

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mija Javornik

Družbena neenakost spolov: od kvot do paritete

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mija Javornik

Mentorica: zasl. red. prof. dr. Maca Jogan

Somentor: doc. dr. Samo Uhan

Družbena neenakost spolov: od kvot do paritete

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Hvala,

mami in ati, ker sta mi dovolila biti to, kar sem. Za vedenje in znanje, za presmejana kosila, finančne injekcije in hvala, ker vedno najdeta moč, da verjameta vame tudi v "vseh mojih neumnostih" ...

Jana, za "hišo nasprot sonca", "za vožnje na zadnjem sedežu avtomobila", "za mišji dol" ... "ker si vzela dopust, ko sem Te potrebovala" ... Hvala, ker se lahko od Tebe učim in ker si, od kar pomnim, moja prava prijateljica in vzornica.

Boštjan, ker si mi kot brat ... Hvala, da si me učil matematike in fizike, "da sva napisala Objem" in hvala, ker si bil moj najglasnejši podpornik s tribun ...

Marko, za tvojo ljubezen ... za podporo, razumevanje in optimizem. Hvala, ker mi sleherni dan kažeš, da je enakopravnost v zvezi mogoča ... da si me naučil potrpežljivosti ... pa za vse zvezdne utrinke od Šolte do Palme ... In hvala, ker ob Tebi čutim, kaj pomeni ljubiti.

Sonja, za sleherni trenutek, ki ga preživiva skupaj. Hvala, ker nikoli ne podvomiš vame in ker, če so "vrata zaprta, skočiva skozi okno". Hvala za prijateljstvo.

Katarina, Tanja in Pia za iskreno prijateljstvo ... Hvala za naše visoke telefonske račune ... In hvala, Katarina, ker si bila v 2003 moja najtrdnjša opora.

Manca, za popit Barcaffè na "študijskih obiskih". Hvala za najino kombinacijo kvanti in kvalitativnosti. In seveda za najine kruhke ...

Zasl. prof. dr. Maca Jogan, da sem v pogovorih z Vami lahko poglobljala in razširjala svoje sociološko znanje ter krepila občutljivost za terminološka vprašanja; da sem imela čast prisluhniti Vašim zgodbam ... Hvala, ker mi Vi prisluhnete in ker me tudi slišite. Hvala za prijetne klepete v A 205. Hvala, ker nam še vedno utirate pot.

Prof. dr. Samo Uhan, ker ste mi približali metodologijo in kot eden redkih vzbujali kreativnost. In hvala, ker ste bili prvi profesor na FDV, ki me je seznanil z vizualno sociologijo in v meni zbudil željo po raziskovanju.

Luka, hvala, ker sem lahko s Tabo preživela tudi tiste dni, ki so bili Zate najbolj mučni.

Ne razumem, zakaj je morala tvoja zvezda februarja ugasniti. Hvala, ker si mi na glas povedal, da si ponosen na moje študijske uspehe. To mi daje voljo, da nadaljujem. In kar si si zaželel, da slišimo, ko Te ne bo več med nami, naj Ti še zapišem: »*Someday I'll wish upon a star, Wake up where the clouds are far behind me, Where trouble melts like lemon drops, High above the chimney top that's where you'll find me. Somewhere over the rainbow way up*« (Harburg, 1939).

Družbena neenakost spolov: Od kvot do paritete

Pregled strukturnih (sistemskih) sprememb in doseganje izkušnje v Sloveniji kažejo, da so obstoječe, zakonsko predpisane kvote in načini razvrščanja kandidatk in kandidatov na kandidatne liste nezadostni, volilni sistem za volitve v državni zbor, ki temelji na volitvah enega kandidata/ke na stranko ali listo v uninominalnih volilnih okrajih, pa je neustrezen za dosego enake izvoljivosti žensk in moških. Ključni dejavnik za razvrščanje kandidatk na liste za državnozbornske in lokalne volitve so politične stranke. Namen naloge je tako razkriti raznolikost sociološko pomembnih dejavnikov ženske izključenosti iz političnega odločanja ter ukrepe, ki s pomočjo kvot (kot začasni premostitveni ukrep) vodijo do paritetne demokracije. S teoretsko kategorialnim aparatom in empirijo so v nalogi opredeljeni pojmi, pristopi in zakonski ukrepi za enako zastopanost žensk in moških v parlamentih evropskih držav, analizirani so deleži moških in žensk v Sloveniji v parlamentih od leta 1990 do 2010 (primerjalno z osemdesetimi leti prejšnjega stoletja), raziskana je povezava med spremembami volilnega sistema in deležem izvoljenih parlamentark/cev ter predstavljeni primerjalni izsledki javnomnenjskih raziskav v RS in kvalitativne študije.

Ključne besede: (Ne)enakost spolov, volitve, strategije, kvote, vrednote.

Gender inequality: From Quota to Parity

An overview of the structural (systemic) changes and experiences in Slovenia from the eighties till today show that the existing statutory quotas and methods of including the candidates on the candidate lists are insufficient to ensure equal opportunities of male and female candidates. Moreover, the electoral system for elections to the National Assembly, which is based on the election of one candidate / party on uninominal lists in electoral districts, is an inadequate measure. The underlying assumption of this study is that the key factor for listing the female candidates for parliamentary and local elections are the political parties. Hence, this study aims to investigate the explanatory potential of social-level factors that earlier literature has suggested affect female exclusion from political decision-making. Thereby, it analyzes key measures that are hypothesized to lead to parity democracy, focusing on the quotas as the prevailing temporary bridging measure. Employing the theoretical and empirical categorical apparatus this study aims to define the concepts, approaches, measures for equal representation of men and women in the parliaments of European countries, analyzes the proportion of women and men in the Slovenian parliaments between 1990 and 2010 (compared to the eighties of the previous century) and explores any relationship between changes in the electoral system and the share of the elected parliamentarians (men and women), using both Slovenian public opinion data and a qualitative study to illustrate some experiences of female politicians.

Key words: Gender (in)equality, elections, strategies, quotas, values.

Kazalo vsebine

1 Uvod	8
1.1 HIPOTEZE	9
2 Teoretska izhodišča	10
2.1 TRADICIONALNE ZNANSTVENE PREDPOSTAVKE O VLOGAH SPOLOV	10
2.2 PRIZADEVANJA ZA ENAKE DRUŽBENE IN POLITIČNE PRAVICE ŽENSK IN MOŠKIH	14
2.3 IZ SOCIALIZMA V KAPITALIZEM	16
2.3.1 Ekonomski in politični premiki v Evropi od osemdesetih dalje	18
3 Dejavniki podzastopanosti žensk v politiki	24
3.1 KONTEKSTUALNI, INSTITUCIONALNI IN INDIVIDUALNI DEJAVNIKI	24
3.1.1 Volilni sistem	25
3.1.2 Demokratizacija - dejavnik vplivanja na delež zastopanosti spolov v parlamentu? ..	26
3.1.3 NE »vratarji« (gatekeepers), ampak DRIBLERJI	26
4 Analitski del	29
4.1 POSEBNE STRATEGIJE ZA POVIŠANJE DELEŽA ŽENSK V POLITIKI	29
4.2 ZAVZEMANJE ZA ENAKOST SPOLOV V POLITIKI V SLOVENIJI	31
4.2.1 Po poti uvajanja zakonskih kvot v Sloveniji (od sedemdestih dalje)	31
4.2.2 Poskusi uveljavitve kvot od 1992 do danes	36
4.3 UPORABA SENDVIČ STRATEGIJE V RS – STRATEGIJA ZA SPREMEMBO ZAKONODAJE	38
4.4 VPELJAVA KVOTE ZA VOLITVE V EVROPSKI PARLAMENT (EP)	40
4.5 "LA LOTTA CONTINUA" – ZAVZEMANJE ZA VPELJAVO ENAKE ZASTOPANOSTI ŽENSK IN MOŠKIH NA LOKALNI IN NACIONALNI RAVNI SE NADALJUJE	42
5 Primeri dobrih praks	47
5.1 DEMOKRATIČNO PLESANJE NA ŠVEDSKEM (»VARANNAN DAMERNAS«)	47
5.2 SENDVIČ STRATEGIJA V SRBIJI	48
6 Akcijski načrt za enakost spolov v politiki v šestih korakih	50

7 Empirične analize.....	52
7.1 ANALIZA VREDNOT SLOVENSKEGA JAVNEGA MNENJA V OBDOBJU MED LETI 1990 DO 2008	52
7.2 ANALIZA INTERVJUJEV	66
8 Sklepne ugotovitve	82
9 Literatura.....	88
Priloge	96
PRILOGA A: ANALIZA UMEŠČANJA KANDIDATK NA KANDIDATNE LISTE V MESTNI OBČINI CELJE PO VOLILNIH ENOTAH; LOKALNE VOLITVE 2010.....	96
PRILOGA B: INTERVJUJI S POSLANKAMI V DZ RS IN S STROKOVNJAKINJO S PODROČJA ENAKOSTI SPOLOV	99
PRILOGA C: INTERVJUJI NA MEDNARODNI RAVNI.....	108

Kazalo grafov

GRAF 5.1: DVIG DELEŽA ZASTOPANOSTI POLITIČARK NA ŠVEDSKEM OD LETA 1994-2010	48
GRAF 7.2: ZA ŽENSKO JE PRAV TAKO IZPOLNJUJOČE, ČE JE GOSPODINJA, KOT ČE DELA ZA PLAČILO. RAZLIKE MED LETOMA 1993 IN 2003 PO SPOLU.....	54
GRAF 7.3: ZA ŽENSKO JE PRAV TAKO IZPOLNJUJOČE, ČE JE GOSPODINJA, KOT ČE DELA ZA PLAČILO.	55
GRAF 7.4: ZAPOSLENA MATI LAHKO USTVARI DO SVOJIH OTROK PRAV TAKO TOPEL IN VAREN ODNOS KOT NEZAPOSLENA MATI. RAZLIKE MED LETOMA 1993 IN 2003 PO SPOLU	55
GRAF 7.5: RAZLIKE MED LETOMA 1993 IN 2003 PO STAROSTI ANKETIRANK/CEV	56
GRAF 7.6: ZADOVOLJSTVO Z DEMOKRACIJO V LETIH OD 1991 DO 2008 PO SPOLU	57
GRAF 7.7: ZADOVOLJSTVO Z DEMOKRACIJO OD LETA 1991 DO 2008 PO STAROSTI	57
GRAF 7.8: ZADOVOLJSTVO Z DEMOKRACIJO OD LETA 1991 DO 2008 PO IZOBRAZBI.....	58
GRAF 7.9: BITI ZAPOSLENA JE ZA ŽENSKO NAJBOLJŠI NAČIN, DA DOSEŽE NEODVISNOST, PRIMERJAVA PO SPOLU ZA LETA 1992, 1993 IN 2003	59

GRAF 7.10: KADAR JE MALO MOŽNOSTI ZA ZAPOSLOVANJE, NAJ IMAJO PRI ZAPOSLOVANJU MOŠKI PREDNOST PRED ŽENSKAMI, PRIMERJAVA PO SPOLU ZA LETO 1992	59
GRAF 7.11: POLITIKA JE STVAR MOŠKIH, PRIMERJAVA PO SPOLU ZA LETO 1996	60
GRAF 7.12: V POLITIKI BI MORALO BITI VEČ ŽENSK, PRIMERJAVA PO SPOLU ZA LETO 1996	61
GRAF 7.13: POMEMBOST SPOLA KANDIDATA/KE PRI IZBIRI NA VOLITVAH GLEDE NA SPOL VOLIVCA/KE	61

Kazalo tabel

TABELA 2.1: DELEŽ POSLANK V EVROPSKIH DRŽAVAH, V OBDOBJU 1983-1994	19
TABELA 2.2: DELEŽ POSLANK V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH	20
TABELA 2.3: DELEŽ POSLANK V IZBRANIH DRŽAVAH EU, LETA 2006.....	23
TABELA 4.1: SPLOŠNI PODATKI O VOLITVAH V DRŽAVNI ZBOR, SLOVENIJA, V OBDOBJU 1990-1996.....	33
TABELA 4.5: DELEŽ SLOVENSkih POSLANK, ZAKONODAJA BREZ KVOT, V OBDOBJU 1996-2004....	36
TABELA 4.6: MESTNA OBČINA CELJE – REZULTATI VOLITEV V OBČINSKI/MESTNI SVET.....	44
TABELA 7.7: KAKO JE POSTAL/A KANDIDAT/KA ZA POSLANCA/KO.....	63
TABELA 7.8: ZBIRNI PRIKAZ TIPIČNIH UGOTOVITEV IN POUKAROV TEORETIČNIH IZHODIŠČ IN EMPIRIČNEGA GRADIVA (INTERVJUJEV); SLOVENIJA	79
TABELA 7.9: POVEZAVA TIPIČNIH UGOTOVITEV IN POUKAROV TEORETIČNIH IZHODIŠČ IN EMPIRIČNEGA GRADIVA (INTERVJUJEV); MEDNARODNO OKOLJE.....	80

Kazalo slik

SLIKA 2.1: SHEMA ZVEZE MED SPOLNO IN SPLOŠNO DOMINACIJO; SFERA GLOBALNE DRUŽBE IN SFERA DRUŽINE	11
SLIKA 2.2: REPRODUKCIJA SPOLNO SPECIFIČNIH VLOG IN VZORCEV DELOVANJA V JAVNI IN ZASEBNI SFERI V ANDROCENTRIZMU.....	12
SLIKA 4.1: ZADRGa	41
SLIKA 5.1: TORTA Z NAPISOM <i>VSAKA TRETJA</i> S PROSLAVE NVO IN POLITIČARK PO ZMAGI V PARLAMENTU	49

1 Uvod

“Samo lepe krilatice in fraze še nikdar niso rešile nobenega problema”

Vode (1998, 1).

V Sloveniji in širše ne manjka odličnih raziskav, študij in teorij, ki vestno beležijo, kako bi bilo mogoče izboljšati politično predstavništvo žensk in posledično bolj uravnoteženo zastopanost obeh spolov v politiki (s tako imenovanimi pozitivnimi ukrepi). Kljub temu pa so znanstvene raziskave, ki bi sistematično opisale, razložile in analizirale strategije ter taktike organiziranih aktivistk in aktivistov v političnih procesih pri doseganju, uveljavljanju in ocenjevanju učinkovitosti sprememb v strankah, zakonodajah, ustavah in v družbi na sploh, redke.

Namen pričujoče naloge je tako osvetliti ravno to strateško plat procesa povečevanja politične moči žensk, in sicer z razkrivanjem sociološko pomembnih dejavnikov ženske izključenosti iz politike, ki opredeljujejo demokratični primanjkljaj na področju enakosti spolov. Ob tem predlagam tudi nekatere terminološke spremembe, za katere menim, da so potrebne za boljše razumevanje problema odrinjenosti žensk iz političnega odločanja in doseganje paritetne demokracije v Sloveniji, kar je tudi eden od poglobitnih vzgibov za nastanek tega diplomskega dela.

Naloga je razdeljena v tri sklope – teoretičnega, empiričnega in sklepne ugotovitve. Prvi, teoretični del, sestavljajo trije razdelki, ki opredeljujejo teoretske pojme in pristope k obravnavi neenakosti spolov na področju politike, razvoj pozitivnih ukrepov za enako zastopanost žensk v parlamentih evropskih držav, zastopanost moških in žensk v Sloveniji v parlamentih od leta 1990 do leta 2010 (primerjalno z osemdesetimi leti prejšnjega stoletja) in strukturne (sistemske) spremembe, ki so vplivale na izrazito asimetričen delež žensk in moških v parlamentu. Drugi, empirični del, sestavljata dva razdelka, ki ponudita primerjalni pregled izsledkov javnomnenjskih raziskav v RS in kvalitativno študijo. Tretji sklop predstavi sklepne ugotovitve, predloge in ideje za nadaljnje raziskave.

1.1 HIPOTEZE

V tej nalogi preverjam naslednje štiri hipoteze:

H1: Brez učinkovito opredeljenih in zakonsko določenih kvot ustrezna (adekvatna) zastopanost žensk v politiki ni mogoča.

H2: Vrednotni sistem v družbi ne vpliva na zastopanost žensk v politiki.

Teza 1: Ženske se v enaki meri kot moški odločajo za vstop v politiko.

Teza 2: Volivke in volivci so načelno naklonjeni udeležbi žensk v politiki.

H3: Z zakonom o volitvah v občinske svete so bile v Sloveniji kvote le deloma učinkovite. Učinkovite so lahko le v povezavi s sistemom izmeničnega razvrščanja kandidatk in kandidatov na kandidatne liste.

H4: V volilnem sistemu za volitve v državni zbor je kvota skoraj brezpredmetna, ker zaradi obstoja volilnih okrajev ni mogoče uporabiti zadrge ali zanesljivo določiti izvoljivih okrajev za vse liste in zahtevati izmenično razvrščanje kandidatk in kandidatov v volilne okraje.

Da bi preverila zastavljene hipoteze, bom v tej nalogi uporabila metode kvantitavne analize, primerjalnega raziskovanja ter kvalitativne študije.

2 TEORETSKA IZHODIŠČA

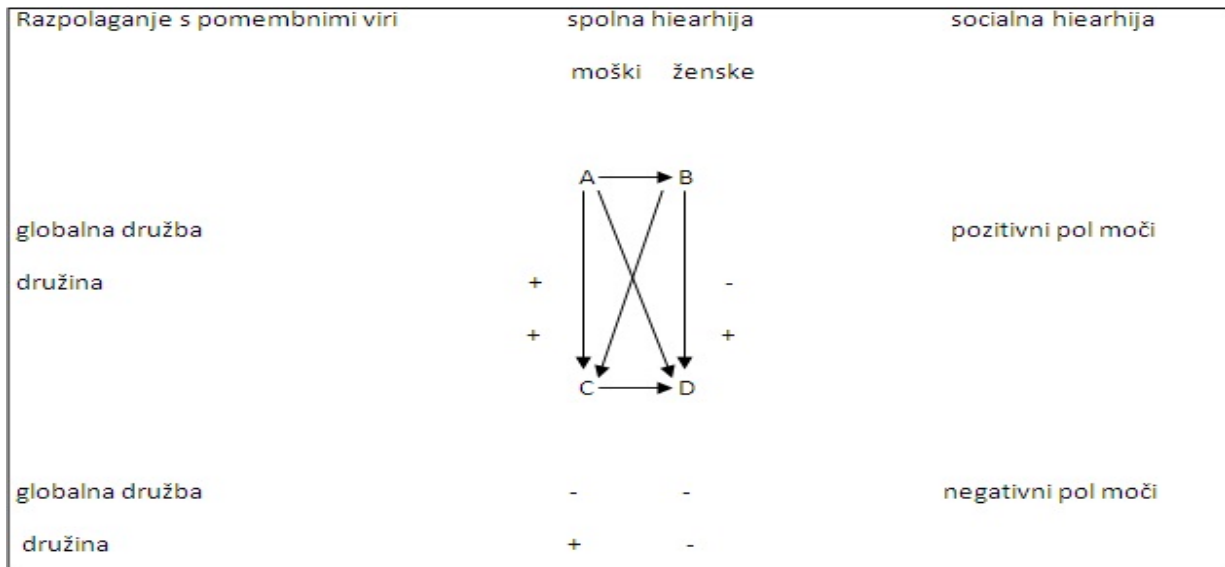
2.1 TRADICIONALNE ZNANSTVENE PREDPOSTAVKE O VLOGAH SPOLOV

Začetki kritičnega pogleda na tradicionalne znanstvene percepcije stvarnosti 20. stoletja, ki je ženskam preprečila delovanje v večini znanstvenih disciplin in s tem izginotje žensk z vseh tistih področij, ki oblikujejo vladajočo kulturo naše civilizacije in ki tvorijo temelj ustroja družbene oblasti, so bili tesno povezani z renesanso ženskega gibanja v industrializiranih in gmotno najbolj razvitih deželah v šestdesetih in sedemdesetih letih (Rošker 1993, 167). Obrobno vlogo žensk v določanju prostorov njihovega delovanja moramo tako presoјati kot posledico celostnega in vseobsegajočega ter hkratnega delovanja vseh družbenih strukturnih sestavin (Jogan 1991, 159).¹

Vsakokratni projekt kulture je prav v tem, da si podredi naravo; če naj bi bile ženske bliže naravi, potem je kulturno "naravno", da si moški (kot predstavnik kulture) podreja ženske (Ortner 1983). Gre za redukcionizem, ki je podlaga spolnih ideologij, le-te pa temeljijo na biologističnem prepričanju, da so biološke razlike univerzalna podlaga družbenega definiranja vlog spolov, s čimer se je opravičevala "nevidnost žensk" (Zaviršek 1993, 179). Kljub temu namreč, kaj v določenem socialnem in kulturnem kontekstu pomenita pojma "ženska" in "moški", šele tovrstne analize omogočijo kompleksnejši pogled na to, kaj pomeni biti ženska in moški v določenih kulturah, napolnjenih s spolnimi ideologijami (Zaviršek 1993, 180). Manjvredni položaj ženske naj bi, po univerzalističnem pisanju (Zaviršek 1993), izhajal iz zgodnje prilagoditve moškega lovca v prvobitnih kulturah in se kaže na ravni telesnega, socialnega, topografskega in simbolnega reda. Tej delitvi ustreza t.i. trojna struktura, ki loči središčni, vmesni in mejni prostor na obrobju teritorialne celote, o čemer Jogan trdi (1990, 48) »dejavnost žensk je (zaradi njihove vloge dajalke življenja, matere, vzgojiteljice, negovalke in skrbnice, prenašalke kulture) potisnjena v sfero nevidnosti« (gl. sliki 2.1, 2.2).

¹ Obrobnost žensk je posledica trdno zasidranih predsodkov in stereotipov, pri čemer igrajo najpomembnejšo vlogo kulturno-normativni pogoji in zgodnja socializacija (Ule Nastran 1992, 136).

Slika 2.1: Shema zveze med spolno in splošno dominacijo; sfera globalne družbe in sfera družine

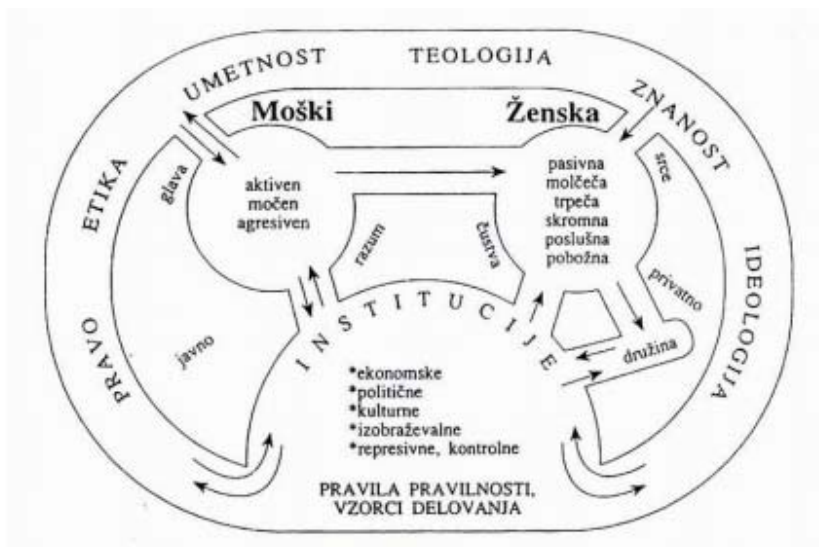

Vir: Jogan (1990, 98).

Opomba: Sfera globalne družbe (prevladovanje "javnosti", "splošnega interesa", "obče volje"), sfera družine (prevladovanje "zasebnosti", "parcialnega interesa", "svobode").

Kot razlaga Jogan (1990, 98), se večina žensk nahaja v položaju D, kjer se kopičijo linije prevlade glede na spol in socialni položaj: »kakor se povečujejo dominacijske obremenitve, tako se zmanjšuje prostor subjektivitete, (relativno) samostojnega določanja pravic in dolžnosti v delovanju«. Pri moških se je tako utrjevalo zaupanje v pravilnost, v kateri je bila subjektiviteta omejena, s čimer so si zagotovili položaj določevalca pravic in dolžnosti v družini in družbi (Jogan 1990, 99). Klaus Müller pravi, da so moški zavzemali osrednji del družbenega prostora, ženske pa so ostajale na obrobju, na meji z naravnim svetom, saj »ženske navadno nimajo vstopa v to osrednje območje moškega teritorialnega gospostva. Najpogosteje se tega prostora izogibajo; sveto bi lahko bilo, če se ga dotakne le njihov pogled, uničeno« (Müller v Zaviršek 1993, 181).

Slika 2.2: Reprodukcijska spolno specifičnih vlog in vzorcev delovanja v javni in zasebni sferi v androcentризmu

Vir: Jogan (2001, 2).

V androcentrističnih razlagah o družbi človek nastopa kot človek nasploh, nasplošno pa gre za posploševanje njega, moškega in ne nje, ženske, zožitev empiričnega izkustvenega polja pa služi kot podlaga za moškosrediščno teoretsko posploševanje.

Tudi Sherry Ortner je sklepala, da sta opoziciji ženska/moški ter zasebno/javno nasprotni opoziciji narava/kultura (Ortner v Čolović 1983, 152-183). Pri tem je narava nižje vrednotena kot kultura (razumljena kot moška sfera), zato je vsakršno delovanje žensk, bodisi v javni bodisi v zasebni sferi, razvrednoteno (Ortner v Haralambos, 1999). Narava je torej tista univerzalna ločnica, ki naj bi bila v vseh kulturah razlog za hierarhijo spolov. Iz biološke določene različnosti se namreč po Zaviršek (1993) oblikuje družbena neenakost, »katere teoretična razlaga se opira na empirično dosegljivo družino, ki brez različnih spolov ne more opravljati svoje temeljne funkcije (rojevanje otrok).«

Gre za reproduciranje spolnih stereotipov, ki je posledica omejitve delovanja žensk le na tista področja dela in socialnega življenja, v katerih so se ženske pojavljale analogno zahodni izkušnji, tj. pri pripravi hrane, skrbi za otroke, pri ritualih rojevanja, menstruacije in znotraj analiz sorodstvenih sistemov (Zaviršek 1993, 182). Kot trdi Ernestina Friedl (1983) obstaja v

vseh nam znanih družbah "določena mera premoči moških", le-to pa omogočajo socializacijski dejavniki, ki prenašajo seksistične obrazce in s spolom določene družbene vloge; te podpira in opravičuje vrednotni sistem v družbi in kulturno okolje z androarhalnimi prvinami (Mrčela 1996, 47). Na ta način je omogočen "pooblaščen pristop" moških k tistim dejavnostim, ki jim družba pripisuje največje vrednosti, to pa omogoča nadzor nad drugimi.

Tovrstne moralne podlage za mizogine kulturne vzorce so vpeljali in utrjevali pomembni misleci zgodovine in cerkvenih doktrin, kot npr. Aristotel, Comte, Hegel, Parsons in slovenski krščanski sociologi od začetka 20. stoletja (glej Jogan 1990). Androcentrizem in družbeni red sta tako omogočala kontinuiteto patriarhalnih vzorcev (Javornik 2000). Še več, podrejenost žensk se je ohranjala tudi s cerkvenimi ideologijami skozi partriarhalne težnje, kar je omogočilo in vzpodbudilo neprekinjeno reprodukcijo seksizma (Jogan 1990, 59), s čimer se razume »celota prepričanj, stališč, vzorcev delovanj in praktičnih urejevalnih (ter kontrolnih) delovanj, ki temeljijo na strogem ločevanju dejavnosti po spolu ter podeljujejo posameznikom/icam posebne neenake lastnosti enemu ali drugemu spolu« (Jogan 1992, 1141-1142).

Od konca 19. stoletja se je tudi v Sloveniji krepilo žensko gibanje, ki se je borilo za ukinjanje podrejenega položaja žensk v družbi, sočasno pa so se razvijale strategije, ki so ženskam preprečevale dostop do položajev resničnega družbenega odločanja. Kot trdi Jogan (2001, 64-66) se je ta spopad razvijal skozi štiri različne faze, od popolnega izključevanja, prek delnega in pogojnega vključevanja, do popolnega vključevanja žensk v javni (politični) prostor in prerazporeditve dela in odgovornosti v družini in družbi. V Sloveniji niti v socializmu ni prišlo do popolne prerazporeditve dela in odgovornosti v družbi in družini med obema spoloma, v času tranzicije pa se je trend celo obrnil – Slovenija je iz 3. in 4. stopnje padla nazaj v 2. stopnjo. Ta trend se je očitno izrazil tudi na področju političnega predstavnštva žensk, ko se je politična moč žensk bistveno skrčila. V zadnji socialistični skupščini je bilo 26% delegatk, po prvih večstrankarskih parlamentarnih volitvah v trozborni parlament, ki je štel 240 sedežev, pa je bilo izvoljenih le 24 žensk (10%) (Kozmik 1994).

“Žena se mora zavedati, da je že sama po sebi polnovreden del celote”

Vode (1998, 98).

2.2 PRIZADEVANJA ZA ENAKE DRUŽBENE IN POLITIČNE PRAVICE ŽENSK IN MOŠKIH

2.2.1 Žensko gibanje na Slovenskem do začetka druge svetovne vojne

Žensko gibanje na Slovenskem ima dolgo zgodovino in so ga tvorile različne struje, od meščanskih do socialdemokratskih in komunističnih. Ključne spremembe v družbenem položaju žensk je prinesla narodno osvobodilna borba (NOB), v kateri so ženske prvič dobile popolno volilno pravico in v samoupravnem socialističnem sistemu.

Vida Tomšič je na 5. državni konferenci v Zagrebu² z vidika spola opredelila politični program Komunistične Partije Jugoslavije, ki je povzel že prej oblikovane zahteve Ženskega pokreta³. Med drugim so te zahteve vsebovale volilno pravico žensk, pravico poročenih žensk do javnih služb in pravico do splava na podlagi socialnih indikacij.

Poudariti velja, da je bila v izhodišču programa KPJ zahteva po odpravi razrednih razlik in šele na tej osnovi predloženo reševanje "vprašanja žensk". Na gospodarskem področju je program KPJ zahteval enako plačilo za enako delo, odpravo razlik pri plačah med poročenimi in samskimi zaposlenimi ženskami, odpravo nočnega dela za ženske, določitev delovnega časa hišnih pomočnic, zagotovitev učinkovitega varstva pri delu in varstva mladih deklet pred šikaniranjem ter spolnim izkoriščanjem. Na področju zaščite delavk je KPJ vključila tudi plačan porodniški dopust in jamstvo za vrnitev delavke po končanem dopustu na staro delovno mesto in plačan čas za dojenje. KPJ je predvidela jasli v okviru tovarn in uradov, dostop do šolanja in

² Od 19. do 23. oktobra 1940 v Dubravi pri Zagrebu; v svoje sklepe je vključila širšo oceno o nevarnostih delovanja totalitarnih držav.

³ Radikalno meščansko žensko gibanje Ženski pokret je od leta 1927 do leta 1937 vodila Angela Vode (Jogan 2001, 235).

poklicev ter možnost strokovnega izobraževanja, na področju politike pa priznavanje vseh političnih pravic s polno aktivno in pasivno volilno pravico za ženske (Tomšič 1978).

Leve civilnodružbene ženske skupine so se že med vojno združile v Slovensko protifašistično žensko zvezo (SPŽZ), ki je bila pomemben del Osvobodilne fronte (OF) in kasneje, vse do leta 1953, tudi skrbela za politično vzgojo žensk in se ukvarjala z reševanjem specifičnih ženskih vprašanj (Jogan 2001, 237).

2.2.2 Žensko gibanje v času političnega sistema socialističnega samoupravljanja

AFŽ oziroma SPŽZ je bila leta 1953 razpuščena, politično udejstvovanje žensk na osnovi spola je bilo zavrnjeno kot možnost, izpostavljena pa je bila zahteva po strokovnosti in izobraženosti. AFŽ se je najprej preoblikovala v Zvezo ženskih društev Jugoslavije, in kasneje v Konferenco za družbeno aktivnost žensk. Obe organizaciji sta delovali v okviru SZDL.

V času socializma je bil večji del zahtev ZKJ v okviru omenjenega programa KP uresničen, največj razhajanj med zahtevami in udejanjanjem le-teh pa je ostalo pri zastopanosti obeh spolov na položajih dejanskega sprejemanja političnih in ekonomskih odločitev (arhiv RS, podatki o spolni sestavi izvršilnih organov ZK, sindikatov, SZDL in izvršnih svetov RS in občin).

Slovensko žensko gibanje po letu 1940 je imelo mnoge posebne značilnosti, ki ga razlikujejo ne le od ženskih gibanj na zahodu ali v državah realnega socializma, ampak tudi od podobnih gibanj v nekdanji skupni državi. Imelo je značaj množičnega gibanja (od spodaj navzgor), ki je nastalo še med NOB in se je v času samoupravnega socialističnega sistema dodatno okrepilo. Ni slučajno, da je samo v Sloveniji tik pred prvimi večstrankarskimi parlamentarnimi volitvami že potekal spopad med prihajajočimi konzervativnimi političnimi strankami in RKC za svobodno odločanje o rojstvih otrok, da se je razvilo neodvisno civilnodružbeno žensko gibanje in da je v okviru SZDL, leta 1991, nastala pobuda za žensko stranko (Kozmik 1994).

2.3 IZ SOCIALIZMA V KAPITALIZEM

V času tranzicije (prehoda iz socializma v kapitalizem) pa je zapuščina samoupravnega socialističnega sistema (obdobje med leti 1950 in 1990) izgubljala družbeno podporo. Sedemindvajset držav vzhodne in centralne, osrednje Evrope ter Azije, ki so prešle izkušnjo državnega socializma, so danes znane kot "nekdanje socialistične države" oz. "tranzicijske države". Nanje so, poleg komunistične in totalitarne polpreteklosti, vplivali še procesi globalizacije, privatizacije in demokratizacije (glej Javornik 2000). Očitne so postale težnje po obnovi tradicionalnega "naravnega reda", odrinjenosti žensk v zasebno sfero, kar se je nazadnje odrazilo tudi v spremenjenih razmerjih politične moči (tudi med spoloma) v parlamentih novo nastalih držav.

V predhodnih procesih demokratizacije nekdanjih socialističnih družb sta bila sicer oba spola v družbi enako zastopana, a s poudarkom na dejstvu, da so bile ženske le izjemoma med voditeljicami. Ženske namreč niso uživale enakega deleža politične zastopanosti v vodstvih katerekoli politične stranke in so bile že pred začetkom demokratizacije in tranzicije potisnjene na obrobje političnih strank ter izrinjene iz vodilnih političnih teles. Govorili bi torej lahko o neke vrste simbolični zastopanosti žensk. Ne glede na to pa so se morale, oropane politične moči, spopadati z neoliberalnimi ali vojnimi tranzicijami (Lokar 2006).

Ženskam je bila dana vloga "nosilk" negativnih posledic tranzicije; v nekdanjih državah Jugoslavije so predstavljale večino izseljenih in notranje preseljenih oseb zaradi posledic vojne in najrevnejših med upokojenimi (slednje v Sloveniji velja še danes, gl. npr. Socialne razglede, 2008, 2009). V vojnah so bile večinoma ženske tiste, ki so preživele kot žrtve etničnega čiščenja, pojavile oziroma na površje so prišle nove oblike diskriminacij na podlagi starosti in materinstva, spolno nadlegovanje na delovnem mestu, množične prostitucije in trgovina z belim blagom (Laja v Lokar 2006).

Vidni so postali znaki ženskam sovražne države (npr. Javornik 2000, 21), kjer je poglavito vlogo v procesu obujanja tovrstnega tradicionalizma "odigrala" Cerkev⁴ in z njo povezane konzervativne politične stranke. Cerkev kot osrednja institucija družbene regulacije je namreč eden ključnih dejavnikov ohranjanja spolne tradicije (Jogan 1994, 84). Namreč, če je cerkev postopoma izgubljala svojo ekonomsko in družbeno moč ter moralni ugled, pa si je v obdobju prehoda, predvsem ob obnavljanju konzervativnih strank in procesov de-nacionalizacije povrnila znaten delež tako ekonomske kot tudi družbene moči in tako pričela s ponovno izgradnjo svoje vloge kot moralnega regulatorja družb, pri čemer je posegla tudi na področje ekonomske in osebne svobode žensk (glej Jogan 1994). Kot je poudaril Anton Stres (1991, 11-12): »Tako se tudi etika in morala vračata v naše javno življenje in v politiko ... Demokratične spremembe v naši domovini so končno ustvarile ozračje za boljše spreminjanje in razumevanje družbenega nauka Cerkve.«

V post-socialističnih državah je Cerkev z organiziranimi akcijami odigrala pomembno vlogo tudi pri družbenem reguliranju odločanja žensk o lastnem telesu (Jogan 1994). Zdi se, da je prevladala ekonomija, ki se jo (je) postavlja(lo) pred celotno družbeno blaginjo, kar dejansko uničuje že priborjene ekonomske in socialne pravice žensk, in kar se kombinira s pritiskom na pravice do svobode rojevanja, katere nazoren primer je Strategija za dvig rodnosti v RS, ki jo je v času Janševe vlade⁵ predstavil minister za delo, družino in socialne zadeve, mag. Janez Drobnič in ki jo je podprla tudi Rimskokatoliška cerkev. Na primer: »Vsi verniki smo davkoplačevalci in iz našega denarja se financira veliko stvari, s katerimi se vrednostno ne strinjamo, na primer splavi. Nihče ne ve, koliko denarja letno je namenjeno za te storitve« (Štuhec v Pirc 2005). Jogan (članek v tisku, 2011) ocenjuje, da gre pri tovrstnih poskusih za krivdno obremenjevanje žensk (kulpabilizacijo) pri pojasnjevanju "krize" družin. Kljub temu je pravica do splava ostala ustavna pravica v Sloveniji, kjer zavzemanje za ohranitev svobode pri reproduktivnem in spolnem odločanju namreč traja od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja in združuje ženske različnih političnih strank in civilno-družbenih skupin, ki so ubranile pravico

⁴ Poudariti je potrebno, da neenakost spolov ni poglavita značilnost zgolj tranzicijskih držav. Ta je namreč vseprisotna značilnost konzervativnih ideologij neoliberalnih ekonomskih in družbenih sistemov, ki predvsem v času kriz potisne ženske "nazaj za štedilnik", in tako zakriva naraščajoče probleme z brezposelnostjo.

⁵ Predsednik osme vlade v RS v času med 2004 in 2008, ko so koalicijo sestavljale stranke SDS, NSI, SLS in DESUS.

do splava kot ustavno pravico v RS⁶. Ta je v novi slovenski ustavi zapisana v 55. členu, ki določa: »Odločanje o rojstvih svojih otrok je svobodno. Država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstva svojih otrok.«

Z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1), ki je bil sprejet leta 2004, se ne glede na ustavno pravico v 45. členu uveljavi konzervativna interpretacija, kjer je med drugim zapisano: »Zakonca svobodno odločata o rojstvu otrok«, s čimer se pravica ženske spremeni v pravico obeh zakoncev.

Vloge moških in žensk so se po drugi svetovni vojni sicer spremenile, kar je bilo vidno predvsem na področju zaposlovanja in v družinski politiki; ženske in moški so se vedno bolj zaposlovali v "prej netipičnih panogah" za določeni spol, opaziti pa je tudi spreminjanje "naravne" (izključne) vloge materinstva in (aktivnega) očetovstva. Kljub temu pa po podatkih Združenih narodov (ZN) danes še vedno ni države, kjer ženske ne bi bile tako ali drugače diskriminirane⁷ ali kjer ne bi našli značilnosti seksistične kulture. Skleпам, da so biološke razlike v spolu podlaga za nastanek neenakopravnosti v družbah, ki je bolj ali manj specifična glede na komponento prostora delovanja neke družbe in na komponento časa nastanka tovrstnih oblik dojemanja spolov.⁸

2.3.1 EKONOMSKI IN POLITIČNI PREMIDI V EVROPI OD OSEMDESETIH DALJE

V obdobju osemdesetih je bil bruto domači proizvod v Srednji Evropi vseskozi nižji od tistega v razvitih državah EU, a redistribucijska politika socialistične države je uspela zmanjšati družbene in spolne neenakosti v primerjavi z drugimi članicami EU (Lokar 2006). V socialističnih državah

⁶ Kot je bilo zapisano z ustavnim besedilom iz leta 1974, kjer je bila pravica do svobodnega odločanja žensk individualizirana: »Pravica človeka je, da svobodno odloča o rojstvih otrok«.

⁷ Definicija diskriminacije po Konvenciji o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (sprejeta 18. decembra 1979, v veljavi od 3. septembra 1981) pravi: »Diskriminacija žensk označuje vsakršno razlikovanje, izključevanje ali omejevanje na podlagi spola, katerega posledica ali namen je ogroziti ali onemogočiti ženskam priznavanje, uresničevanje ali uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ne glede na njihov zakonski stan, na podlagi enakosti moških in žensk, na političnem, ekonomskem, kulturnem in državljanem ali kateremkoli drugem področju« (UEM 2007).

⁸ Diskriminacije žensk v državah industrializiranega sveta se ločijo od oblik diskriminacije v drugih delih, npr. afriških državah (klitoridektonomija, katere primere se najde še v 19. stoletju v Angliji) (Južnič 1993).

je bila usmerjenost k enakosti spolov del vodilne politike. Polna zaposlenost je bila namreč razumljena kot pravica in dolžnost vseh polnoletnih državljanek in državljanov (npr. Javornik-Skrbinšek 2010), ženske so bile v povprečju bolj izobražene od moških, praviloma zaposlene za polni delovni čas, razvita sta bila materinski in starševski dopust za zaposlene starše in otroško varstvo finančno dosegljivo, predvsem v industrijskih območjih (Lazreg 2000). Obstajala je tudi posebna zaščita za zaposlene matere, možnost brezplačnega in varnega splava (z izjemo Romunije). Sistemi pokojnin so upoštevali žensko neplačano delo doma in skrb za otroke ter druge odvisne družinske člane (zakonsko predpisana delovna doba za dosego polne pokojnine je bila pet let krajša od moške). Tovrsten položaj žensk se je odražal tudi v zastopanosti žensk v parlamentih srednje in vzhodne Evrope, kjer je bil delež poslank primerljiv z najnaprednejšimi nordijskimi demokratičnimi državami (tabela 2.1 in tabela 2.2). vendar pa velja dodati to, da dinamiki vstopanja žensk v javni prostor ni sledilo aktivnejše udeleževanje moških v zasebnem prostoru (npr. Müller v Jogan 2000, 13).

Tabela 2.1: Delež poslank v evropskih državah, v obdobju 1983-1994

Država	Delež poslank (1983 – 1986) v %	Delež poslank leta 1994 (v %)
Avstrija	9,3	21
Danska	26,3	33
Finska	30,5	39
Nemčija	9,8	21
Islandija	15,0	24
Luksemburg	11,7	20
Nizozemska	20,0	31
Norveška	34,4	39
Švedska	31,5	34
Povprečje	20,9	29

Vir: IPU, SP GTF (2001).

Tabela 2.2: Delež poslank v tranzicijskih državah

Država	Leto uvedbe ženske volilne pravice	Navišji delež poslank v % (leto)	Delež izvoljenih poslank (1990 – 1991) (v %)	Delež izvoljenih poslank (1992 – 1994) (v %)
Albanija	1920	33,2 (1974)	3,6	5,7
Bolgarija	1944	21,8 (1981)	12,9	13,3
Česka	1920	29,5 (1986)	10,0	13,9
Madžarska	1919	30,1 (1980)	7,3	11,4
Poljska	1918	23 (1980)	9,6	13,0
Romunija	1946	34,4 (1985)	3,6	4,1
Slovaška	1920	29,5 (1986)	18,1	14,7
Slovenija	1943/6	26 (1982)	11,0	14,0
Hrvaška	1945	17 (1982)	4,4	5,8

Vir: IPU, SP GTF (2001).

Navkljub obetajočim številkam na področju zastopanosti moških in žensk v politik (od 1974 do leta 1986) pa so bile ženske večinoma zaposlene v slabo plačanih sektorjih, medtem ko so bili moški opravičeni od aktivnega očetovstva in skrbi za dom (glej Lokar 2006). Čeprav je slovenska zakonodaja predvidevala delitev starševske vloge že vse od leta 1976 dalje, ko je, edina poleg Švedske, omogočila delitev starševskega dopusta med oba starša (Javornik 2010). Od 1978 pa so se (samo) v Sloveniji, Hrvaški ter Srbiji postopoma razvila družbeno vidna, neodvisna ženska gibanja, a vendar je bila enakost spolov, tudi v teh državah že takoj po prvih svobodnih volitvah (1991) potisnjena na obrobje, pomembno vlogo pri postopnem zmanjševanju (odstranjevanju) žensk iz javne sfere pa so imeli predvsem oboroženi notranji spopadi.⁹

Politični in ekonomski zemljevid sveta se je torej korenito spremenil. Razpadla je Sovjetska Zveza (SZ) in vzhodni vojaški blok, nastala pa je množica novih samostojnih držav (Poročilo o človekovem razvoju 2006). Ekonomsko skupnost realsocialističnih držav (SEV), po kateri so prej krožile njihove surovine, storitve, kapital in ljudje, je zamenjal sistem oblik izkoriščanja značilnih za "zgodnji" kapitalizem ali kot pravi Lokar (1999): »V svetu nekdanjega socializma je nastal kapitalizem divjega vzhoda«.

⁹ Romunija leta 1989, Hrvaška, BiH, Srbija in Črna Gora med leti 1999 do 2000, Albanija 1997 in Makedonija 2001.

Paradoks je, da je velika skupina žensk v tej regiji pristala v vlogi edine hraniteljke družine. Zaradi ekonomskih gibanj so med prvimi delo izgubljali moški, ki so bili tradicionalno zaposleni v težki industriji (npr. Javornik 2000), šele kasneje pa so sledile lahka industrija, ipd., ki so večinoma zaposlovala ženske. Ženske so pogosto, da bi preživele svoje družine, poiskale delo v okviru sive ali celo črne ekonomije, brez socialnih in zdravstvenih zavarovanj, marsikje še v času začetnih pristopnih pogajanj z EU, ko je EU začela s postavljanjem standardov kot smernic za nacionalne politike glede zagotavljanja državljskih, minimalnih delavskih in socialnih pravic ter uresničevanja načela enakosti med spoloma (Lokar 2006).

V času pristopnih pogajanj k EU so ženske iz srednjeevropskih držav uvidele pomembnost njihovega povezovanja na med-državni ravni z osredotočanjem na najpomembnejše probleme tako na državnem, regionalnem kot na globalnem nivoju z namenom izgradnje institucij in mehanizmov, ki bi omogočali vzpostavljanje enakosti spolov. Prve zametke novoustanovljenih ženskih aktivističnih mrež najdemo že v obdobju, ko je imela EU 15 držav članic, pri čemer so bile ženske nevladne organizacije (v nadaljevanju NVO) iz EU prve, ki so odprle kanale neposredni komunikaciji, solidarnosti in podpori, z osredotočanjem na področje nasilja nad ženskami (Šilović 2010).

Evropski ženski lobi (ang. *European Women's Lobby* - EWL)¹⁰ je tako med prvimi evropskimi institucijami odprl možnosti za sodelovanje z ženskimi NVO iz Srednje Evrope, a šele v trenutku, ko so njihove države članice postale polnopravne članice EU (glej Šilović 2010)¹¹. Aktivno delovanje v smeri krepitve političnega položaja žensk znotraj svojih sestrskih strank je prva Začela politična skupina Evropskih socialistov (ang. *Party of European Socialists* - PES), ki je leta 1994 v okviru Evropskega foruma za demokracijo in solidarnost ustanovila svojo mednarodno Žensko skupino (ang. *Women's Group*), leta 1998 pa Evropsko mrežo za enakost spolov (ang. *CEE Network for Gender Issues*, katere sedež je od leta 2001 v Sloveniji). Na podlagi novo ustanovljenih mrež so stranke začele razvijati svoje prve programe za enakost spolov, organizirati posebne strankarske ženske organizacije in s tem odprle prostor za sodelovanje s civilno-družbenimi "feminističnimi" pobudami.

¹⁰ Evropski ženski lobi je nevladna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1990 in združuje več kot 4000 ženskih organizacij po celi Evropi.

¹¹ Pred razširitvijo EU so se te NVO povezovale predvsem v okviru Delovne skupine za enakost spolov pri Paktu stabilnosti (SP GTF).

Evropska Komisija in Evropski Parlament sta začela v tej smeri delovati šele po letu 2000 (Lokar 2006), pri čemer je Evropska Komisija vse do sprejetja pravno zavezujoče zakonodaje EU in vključitve enakosti spolov v mehko metodo koordiniranja izpostavljala Maastrichtske kriterije¹² pred Listino človekovih pravic EU. Vsi ti poskusi in naporji so prinesli postopne, a še vedno ohlapne pozitivne spremembe v pravni in dejanski status žensk v srednji Evropi, med drugim (Dahlerup 2006).

1. Zakon o enakih možnostih žensk in moških in protidiskriminacijske zakone, ki so bili sprejeti v državah srednje Evrope¹³,
2. šibke mehanizme za zagotavljanje enakosti spolov v vseh nacionalnih vladah, nekaterih parlamentih in v nekaterih primerih tudi na regionalnih in lokalnih ravneh,
3. delovno zakonodajo, ki je stopila v veljavo s pravno zavezujočo EU zakonodajo. Nekateri države so začele tudi z razširjanjem pravic materinstva v pravice starševstva in s promoviranjem aktivnejše očetovske vloge pri skrbi za otroke in drugih, od pomoči odvisnih družinskih članov/ic,
4. države so začele z izboljševanjem zakonodaje glede nasilja nad ženskami in trgovine z belim blagom. Sprejeti so bili tudi zakoni glede prepovedi diskriminacije na podlagi spolne diskriminacije,
5. EUROSTAT in državni statistični uradi so, v skladu z enotnimi metodološkimi smernicami, začeli pridobivati ločene podatke po spolu.

Problematično nizka pa še vedno ostaja politična zastopanost žensk. Tudi stranke, ki so sprejele prostovoljne kvote, jih v praksi praviloma ne udejanjajo. Edina država med novimi članicami EU, ki je uspela v tem pogledu spremeniti svojo Ustavo in vpeljati kvote, je Slovenija.¹⁴

¹² Nominalni konvergenčni kriteriji, imenovani tudi Maastrichtski kriteriji, se osredotočajo na nominalne kriterije s področja inflacije, obrestnih mer in fiskalne politike (Banka Slovenije 2006).

¹³ V RS je bil, npr. leta 2001, sprejet Zakon o enakih možnostih žensk in moških, s čimer je slovenski pravni red dobil krovni zakon, ki določa temelje za izboljšanje položaja žensk in ustvarja enake možnosti spolov po posameznih področjih družbenega udejstvovanja (UEM 2007).

¹⁴ V letu 2010 je, z zakonom šibke kvote vpeljala tudi Poljska, ki je uzakonila ureditev z minimalno, 35 odstotno zastopanostjo manj zastopanega spola na vseh kandidatnih listah brez pravil razvrščanja (Congress of Women, 2010).

Tabela 2.3: Delež poslank v izbranih državah EU, leta 2006

Država	Delež poslank (v %)	Delež evropskih poslank (v%)
Norveška	37,9	-
Švedska	45,3	57,9
Finska	37,5	35,7
Danska	36,9	35,7
Nizozemska	36,7	44,4
Luksemburg	23,3	50,0
Nemčija	31,8	31,3
Avstrija	33,9	33,3
Povprečje	35,4	41,1
Madžarska	9,1	33,3
Češka	17,0	20,8
Slovaška	16,7	35,7
Slovenija	13,3	42,8
Poljska	20,4	12,9
Povprečje	15,3	29,1

Vir: IPU (2006).

Na podlagi podatkov IPU (2006) ugotavljam, da ostajajo ženske po vseh letih zavzemanj, da bi si zagotovile polovico politične moči, še vedno manjšinsko zastopane, predvsem v srednjeevropskih državah, kjer zaostajajo za povprečjem žensk poslank v starih državah članicah EU. Poročila namreč kažejo, da so izboljšave v zakonodajah ostale večinoma na papirju in da so te vpeljane brez vključenosti ženskih skupin. Strokovnjakinje iz različnih sektorjev (gl. npr. Antić Gaber, Norris in Krook) opozarjajo, da pravzaprav obstaja močna težnja, da se celo te izboljšave, katerih obstoj je trenutno le papirnat, izgubijo, kolikor se boji za dejansko udeležanje le-teh ne nadaljujejo.

Obstoj različnih socialnih modelov v EU bi moral temeljiti na temelju najboljših praks in spoštovanju enakih principov (Petrovič 2002): nedeljivosti človekovih pravic, prepovedi diskriminacije, priznavanja in spoštovanja različnosti, enakosti dostopa do vseh življenjsko pomembnih dobrin in storitev, solidarnosti, vključevanja, dogovarjanja o reformah v okvirih socialnega dialoga in izključevanju nebrzdanega dobičkonosnega motiva pri zagotavljanju nujnih življenjskih pogojev (Schmognerova 2005), pri čemer igrajo pomembno vlogo posebne strategije za povišanje deleža manj zastopanege spola v politiki, ki jih predstavljam v sledečem poglavju.

3 DEJAVNIKI PODZASTOPANOSTI ŽENSK V POLITIKI

3.1 KONTEKSTUALNI, INSTITUCIONALNI IN INDIVIDUALNI DEJAVNIKI

Joni Lovenduski (1999) trdi, da na vsako fazo procesa (nabor, izbor in izvolitev) vplivajo kontekstualni, institucionalni in individualni dejavniki, pri čemer kontekstualni dejavniki vključujejo naravo demokratičnega sistema, ravni ekonomskega razvoja, stopnjo urbanizacije, delitev dela po spolu, strukturo zaposlenosti, politično kulturo, stopnjo politične organiziranosti, ipd. Institucionalni dejavniki delujejo na ravni političnega sistema in na ravni političnih strank (vključujoč zakonske določbe o kandidiranju in postopkih selekcije, volilni in strankarski sistem). Dejavniki političnih strank vključujejo ideologije, uradna in neuradna pravila o članstvu ter organizacijske strukture, ki se po strankah razlikujejo. Individualni dejavniki vključujejo motivacijo, kvalifikacije, politične izkušnje in dostop do virov (Lovenduski 1999, 38-39).

Krašovec in Fink-Hafner (2004, 77-78) trdita, da na kandidiranje¹⁵ za liste političnih strank vplivata pretežno dva dejavnika (kolikor upoštevamo, da je izpolnjen prvi korak v izbiranju kandidatke in kandidatke, tj. pripravljenost le-teh, da kandidirajo), pri čemer obstajajo omejitve stalnega prebivališča, starosti, nezdružljivosti javnih funkcij, pogosto pa se pojavljajo tudi omejitve pasivne volilne pravice zaradi duševne bolezni in kaznovanost zaradi kaznivih dejanj. Kot prvega navajata vire, ki jih ima posameznik/ca na razpolago (čas, finančna sredstva, izkušnje), kot drugega pa motivacijo za politično delovanje (ambicije, delovanje za skupno dobro). Oba dejavnika naj bi bila odvisna od mnogih drugih - izobrazbe, poklica, politične ideologije posameznika/ce in vrednot (Krašovec in Fink-Hafner 2004, 77-78).

¹⁵ V RS so pravna vprašanja kandidiranja na državnozbornih volitvah urejena z naslednjimi pravnimi akti: Ustava RS, Zakon o volitvah v državni zbor (1992), Zakon o političnih strankah (1994) in Zakon o enakih možnostih žensk in moških (2002).

3.1.1 VOLILNI SISTEM

Različni avtorji in avtorice različno opredeljujejo vpliv volilnih sistemov na možnost izvolitve žensk; Rule, Zimmerman in Norris na primer trdijo, da je volilni sistem sorazmernega predstavništva bolj naklonjen izvolitvi žensk kot večinski volilni sistemi. Wilma Rule (1994, 27-28) v povezavi s tovrstnim sistemom predstavništva navaja elemente, ki ne vplivajo ugodno na izvolitev žensk: majhne volilne enote, večinsko pravilo in d'Hondtovo formulo za preračun glasov v sedeže in volilni prag za stranke. Ne smemo zanemariti niti precejšnjega števila rešitev, ki v kombinaciji s tradicijo in obstoječimi socialnimi strukturami sestavljajo mrežo, ki vzpostavlja konkretno razmerje prisotnosti obeh spolov v zakonodajne veje oblasti (Antić, 1998).

Pomemben dejavnik neizvoljenosti žensk v parlament naj bi predstavljal tudi proporcionalni volilni sistem, z volilnimi enotami z več sedeži in okraji znotraj njih (Antić 2000). To potrjuje tudi slovenski primer. Na prvih volitvah leta 1990 je bila Slovenija razdeljena v volilne enote, a brez volilnih okrajev. Zaradi izjemno majhnega števila kandidatke uvrščenih na prvo ali drugo mesto na listi je bilo v družbenopolitičnem zboru le 11 odstotkov žensk. Od leta 1992 je Slovenija razdeljena na » /.../ osem volilnih enot ... razčlenjenih na 11 volilnih okrajev, v katerih stranke postavijo posamične kandidate, ki najprej tekmujejo za glasove s kandidati drugih strank, potem pa za izvolitev še s kolegi iz lastne stranke, takšen način pa neugodno vpliva na možnosti za njihove izvolitve« (Antić 2000, 130).

Vendar pa volilni sistem ne more v celoti pojasniti uspeha ali neuspeha žensk na volitvah, na kar kažejo tudi raziskave javnega mnenja, to je, da imajo močan vpliv na izvolitev žensk med drugim tudi tradicija, kultura, vera in zgodovina političnega sistema v določeni družbi.¹⁶

¹⁶ Za več glej pogl. Analiza vrednot SJM v obdobju med leti 1990 in 2008.

3.1.2 DEMOKRATIZACIJA - DEJAVNIK VPLIVANJA NA DELEŽ ZASTOPANOSTI SPOLOV V PARLAMENTU?

Liberalno demokratični politični sistem s tržno ekonomijo je (bil) v nekdanjih socialističnih državah proglašen za zadostno jamstvo individualne prosperitete in politične enakosti (Jalušič 2001). Nove demokracije so bile tako premalo utemeljene na načelu vključevanja novih akterjev/akterk v politično okolje, da bi »omogočale participacijo tistih, ki se nahajajo izven tradicionalnih političnih institucij« (Jalušič 2001, 11). Pobude za uvedbo politik enakih možnosti so tako z liberalnega gledišča apriori kritizirane kot »iniciativa proti svobodni izbiri« (Jalušič 2001, 13), kar je eden najpogostejših argumentov liberalnih ideologov in politikov v državah srednje in vzhodne Evrope proti tovrstnim politikam. Iz tega izhaja njihov argument, da gre pri problemih nizke participacije v politiki pravzaprav za svobodno izbiro žensk.

3.1.3 NE »VRATARJI« (GATEKEEPERS), AMPAK DRIBLERJI

Oznaka »gatekeepers« po Brodieju (v Antić 1998, 206) označuje »tiste družbene in politične organizacije, ki imajo moč odpreti vrata na politični položaj ali pa nemudoma končati nadobudno politično kariero«. V Sloveniji se v teoretičnih delih pojavlja prevod "vratarji". Predlagam spremembo strokovne terminologije in sicer, da se izraz »vratarji« zamenja z izrazom "driblerji", saj gre v politiki in delovanju političnih strank za trajni proces izrivanja oziroma slepljenja žensk po napisanih, nenapisanih in celo proti-statutarnih pravilih, s katerimi se ženskam strukturno onemogoča dostop do izvoljivih položajev v stranki in položajev, ki jih stranka omogoča svojim članom in članicam. Menim namreč, da je oznaka »gatekeeper« preozka, saj opiše le zaključni akt celotnega procesa izrivanja žensk in mladih, medtem ko bi pojem "driblanje" opozoril na ta proces, in raziskovalce/ke prisilil k opisu le-tega.

»DRIBLANJE« STRANK

Numerični vplivi strankarskih kvot so v veliki meri odvisni od vrste sistema v stranki in njene velikosti (tako Norris in Krook v neobjavljeni študiji). Kažejo se v povišanem deležu izvoljenih

kandidatk, če tovrstne politike sprejme večje število političnih strank (še posebej velikih), saj kvote zahtevajo relativno visok delež predlaganih strankarskih kandidat, in pogosto predvidevajo sorazmerno razvrščanje kandidat na strankarskih listah v proporcionalnih sistemih (vsaka tretja, vsaka četrta izmenično), določene pa so glede na širše sprejete kulturne prakse in tradicije.

Stranke v Evropi imajo birokratsko organizacijsko strukturo in večinoma uradno predpisane kandidaturene postopke, pravila za delovanje pa vpeljujejo notranja strankarska telesa. V primerih, ko so strankarski postopki za kandidiranje manj formalno določeni, npr. v klientalističnih strankah, kjer voditelji osebno določijo svoje lojalne podpornike/ce za kandidate/tke, pa obstaja le malo mehanizmov, ki bi zagotovili večjo vključenost žensk v politični prostor (Norris in Krook, neobjavljena študija).

Empirične študije kažejo, da se premiki v volilnem telesu glede naklonjenosti določeni stranki odražajo med drugim tudi v izvolitvah žensk, kar Antić (1998, 106) pojasnjuje na podlagi Darcyjevih izračunov (1992), po katerih izgubljanje oz. pridobivanje glasov stranke pojasni 62 odstotkov spremenljivke izgubljanja oziroma pridobivanja deleža glasov pri ženskah (Antić 1998, 206). Med negativne vplive na zastopanost žensk pa se je do nedavnega prišteval tudi zamik volilnega telesa v smer tradicionalnih vrednot (Antić 1998, 207), (gl. pogl. Iz socializma v kapitalizmu in pogl. Analiza vrednot SJM v obd. med leti 1990 in 2008). Ta trend so v Evropi ovrgle zadnje volitve v Evropski parlament, ko je Evropska ljudska stranka sicer dobila največji relativni delež glasov, a se je glede na prejšnje volitve rahlo skrčila, hkrati pa je delež evropskih poslank iz teh strank poskočil s 24 na 35 odstotkov (Evropska mreža, 2010).

Tudi Hafner-Fink in Krašovec (2000, 148) ugotavljata, da v večini volilnih sistemov stranke nosijo ključni del odgovornosti za izločanje žensk iz politik odločanja, še preden o tem odločajo volivci/volivke, saj gre za popolno svobodo političnih strank oziroma delov strank, ki nadzorujejo procese izbiranja pri sestavljanju kandidatnih list (za ilustracijo glej tabelo 3.1). Illonszki (2006) pa trdi, da so pri vključevanju žensk v politiko pomembne ključne značilnosti strank kot organizacija stranke, strankina ideologija, formalna pravila in aktivnosti žensk znotraj strank.

Tabela 3.1: Deleži žensk v organih in vodstvih parlamentarnih strank, Slovenija, 1997

Stranka	Delež žensk v organih stranke (v %)	Vodstvo stranke
DeSUS	13,3 (predsedstvo)	
LDS	27,2 (izvršni odbor) 27,0 (svet strank)	1 podpredsedniško mesto od 3
SDSS	Ni podatka	
SKD	23,0 (izvršni odbor)	1 generalna tajnica
SLS	18,4 (izvršni odbor)	1 podpredsedniško mesto od 5
SNS	12,0 (predsedstvo)	
ZLSD	18,3 (predsedstvo) 16,7 (svet stranke)	1 podpredsedniško mesto od 3

Vir podatkov: CEDAW (1999).

Zgoraj omenjeni dejavniki lahko na različne načine vplivajo na ženske in na moške, pri čemer bi lahko predstavljali pomembno oviro pri vključevanju žensk v politični prostor, zato bi države, z zakonodajo ali preko drugih metod, lahko oz. morale spodbujati specifične ukrepe za povečanje udeleževanja in zastopanosti žensk, kar bi vodilo k enakosti spolov v političnih strankah. Kot predlagata Norris in Krook (neobjav., str. 41) bi lahko zakonodajni akti od političnih strank zahtevali strokovne programe za usposabljanje kandidatk ali da bi zagotovile enak dostop žensk in moških k možnostim usposabljanja in udeleževanja v političnih aktivnostih.

4 ANALITSKI DEL

4.1 POSEBNE STRATEGIJE ZA POVIŠANJE DELEŽA ŽENSK V POLITIKI

Pravno enak položaj moških in žensk ni prinesel dejanske enakosti obeh spolov v politiki, kar potrjujejo številne empirične študije (gl. npr. statistične podatke IPU). To je eden ključnih razlogov za poseganje po afirmativnih oziroma pozitivnih akcijah, ki jih Bacchi (1996) opredeli kot programe, usmerjene k ciljnim skupinam, da bi vzpostavili enako zastopanost moških in žensk v politiki. Ključni med njimi so: (1) "mehanizem rezerviranih sedežev" kot najmanj razširjen mehanizem za vzpostavljanje enakosti moških in žensk¹⁷, v skladu s katerim določeno število sedežev v parlamentu zasedejo ženske po posebnih volitvah (Antić 1998, 136). Danes se v državah z uveljavljeno predstavniško parlamentarno demokracijo opušča (2) "mehanizem imenovanja", ki ženski/ženskam omogoča prestopiti prag parlamenta.¹⁸ Tretji mehanizem predstavljajo "kvote", katerih cilj je usmerjen v zagotavljanje ženskam t. i. "minimalnega praga" 30 do 40-odstotne zastopanosti žensk na političnih položajih preko različnih vrst spolnih kvot, ki se uporabljajo v politiki (Dahlerup 2008). Ključne zvrsti kvot so: rezervirani sedeži (ustavni in/ali zakonodajni), pravno določene kandidatne kvote (ustavne in/ali zakonodajne) in kvote v političnih strankah (prostovoljne). Pri slednjih gre za določitev minimalnega deleža žensk na kandidatnih listah, zapisanih v statutih posameznih političnih strank. Ne glede na vrsto kvote pa je za dejansko delovanje kvot, kot trdi Dahlerup (2006), pomembno doseči, da so kandidatna mesta žensk na listah regulirana (kar preprečuje postavljanje kandidatk na dno list) in predvidene kazni za neupoštevanje naštetih pravil (gl. tudi Norris in Krook neobjavljena študija).

Po mnenju Norris in Krook (neobj., 53) lahko države ne glede na te mehanizme uberejo še vrsto drugih sankcij in taktik za zagotavljanje enake zastopanosti moških in žensk v politiki, npr. metodo "imenovanja in sramotenja" (Norris in Krook, neobj., 53),¹⁹ pri kateri gre za javno,

¹⁷ S tem mehanizmov ni bila nikoli polovica sedežev namenjenih ženskam.

¹⁸ V nekaterih državah t. i. tretjega sveta je ta mehanizem še vedno v veljavi (Antić 1998).

¹⁹ Izraz sem prevedla iz »naming and shaming«.

medijsko objavljen seznam tistih političnih strank, katerih ženske so v najmanjši meri zastopane na kandidatnih listah, kar političnim strankam, ki resno kandidirajo ženske, omogoča, da postanejo "nosilke vrednot" za večjo udeležbo žensk v političnem prostoru. Podobna taktika je bila v Sloveniji izpeljana leta 2002 v okviru Koalicije za uveljavitev uravnotežene zastopanosti žensk in moških v javnem življenju, ki si je prizadevala uzakoniti kvote za kandidatne liste za volitve v Evropski parlament. Od takrat dalje omenjeno taktiko redno uporabljata Evropska mreža za enakost spolov in Ženski lobi Slovenije. V ta namen je bil v okviru projekta Ženske to zmoremo II (širok Evropi ga je izvajala Delovna skupina za enakost spolov v okviru Pakta stabilnosti) izdelan tudi t. i. *opomnik kazalnikov za ženskam prijazne stranke*²⁰:

1. Enakost spolov je vključena kot ena od pglavitnih vrednot strankarskega programa,
2. specifične politike enakosti spolov so, kot prednosti, vključene v volilne obljube stranke,
3. stranka ima in upošteva svojo avtonomno, javno vidno žensko organizacijo ali drug, organizacijski mehanizem za enakost spolov,
4. strankarska organizacija za enakost spolov ima pravico do odprtih znotraj-strankarskih in javnih razprav na temo enakosti spolov,
5. politična stranka deluje kot vez med pobudami ženskih NVO, parlamentom in vlado,
6. med žensko strankarsko organizacijo in izvršilnimi organi stranke na vseh ravneh obstaja jasna in neposredna komunikacija in pravična finančna podpora/razdeljevanje sredstev za mehanizme enakosti spolov znotraj stranke,
7. v statutu stranke je zapisano, da le-ta zagotavlja uravnoteženo zastopanost moških in žensk na vseh strankarskih položajih odločanja, na strankarskih kandidatnih listah in pri nominiranju predstavnikov stranke na izvršilne in druge položaje političnega in ekonomskega odločanja v družbi. Prav tako spoštuje pozitivne ukrepe (med drugim kvote in možnosti usposabljanj).

V Sloveniji je bila taktika "imenovanja in sramotenja" nazadnje uporabljena leta 2008, in sicer v okviru vzporedne volilne kampanje za državnozbornske volitve, in leta 2009, v okviru vzporedne volilne kampanje za volitve v Evropski parlament, ko je Ženski lobi Slovenije javno objavil "pop

²⁰ Dokumentacijo hrani arhiv Evropske mreže za enakost spolov.

lestvico ženskam najprijaznejših strank". Enako metodologijo je ta lobi uporabil tudi pri analizah strankarskih kandidatnih list v okviru vzporedne volilne kampanje za lokalne volitve 2010 (gl. prilogo A).

Četrty pomemben mehanizem za doseganje enake politične zastopanosti moških in žensk na vseh ravneh odločanja je "pariteta". Paritetni mehanizem, nasprotno od kvot, žensk ne obravnava kot manjšinske skupine znotraj prevladujočega okvira, ampak odstranjuje strukturne in kulturne ovire za vstop žensk na položaje odločanja, ruši spolne stereotipe in spreminja volilne sisteme, ki so v manjši meri naklonjeni ženskam (iz intervjuja s Cecile Greboval 2011).²¹

4.2 ZAVZEMANJE ZA ENAKOST SPOLOV V POLITIKI V SLOVENIJI

“Ženske se ne bi smelo siliti,
da delajo v tem umazanem in tekmovalnem okolju.
S kandidiranjem na volitvah bi izgubile svojo ženstvenost”
(Izjava v slovenskem parlamentu po l. 1990).

4.2.1 PO POTI UVAJANJA ZAKONSKIH KVOT²² V SLOVENIJI (OD SEDEMDESTIH DALJE)

Pogled na obdobje sedemdesetih let prejšnjega stoletja kaže na mnogo vplivnih jugoslovanskih voditeljic iz komunističnih vrst, ki so strankarske voditelje uspele prepričati, da je uvedba kvot za ženske na položajih odločanja znotraj političnih organizacij in kandidatnih list ključnega pomena za mednarodni ugled Jugoslavije (Lokar 2005). Socialistična Jugoslavija je po njihovih zaslugah postala zgled in model za žensko emancipacijo v vseh narodih znotraj gibanja neuvrščenih in pot prizadevanj za enakost spolov se je začela. 30-odstotna kvota ni bila

²¹ Za več gl. pogl. Analiza intervjujev, oznaka S2.

²² »Z zakonom določeno številčno razmerje med spoloma, ki kot prvi korak omogoča nadaljnje korake v smeri krepitev načela enakih možnosti in pravične razporeditve bremen in ugodnosti« (Jogan 2001, 67).

postavljena z zakonom, ampak je postala del statotov socialno političnih organizacij in uradno dogovorjenih pravil za postavljanje in oblikovanje kandidatnih list od volitev leta 1974.²³

Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja so ženske predstavljale 46 odstotkov vseh polno zaposlenih in več kot 40-odstotni delež članov/ic v Zvezi komunistov, približno polovico članstva v sindikatih, skoraj 30 odstotkov izvoljenih delegatk/delegatov na vseh ravneh zakonodajne oblasti odločanja v političnem sistemu (Lokar 2005, 1-2). Ti uspehi naj bi bili rezultat sistematičnih prizadevanj aktivistk ženskih organizacij (Lokar 2005).

V obdobju od leta 1986 do leta 1990 so se izoblikovale pomembne, od Zveze komunistov neodvisne ženske civilno družbene iniciative. Odcepitev oz. osamosvojitve Slovenije ter prehod v parlamentarno mnogostrankarsko demokracijo in tržno ekonomijo je dobil zalet s prvimi večstrankarskimi volitvami v aprilu 1990, na katerih je zmagala koalicija desno in sredinsko usmerjenih strank, imenovana Demos.²⁴ V tem obdobju je, v procesu oblikovanja kandidatnih list, večina političnih strank (s konca osemdesetih let prejšnjega stoletja) bolj ali manj ignorirala političarke. Na novo ustanovljene in vzpostavljene desne in sredinske politične stranke so javno napadale ženske kvote, pridobljene v obdobju socializma, z argumentom: »sram vzbujajoča komunistična invencija, ki želi promovirati nekompetentne, voditeljem podložne ženske« (Arhiv Evropske mreže). S to argumentacijo so leta zavračali vse poskuse vpeljave kvot v samih strankah in v zakonodaji (Lokar 2005, 3). Prve državnozborske volitve so tako potekale brez političnih in javnih razprav o spolni zastopanosti, ženske so bile izključene iz vodilnih položajev v političnih strankah, zato niso mogle biti enakopravno izvoljene v parlament ali/in postavljene na ministrske položaje. Demokratične spremembe v Sloveniji torej niso bile naklonjene ženskam, katerih prisotnost v političnih funkcijah se je znatno zmanjšala (Antić 2003a, 25). V Sloveniji je bil najvišji odstotek žensk v parlamentu leta 1990, ko je v treh domovih parlamenta sedelo skoraj 19 odstotkov žensk. Po volitvah, leta 1992, je odstotek v Državnem zboru padel na 13,3 odstotkov, leta 1996 pa celo na 7,8 odstotkov (gl. tabeli 4.1 in 4.2). V Državnem svetu so jo ženske odnesle še slabše.

²³ Socialistična Zveza delovnega ljudstva Slovenije, 1974, Arhiv Slovenije, Box SZDL, 1974.

²⁴ Vlado je vodil Lojze Peterle (16.5.1990-14.5.1992).

Tabela 4.1: Splošni podatki o volitvah v državni zbor, Slovenija, v obdobju 1990-1996

	1990 ²⁵	1992	1996
Število volilnih enot	14	8	8
Število volilnih okrajev	88	88	88
Volilni prag za vstop v državni zbor (%)	2,5	3,3	3,3
Kandidatne liste, ki so prišle v državni zbor	9	8	7
Volilna udeležba (%)	83,5	85,9	73,7
Izvoljeni poslanci	80	90	90
Delež žensk (%)	18,7	13,3	7,8

Vir podatkov: SURS.

Tabela 4.2: Poslanke in poslanci po kandidatnih listah, Slovenija, v obdobju 1990-1996

Kandidatne liste	1990	1992	1996
SKUPAJ	80	90	90
Socialni demokrati (SD) ²⁶	14	14	9
Slovenska demokratska stranka (SDS)	6	4	16
Demokratska stranka upokojencev Slovenije (DeSUS)	-	-	5
Slovenska nacionalna stranka (SNS)	-	12	4
Slovenska ljudska stranka (SLS) + Stranka mladih Slovenije (SMS)	-	-	-
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	12	22	25
Zeleni Slovenije (ZELENI)	8	5	-
Slovenska ljudska stranka (SLS)	11	10	19
Slovenski krščanski demokrati (SKD)	11	15	10
Demokratska stranka Slovenije (DS)	8	6	-
Socialistična zveza Slovenije (SZS - SZDL)	5	-	-
Slovenska obrtniška stranka (SOS)	3	-	-
Italijanska narodna skupnost	1	1	1
Madžarska narodna skupnost	1	1	1

Vir podatkov: SURS.

Nekdanja Zveza komunistov, Stranka demokratične preнове, se je vse od leta 1989 naprej zavzemala za vstop v Socialistično Internacionalo (SI) kot polnopravna članica, kar je pomembno vplivalo na zavzemanje za enakost žensk v Sloveniji. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je namreč Socialistična Internacionala žensk (ang. *Socialist International Women - SIW*) uveljavila zahtevo, da morajo vse stranke-članice SI ustanoviti ženske organizacije in uporabljati prostovoljne kvote za volitve organov in pri oblikovanju strankarskih list za splošne volitve (gl.

²⁵ Leta 1990 so volitve potekale v Družbenopolitični zbor, od leta 1992 dalje pa v Državni zbor RS.

²⁶ Na volitvah 1990 - 2004 so Socialni demokrati (SD) nastopali pod imenom Združena lista socialnih demokratov (ZLSD).

SIW). Taka praksa, skupaj s prenosom dobrih praks (uporaba kvot) skandinavskih socialdemokratskih strank, je ženskam iz Stranke demokratične prenove olajšala prizadevanja za enakost spolov v politiki. Te so uspele ubraniti mehko (neobvezujočo) 30-odstotno kvoto v strankarskem statutu. Podobno velja za novo nastalo Socialistično stranko, a ne ena, ne druga stranka v času prvih državnih volitev pri procesu imenovanja in postavljanja kandidat/kandidatov na strankarske liste nista upoštevali svojih kvot (Lokar 2005, 4).²⁷ Tik pred volitvami (leta 1990) so ženske iz levega pola političnega spektra (in iz pravicam žensk naklonjenih skupin civilne družbe) ustanovile neodvisno listo "Samo ženska lista". Tako organizirane ženske so hotele preseči obrobni položaj žensk v vseh političnih strankah, vendar niso uspele, saj praga za vstop v parlament (2,5 odstotni delež glasov) niso dosegle v nobeni od volilnih enot. Delež parlamentark je s 26 odstotkov, kolikor je znašal sredi osemdesetih let, v letu 1990 tako padel na 18,7 odstotkov (glej tabelo 4.3), v državopolitičnem zboru pa na samo 11% (CEDAW, 1992).

Tabela 4.3: Delež slovenskih poslank v parlamentu, zakonodaja brez kvot, v obdobju 1980-1996

Leto	Delež poslank (v %)	Parlamentarne stranke (število)	Parlamentarne stranke brez poslank (število)	Kvote v statutu stranke
1980 ¹	26,0	1	0	30-odstotna kvota za kandidatne liste v moralno zavezujoči dogovor
1990	18,7	9	2	2 stranki sta uporabili "mehko tarčo" 30 %
1992	13,3	8	2	Tri stranke z mehko tarčo
1996	7,8	7	1	1 stranka - kvoto, 1 stranka mehko tarčo.

Vir podatkov: Evropska mreža za enakost spolov (1996). Opomba: Najboljši rezultat v obdobju Lige komunistov.

²⁷ Stranka za demokratično obnovo je postavila le eno žensko na prvo mesto na kandidatni listi izmed vseh osmih kandidatnih list.

Sto političark iz Stranke demokratične prenove je jeseni 1990 ustanovilo prvo (uradno) žensko strankarsko organizacijo - žensko frakcijo, leta 1991 jim je sledila Socialistična stranka, v letu 1992 pa še tri parlamentarne stranke: Liberalni demokrati, Socialni demokrati in Slovenska Krščanska demokratska stranka (CEDAW 1993, 53-55).

Pred drugimi državnimi volitvami, leta 1992, je Stranka demokratične prenove vstopila v koalicijo z manjšimi, levo usmerjenimi političnimi strankami in nastala je Združena lista socialnih demokratov. Koalicija je ohranila težnjo po 30-odstotni zastopanosti moških in žensk na kandidatnih listah; tudi Liberalna demokratska stranka je vzpostavila 30-odstotni minimalni prag za moške in ženske v vseh strankarskih organih, vključno z nominiranjem kandidat/kandidatov na kandidatne liste (gl. tabelo 4.4 spodaj).

Tabela 4.4: Stranki SD in LDS v Sloveniji s prostovoljnimi kvotami

Stranka	Uveljavitev kvote	Kvota	Pravila razvrščanja	Ženska ali nevtralna	Sankcije	Implementacijsko/ uresničitveno telo	Evroposlanke iz stranke leta 2004 (%)
SD (ZL, ZLSD)	1992	33 %	Ne	Nevtralna	Ne	Predsedstvo	20
LDS	1998 2000	33 % 25 %	Ne Ne	Nevtralna Nevtralna	Ne Ne	Stranka Svet	13

Vir podatkov: Antić Gaber in Lokar (2006).

4.2.2 POSKUSI UVELJAVITVE KVOT OD 1992 DO DANES

“Najprej moramo ustvariti socialne pogoje za vstop žensk v politiko. Trenutno so preveč zasedene s svojo trojno vlogo – mam, gospodinj in vzdrževalk družine”

(Izjava v slovenskem parlamentu po letu 1990; najpogostejši argument proti kvotam poslank in poslancev konzervativnih strank).

Po letu 1992 je v Sloveniji začelo prihajati do bolj sistematičnih poskusov uveljavitve kvot (Lokar 2005, 5), pri čemer je do leta 2004 je spodletelo kar nekaj poskusov uveljavitve kvot ali drugačnih pozitivnih ukrepov zoper strukturne neenakosti moških in žensk v politiki (tabela 4.5).

Tabela 4.5: Delež slovenskih poslank, zakonodaja brez kvot, v obdobju 1996-2004

Leto	Delež poslank (v %)	Parlamentarne stranke (število)	Parlamentarne stranke brez poslank/e (število)	Kvote v statutu stranke
1996	7,8	7	1	(samo) 1 stranka s kvoto, 1 stranka z mehko tarčo
2000	1,3	8	4	(samo) 2 stranki z mehko tarčo
2004	12,2	7	2	(samo) 2 stranki z mehko tarčo, 1 stranka s kvoto, 1 stranka z obljubo vpeljave paritete (vpeljava 2008)

Vir podatkov: Evropska mreža za enakost spolov (2004).

- Leta 1994 spodleti predlog po vpeljavi 40-odstotne kvote²⁸ za moške in ženske v Zakon o političnih strankah,
- leta 1996 ponoven poskus vpeljave 30-odstotne in 40-odstotne kvote za moške in ženske. Komisija za notranje zadeve in Državni zbor sta vse predloge zavrnila,

²⁸ Doseganje numerično opredeljenega deleža moških in žensk med kandidati/kami določene stranke, lahko pa tudi deleža mest, ki naj bi jih zasedle ženske v predstavniskem telesu (Antić 1998, 151).

- leta 1998 spodleti podoben poskus natančnejše opredelitve strankarskih pravil glede uveljavljanja konkretnih metod za enakost spolov (Antić Gaber, Gortnar 2004).

Nasprotniki kvot verjamejo, da je z zakonom določen sistem kvot neprimeren, ker naj bi bil mnogostransko problematičen, a vendar se pri razlagah o neuspešnosti kvot nihče ne naslanja na izsledke morebitnih raziskav, s čimer bi lahko podkrepil/a svoje stališče (Jogan 2001, 68). Zapisano ponazarjam z argumenti, ki jih je bilo v parlamentarni in javni razpravi moč zaslediti po letu 1990: »Kvota so iznajdba komunistov za promoviranje žensk, ki jim v politiki ni uspelo. Za kvote v demokratičnih statutih političnih strank ni prostora, še manj pa ga je v moderni, demokratični evropski volilni zakonodaji« ali »nobene potrebe ni po uveljavitvi kvot, saj naše stranke spoštujejo enakost spolov in dajejo vse možnosti sposobnim ženskam« ali »najprej moramo ustvariti socialne pogoje za vstop žensk v politiko. Trenutno so preveč zasedene s svojo trojno vlogo – mam, gospodinj in vzdrževalk družine.«²⁹ Utemeljitev nasprotnikov/ic kvot navaja tudi Jogan (2001, 68-71): »Ženske se bodo znale v politiki uveljaviti same«, ker so »izredno sposobne« in ker se lahko za »naš napredek zahvalimo prav njim«, ali »ker so ženske izjemno uveljavljene v zasebnem življenju in tudi v javni sferi, je govorjenje o različnosti spolov arhaično« in vprašanje o kvotah je »cinizem par excellence politikanskega govorjenja« ali »sodobna slovenska družba je še patriarhalna in se tudi z uvedbo kvot ne bi spremenila v prihodnjih sto letih«.

Prizadevanja za uveljavitev kvot so, kljub večkratnim neuspehom njihove vpeljave, (od)igrala ključno vlogo ozaveščanja žensk v političnih strankah, saj so prisilila parlamentarne politične stranke, da so organizirale in ustanovile svoje ženske skupine ter začele vlagati v politično izobraževanje žensk. Rezultati procesov iz leta 1996 so se sicer začeli kazati šele z letom 2001, ko so začele nastajati nove strategije za doseganje enakosti spolov v politiki.

²⁹ Zapisi tedanjih poslank in svetovalk v političnih strankah, hranjeni v arhivu Evropske mreže za enakost spolov.

4.3 UPORABA SENDVIČ STRATEGIJE V RS – STRATEGIJA ZA SPREMEMBO ZAKONODAJE

V Sloveniji je bila leta 2001 po vzoru uspešnih ženskih koalicij v jugovzhodni Evropi ustanovljena neformalna mreža vidnih javnih osebnosti - Koalicija za uravnoteženo zastopanost žensk in moških v javnem življenju. Pobuda za njen nastanek je prišla s strani ženskih strankarskih aktivistk in intelektualk ne glede na njihovo politično usmerjenost, sindikatov in nevladnih organizacij, da bi zagotovili enako zastopanost moških in žensk na vseh položajih odločanja (Lokar 2005, 11). Ta velika koalicija je postala gonilna sila sprememb Ustave in vpeljave 40-odstotne kvote za vse kandidatne liste za evropske volitve leta 2004. V proces je Koalicija vstopila takoj ob nastanku leta 2001, ko so bile potrebne spremembe Ustave v sklopu pristopnih pogajanj k EU. Zakonodaja iz tega področja obsega tri ključne zakone - Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja, Zakon o enakih možnostih žensk in moških ter Nacionalni program za enake možnosti žensk in moških od leta 2005 do leta 2013 (UEM 2007). Izoblikovala je predlog začasno, a zakonsko zavezujočega pozitivnega ukrepa - enake zastopanosti obeh spolov v politiki.

Pri tem velja izpostaviti prispevek poslank treh vladajočih strank v sodelovanju z vladnimi strokovnjaki in strokovnjakinjami. Te so, ne glede na njihovo politično usmeritev, začele z lobiranjem, z namenom zbiranja podpisov za dopolnilo k Ustavi. Še pred začetkom parlamentarne seje so pridobile dvainsedemdeset podpisov poslancev in poslank (od skupno devetdesetih). V omenjenem procesu je mogoče najti kar nekaj inovativnih strategij, ki so pripomogle k sprejetju ustavnega dopolnila: (1) proces pristopanj Slovenije k EU (sendvič strategija)³⁰, (2) spremembe zakonodaje (3) uporabljanje velike koalicije mrež in zvez, (4) prenos primerov dobrih praks iz sveta (npr. uporaba argumentacije iz sprememb francoske zakonodaje),

³⁰ Gre za izraz, ki označuje sočasen pritisk "od zgoraj", torej s strani ključnih akterjev in akterk evropskih institucij, in pritisk "od spodaj", t. j. s strani civilne družbe. Izraz je v politični prostor vpeljala Sonja Lokar, nekdanja poslanka in voditeljica Ženskega Foruma Združene liste.

(5) uporaba neposrednega lobiranja v parlamentu, in (6) pridobivanje podpore pomembnih moških politikov (J. Školč, J. Podobnik, B. Pahor, M. Brejc).³¹

³¹ Arhiv Evropske mreže za enakost spolov (pregled dvoletnega dela koalicije, 2003).

4.4 VPSELJAVA KVOTE ZA VOLITVE V EVROPSKI PARLAMENT (EP)

Jeseni 2003 so slovenske politične stranke začele oblikovati kandidatne liste za volitve v EP in društvo Evropska mreža za enakost spolov je začelo s s svojimi vzporednimi predvolilnimi aktivnostmi; osrednji namen le-teh je bil spodbuditi predstavnice različnih političnih strank (ki so bile hkrati tudi članice Koalicije za uveljavitev uravnotežene zastopanosti žensk in moških v javnem življenju), naj obvestijo svoje politične strankarske organizacije na evropski ravni o (ponovni) ignorantski vlogi strankarskih vodstev do kandidatk oz. političark in jih prosijo za pomoč (Evropska mreža za enakost spolov 2004). Akcija je uspela: voditelji evropskih političnih strank (Stranka evropskih socialistov - PES, Evropska ljudska stranka - EPP in Liberalna stranka) so poslali pisma svojim sestrskim strankam v Sloveniji, naj se potrudijo in ne znižajo 30-odstotnega deleža evropskih poslank na bližnjih Evropskih volitvah (gl. Evropski Forum za solidarnost in demokracijo, 2004).

Decembra 2003 je slovenski parlament odprl proces sprejemanja volilne zakonodaje za EP, v kar se je aktivno vključila tudi zgoraj omenjena Koalicija, ki je predlagala vpeljavo minimalne 40-odstotne kvote za oba spola in uporabo zadrge (ena ženska, en moški in/ali obratno) (glej sliko 4.1) pri imenovanju in postavljanju kandidatk/kandidatov, opirajoč se na zaključke Odbora Združenih narodov za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, CEDAW), Četrto svetovno konferenco o ženskah v Pekingu leta 1995 – pekinško deklaracijo in akcijsko platformo za enakost, razvoj in mir, Svet Evrope in direktive EU s tega področja ter na argument, da delna uporaba strankarskih kvot na zadnjih državnih in lokalnih volitvah ni učinkovala.

Slika 4.1: Zadruga

Vir: Priloga Dela Odločajmo skupaj (2002).

Ženski Forum, poslanke in poslanci ZLSD, so uspeli prepričati vlado, da vključi omenjeno dopolnilo k predlogu zakona. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o volitvah poslancev iz Republike Slovenije v Evropski parlament (ZVPEP-A)³², je DZ sprejel 26. februarja 2004. Javni pritisk Koalicije namreč ni bil dovolj močan, da bi prisilil katerokoli veliko stranko k postavitvi kandidatke na vrh svoje liste, a je njihov pritisk zadoščal, da so vse velike stranke uvrstile prvo kandidatko na drugo mesto; ob podpori volivk in volivcev so bile izvoljene tri parlamentarke. Lahko sklepam, da so k temu pripomogle tudi uporabljene strategije civilno-druženih iniciativ: lovljenje pravega trenutka (diskusija o sprejemu Volilnega zakona za EP), uporaba sendvič strategij (sočasen pritisk iz EP in pritisk Koalicije za uveljavitev uravnotežene zastopanosti žensk in moških v javnem življenju) ter uporaba neposrednega lobiranja v parlamentu.

³² S 4. členom ZVPEP-A je predpisano:

Na kandidatni listi noben spol ne sme biti zastopan z manj kot 40 odstotki. Vsaka lista mora biti sestavljena tako, da je najmanj en kandidat vsakega od spolov uvrščen v zgornjo polovico liste. Liste kandidatov, ki niso skladne z določili prejšnjega odstavka, so neveljavne. Določbi prejšnjih dveh odstavkov ne veljata za kandidatni listi, na katerih so uvrščeni le en ali le trije kandidati oziroma kandidatke, pri čemer mora biti na kandidatni listi, na katero so uvrščeni trije kandidati oziroma kandidatke, najmanj en predstavnik vsakega od spolov (Uradni list RS, št. 22/2004).

4.5 "LA LOTTA CONTINUA" – ZAVZEMANJE ZA VPELJAVO ENAKE ZASTOPANOSTI ŽENSK IN MOŠKIH NA LOKALNI IN NACIONALNI RAVNI SE NADALJUJE

Poskus spremembe volilnega sistema za lokalne in državnozborske volitve (v proporcionalnega z odprtimi ali zaprtimi strankarskimi listami z ukinitvijo volilnih okrajev), ki je vključeval tudi vladni predlog po vpeljavi 40-odstotne kvote za moške in ženske z načinom razvrščanja po sistemu zadrge, je propadel leta 2004.³³ Decembra 2004 je tako Slovenija izpeljala državnozborske volitve brez uzakonjene kvote, in volilni prag³⁴ novega slovenskega parlamenta je prestopilo zgolj 12,2 odstotka žensk – poslank.

Koalicija za uveljavitev uravnotežene zastopanosti žensk in moških v javnem življenju ni bila dovolj močna, da bi pripravila politične stranke k spremembi volilne zakonodaje, a je, bogatejša za to izkušnjo, oblikovala močnejše argumente za nujnost spremembe volilnega sistema³⁵ in vpeljave enake zastopanosti moških in žensk (50/50) ter pravila zadrge pri razvrščanju kandidatk in kandidatov na kandidatne liste. Tako je dosegla spremembo Ustave, na podlagi katere je Zakon o lokalnih volitvah leta 2005 v 70.a členu predpisal 40-odstotno kvoto ter izmenično razvrščanje kandidatk in kandidatov v prvi polovici kandidatne liste, a je s prehodnimi določbami uresničitev tovrstne ureditve prestavil na leto 2014. Za lokalne volitve leta 2006 je že bila obvezna 20-odstotna kvota in razvrščanje na način, da je moral biti vsak tretji kandidat ali kandidatka drugega spola. Tako je bilo leta 2006 v občinske svete izvoljenih za 8 odstotnih točk več žensk kot ob prejšnjih volitvah, v občinskih svetih pa zastopanih 21,7 odstotkov svetnic. Za

³³ Besedilo Zakona o volitvah v državni zbor je objavljeno na spletni strani Uradnega lista RS: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006109&stevilka=4648>.

³⁴ Na volitvah v družbeno-politični zbor leta 1990 je bil strankam vstop v parlament omogočen pri 2,5-odstotnem volilnem pragu, na volitvah v državni zbor leta 1992 in leta 1996 pa pri 3,2-odstotnem pragu. Z volitvami v državni zbor leta 2000 je bil volilni prag povišan na 4%.

³⁵ Zakon o volitvah v DZ je leta 1992 uvedel proporcionalni volilni sistem, ki ga je dopolnil z elementi večinskega sistema. V volilnih enotah se mandati delijo po Harejevem volilnem količniku, kandidatne liste pa dobijo toliko mandatov, kolikokrat so dosegle volilni količnik. Ostanki glasov se prenesejo in uporabijo za delitev le-teh na državni ravni, kjer se delijo po d'Hondtovem sistemu (tistim z največjim ostankom glasov). Polovica mandatov se lahko dodeli kandidatom/kam ne glede na njihov volilni uspeh v volilnih okrajih, temveč po vrstnem redu na kandidatni listi, ki ga predloži strankarsko vodstvo (Grad 1996, 50). V veljavi je štiri-odstotni volilni prag za vstop v parlament.

lokalne volitve 2010 je bila zahtevana že povišana, to je 30-odstotna kvota, in ohranjeno razvrščanje v razmerju 2:1.

Za ilustracijo je spodaj prikazana primerjalna tabela na primeru mestne Občine Celje (tabela 4.6), ki je razdeljena v tri volilne okraje.³⁶ To občino sem izbrala, ker sem v okviru projekta Ženskega lobija Slovenije "50-50, ženske na lokalnih volitvah 2010"³⁷ spremljala proces od obdobja kampanj političnih strank v Celju, objave kandidatnih list in rezultatov po volitvah; končno sem naredila lastno analizo tega procesa. Osnovni cilj projekta je bil spremeniti način razvrščanja kandidatk in kandidatov na listah po principu zadrge, saj bi le tako zakonsko zvišanje kvote na 30 odstotkov prineslo zvišanje deleža novo izvoljenih svetnic. Analiza izbranih mest je pokazala, da se je delež kandidatk na listah bistveno povečal, da so pa le redke liste v teh mestnih občinah uporabile "zadrgo", tj. izmenično razvrščanje kandidatk in kandidatov v razmerju 1:1. Povečal se je delež kandidatk uvrščenih na prvo in drugo mesto na listah, čeprav je ostal še vedno največji delež list, ki so svojo prvo kandidatko uvrstile šele na tretje mesto.

³⁶ Za več glej prilogo A, v kateri so, na podlagi podatkov MO Celje in objavljenih kandidatnih list po volilnih enotah v Novem tedniku (št.75; 24.9. 2010), lastni preračuni in tabele za posamezne volilne enote v Mestni občini Celje, glede na listo, delež sedežev v mestnem svetu, delež svetnic in (ne) uporabljen mehanizem zadrge.

³⁷ Rezultati analize umeščanja kandidatk na kandidatne liste so bili predstavljeni na novinarskih konferencah v vseh mestih, ki smo jih vključili v analizo, tj. v Ljubljani, Mariboru in Celju. V nalogo sem za ilustracijo vključila le mesto Celje, za katerega sem sama izvedla analizo in jo predstavila na novinarski konferenci 28.9. 2010 (glej prilogo). Isti dan sta bili, v okviru ŽLS, predstavljeni tudi analizi v in za mesta Maribor ter Ljubljana.

Tabela 4.6: Mestna občina Celje – rezultati volitev v občinski/mestni svet

Ime liste	2010					2006	
	Rezultat Delež/Število mandatov	Kandidatke		Svetnice		Svetnice	
		Delež (v %)	Število	Delež	Število	Delež	Število
SLS – Slovenska ljudska stranka	8	45	15	50	4	37	3
SDS – Slovenska demokratska stranka	6	42	14	66	4	100	2
DeSUS- Demokratična stranka upokojencev Slovenije	6	40	13	50	3	0	0
SD – Socialni demokrati	5	36	12	40	2	50	2
LDS – Liberalna demokracija Slovenije	2	33	11	50	1	50	3
ZARES – Nova politika	1	53	14	0	0	/	/
Nsi – Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka	1	36	8	0	0	100	1
Celjska neodvisna lista	1	31	10	0	0	0	0
Zeleni Slovenije	1	60	18	100	1	100	1
ZDM – Stranka za delovna mesta	2	30	10	0	0	0	0
SKUPAJ	33			45%³⁸	15	36%	12

Vir podatkov: MO Celje in Novi tednik (št.75; 24. 9. 2010), lastni preračuni.

Tudi analiza Ženskega lobija 2010 je pokazala, da (so) se civilno-družbene iniciative in ženske skupine nekaterih političnih strank ves čas uveljavljanja enakih možnosti v politiki zavzemale za uveljavitev in uresničitev sistema kvot, ki ostaja še danes v povojih, saj enaka zastopanost žensk in moških (50/50) na položajih (političnega) odločanja še zdaleč ni dosežena.

Menim, da v vseh volilnih sistemih obstaja tehnična pot, po kateri bi bilo mogoče zagotoviti uravnotežen oziroma sorazmeren delež na kandidatni listi. V proporcionalnih sistemih je to sistem zadrge (izmenično razvrščanje moškega in ženskega spola), kot npr. na Švedskem (gl. pogl. »Varannan damernas«), v večinskih sistemih pa gre za izključno ženske liste v kvotno določenih enotah. Poglavitno težavo za inovativne rešitve v politiki predstavlja pomanjkanje politične volje, to je volje do sprejemanja tovrstnih prostovoljno sprejetih ali zakonsko-obvezujočih ukrepov. Na primeru Slovenije in nekaterih držav nekdanje Jugoslavije je mogoče videti, da je nujno potrebno močno žensko gibanje v sodelovanju z vsaj eno, večjo parlamentarno

³⁸ Izračunani podatki so zaokroženi, v kolikor je decimalno število večje od 5. Skupna izračunana vrednost je zaokrožena iz 44,56 %.

stranko, če naj bi tovrstne rešitve uspele. Primer Švedske kaže, da so z uveljavitvijo enake zastopanosti spolov in zadrge pri postavljanju kandidatnih list lahko opustili sistem kvot, ki so ga uporabljali desetletja pod okriljem levo usmerjenih političnih strank, med tem ko sta v Sloveniji oba ukrepa (enaka zastopanost, zadruga) še v povojih.³⁹

V skupino "inovativnih strategij vključevanja žensk v politiko" bi lahko uvrstila še "sendvič strategijo" in "vzporedne volilne kampanje", ki jih prav tako vpeljuje slovenska nevladna organizacija Evropska mreža za enakost spolov. Obe strategiji predstavljata primer dobrih praks drugim državam po Evropi (vzporedno volilno kampanjo je kot primer dobre prakse prevzel na primer Evropski ženski lobi, ki jo uporablja v skoraj vseh državah članicah EU). Obe omenjeni strategiji sta prenešeni kot primera dobre prakse tudi na Bližnji Vzhod, uporablja pa ju Socialistična Internacionala širom sveta.⁴⁰

Izbrane strategije vključevanja bodisi s sistemom kvot bodisi zadrge, koalicij, vzporednih kampanj ali dvojnega pritiska (sendvič strategije) so odsev skupnih akcij in stičnih točk različnih nevladnih in vladnih sektorjev na področju enakosti moških in žensk, in vodijo k izboljšanju možnosti vstopa žensk v politiko. Četudi se zdi, da obstaja v EU načelno soglasje za enako zastopanost spolov v politiki (za več gl. pogl. »Varannan damernas«), pa ne moremo spregledati dejstva, da so tradicionalne vrednote (primarna vloga žensk kot gospodinj) v družbi ponotranjene in še močno prisotne. Kažejo se tako v vsakdanjem življenju kot v političnih kulturah, ki v svojih praktičnih izpeljavah utrjujejo tradicionalne vzorce delitve dela po spolu. Podpredstavljenost žensk v politiki, na kar med drugim opozarjajo številni mednarodno primerljivi kazalniki (na primer OZN), omogoča nenehno reprodukcijo seksizma in ohranjanje tradicionalnih vrednot; kot primer lahko rabi Lizbonska pogodba⁴¹ ki (kot nadomestek ustave Evropske Unije) kljub

³⁹ Poskusi in zavzemanja za vpeljavo in upoštevanje paritete ter načela zadrge še vedno aktivno potekajo, saj izvedba še ni dosežena.

⁴⁰ Za seznam članic Socialistične internacionale glej <http://www.socialistinternational.org/>.

⁴¹ Začela je veljati 1. decembra 2009 in jo na tem mestu omenjam, ker je Slovenija kot polnopravna članica EU podvržena evropskemu pravnemu redu. Kljub temu, da pravna ureditev sama po sebi še ne zadošča za odpravo različnih oblik diskriminacije, pa je »doseganje enakih možnosti za oba spola brez le-te nemogoče« (Jogan 2004, 361-376).

pritiskom in zahtevam Evropskega ženskega lobija⁴² ne vključuje enakosti spolov kot potrebnega vidika za izboljšanja, še zlasti ne na področju enakih možnosti žensk v političnem odločanju.

Potrebna bo še mnogo dela, preden bodo ženske dobile pravno zavezujoča orodja, ki jim bodo omogočala doseganje enakosti. Ni dovolj, da je v EU enakost spolov razumljena kot človekova pravica in vrednota, ampak mora ta, s pomočjo zakonodaje, politike ter držav njenih članic, postati orodje za zmanjšanje neenakosti, diskriminacije, pri čemer je 50-odstotna zastopanost žensk znotraj vseh organov odločanja EU in v državah članicah edini način, ki lahko vpliva na širjenje, uveljavljanje in spoštovanje temeljnih človekovih pravic obeh spolov.

⁴² EWL je na predsedstvo Sveta EU 2007 naslovil pismo, v katerem je zahteval vključitev vidika enakosti žensk in moških kot pomemben del vrednot ter hkrati kot cilj oziroma zavezanost EU, da problematiko spola kot horizontalni princip vključuje v vse aktivnosti EU, odpravi diskriminacijo temelječo na spolu, rasi ali etnični pripadnosti, religiji ali prepričanju, prikrajšanosti, starosti in spolni orientaciji, oblikuje ukrepe za boj proti trgovini in spolnemu izkoriščanju žensk in deklet, zagotavlja načela nediskriminacije pri razdeljevanju humanitarne pomoči ter ukrepe za boj proti vsem oblikam domačega nasilja (arhiv ŽLS, 2007).

5 PRIMERI DOBRIH PRAKS

5.1 DEMOKRATIČNO PLESANJE NA ŠVEDSKEM (»VARANNAN DAMERNAS«)

Strankarske kvote so se doslej izkazale kot posebej uspešne zlasti na Švedskem, kjer od leta 1921 poteka tako notranja kot zunanja mobilizacija žensk, da bi zagotovili/le nabor in izvoljivost kandidatk (Norris in Krook, neobjavljeno). S pomočjo različnih ukrepov je prevladalo prepričanje, da so za doseganje enakosti potrebne globalne spremembe v delovnih pogojih kot tudi v stališčih spolov o dojemanju "moškega" in "ženskega" delovanja (Jogan 1990, 130). Ženske na Švedskem so se mobilizirale znotraj kot zunaj političnih strank z usklajevanjem dela ženskih organizacij v strankah in nevladnih organizacij (npr. lobiranje članic strank proti svojim strankam, da bi le-te postavile kandidatke na izvoljiva mesta na kandidatnih listah z zunanjo podporo NVO) (Norris in Krook, neobjavljeno).

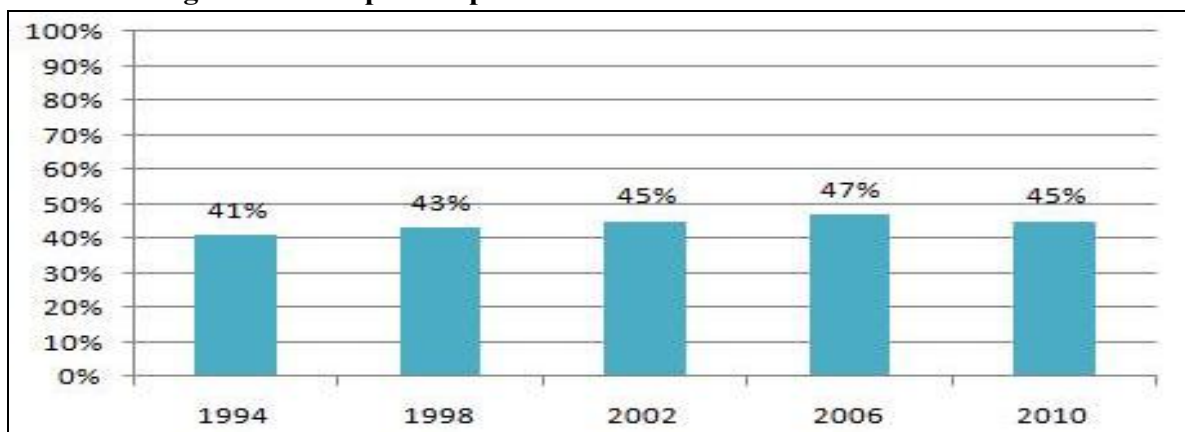
Najpomembnejše pridobitve so se zgodile v začetku sedemdesetih, ko so ženske strankarske organizacije in NVO začele s pritiskom na strankarske voditelje, da bi le-ti sprejeli trdnejše ukrepe za povečanje zastopanosti žensk v politiki (Norris in Krook, neobjavljeno, str. 39). Od leta 1968 je namreč na Švedskem že bila v veljavi strategija razvoja (glej Jogan 1990, 129), katere cilji so bili usmerjeni v pospeševanje enakosti med moškimi in ženskami, pri čemer so med drugim »spodbujali izbiranje poklicev, kjer je tradicionalno prevladoval drugi spol. Načelo enakosti je bilo vodilo pri prekvalificiranju in nekaterih drugih ukrepih, kot so: kvote po spolu (podjetja, ki so dobila državno pomoč, so morala – oziroma bi morala, ker vselej niso dosegala meje – zaposliti najmanj 40% žensk in moških« (Jogan 1990, 129).

Postopoma se je tako povišal delež kandidatk na kandidatnih listah, ki so ga politične stranke določile za reprezentativnega (od ene kandidatke na listi do uravnoveženega deleža kandidatk in kandidatov na listah). Po zaslugi *varannan damernas*⁴³, kakor so poimenovali nov pristop za

⁴³ Izraz v dobesednem prevodu pomeni "demokratično plesanje" in se nanaša na švedski običaj, ki označuje podeželski ples, kjer je bila vsako drugo pesem ženska na vrsti, da je k plesu povabila moškega (Norris in Krook, neobjav., 39).

povišanje deleža žensk v politiki in ga uporabili/le v državnem poročilu o zastopanosti žensk v lokalnih in nacionalnih odborih, so se politične stranke odzvale ali s trdno podporo kvotam ali pa z obvezujočimi zavezami za večjo zastopanost žensk. Na tej podlagi se je delež žensk v politiki približal skoraj 50 odstotkom (glej graf 5.1) in tako na Švedskem skoraj vse politične stranke uporabljajo načelo zadrge (50-50 odstotna zastopanost obeh spolov), kar se leta 2010 kaže v 45-odstotni zastopanosti žensk v švedskem parlamentu (Norris in Krook, neobjav., 38).

Graf 5.1: Dvig deleža zastopanosti političark na Švedskem od leta 1994-2010

Vir podatkov: Norris in Krook (neobjavljena študija, 38).

Če torej Švedska predstavlja primer najboljše prakse oziroma model vzpostavljene enake zastopanosti moških in žensk, pa naj na drugi strani omenim še Srbijo kot nedavni primer, v kateri je prišlo do poskusov izrazitih krčenj že uveljavljenih pravic žensk v politiki.

5.2 SENDVIČ STRATEGIJA V SRBIJI

Parlament v Srbiji⁴⁴ (Evropska mreža, maj 2011) je maja in junija letos spreminjal zakon o parlamentarnih volitvah, v katerem je vlada predlagala posebne ukrepe za znižanje regulacije do sedaj veljavnih kvot s 30 na 25 odstotkov kot minimum za manj zastopani spol. Vlada je predvidela tudi sistem razvrščanja, po katerem naj bi bila šele vsaka četrta oseba na kandidatni

⁴⁴ Zadnja parlamentarna razprava o omenjenem zakonu je v Srbiji potekala 19.5. 2011.

listi iz manj zastopanege spola, ter 30-odstotno zastopanost manj zastopanege spola na listi. Kolikor bi moral/a biti poslanec/ka iz kakršnih koli pravnih razlogov zamenjan/a, naj bi ga nadomestil predstavnik/ca manj zastopanege spola. Vlada je predvidela tudi ostre sankcije za nespoštovanje teh določb, in sicer opozorilo, da mora stranka popraviti listo, sicer se lista razveljavi. Najmočnejša stranka v parlamentu Srbije, Demokratska stranka (DS), je na tak predlog vložila amandma, in predlagala, da se odhajajoči parlamentarec/ka manj zastopanege spola ne zamenja z naslednjim z liste, ki je istega spola. Borke za človekove pravice, strokovnjakinje, političarke, sindikalistke, ki se v Srbiji borijo za enako zastopanost žensk in moških vsaj od leta 1990, so nemudoma sprožile preventivno akcijo: oblikovale so lastna dopolnila o kvotah, v katerih so zahtevale, da je vsak tretji na listi iz manj zastopanege spola, da odhajajočega poslanca/ko manj zastopanege spola nadomesti naslednji istega spola in da se v primeru nespoštovanja lista diskvalificira. Amandma je v parlament vložila mlada poslanka regionalne leve stranke, Liste SD Vojvodine. Sočasno so sprožile široko akcijo osebnega lobiranja najbolj vplivnih poslancev/k v svojem parlamentu, in zaprosile Evropsko mrežo za enakost spolov⁴⁵, da sproži pritisk tudi iz Socialistične internacionale in PES-a. Mreža je dosegla, da je predsednik Srbije prejel pismo predsednika Socialistične internacionale, predsednice SIW in voditeljice PES. Sendvič strategija je delovala tudi tokrat: srbski parlament je soglasno sprejel amandma - najmanj vsak tretji na listi iz manj zastopanege spola in predlagan ukrep, ne pa tudi amandmaja o zamenjavi (glej sliko 5.1).

Slika 5.1: Torta z napisom *Vsaka tretja* s proslave NVO in političark po zmagi v parlamentu

Vir: Elektronska pošta Evropske mreže za enakost spolov, poslana s strani srbskih aktivistk, dne 2. 7. 2011

⁴⁵ Pismo predsedniku Republike Srbije, Borisu Tadiću, dne 15.5. 2011 (arhiv Evropske mreže za enakost spolov).

6 AKCIJSKI NAČRT ZA ENAKOST SPOLOV V POLITIKI V ŠESTIH KORAKIH

Po pregledu literature želim v pričujočem poglavju predstaviti nekatere možnosti za povečanje zastopanosti žensk v politiki na podlagi še ne objavljene študije *Gender Equality in Elected Office: A six step Action Plan*, ki sta jo pripravili Pippa Norris in Mona Lena Krook, v katero sta vključili primerjalne analize deleža izvoljenih parlamentark v spodnjih domovih parlamentov novembra 2010. Avtorici sta namreč zbrali in v študijo vključili ter analizirali tiste metode delovanja, ki so že uveljavljene v svetu. Gre za dober sistematičen pregled in zbir podatkov, metod in postopkov s področja enakosti spolov v politiki.

1. Ustavne reforme, ki odstranjujejo rezidualne oblike diskriminacije po spolu, omogočajo pravico žensk in moških do voljenja in kandidiranja na volitvah. Avtorici omenjata, da lahko ustave vključijo tudi pozitivne ukrepe, kot je npr. metoda rezerviranih sedežev ali zahteve po pravno določenih kvotah.

2. Financiranje volitev in kampanj ter strankarski zakoni, ki regulirajo imenovanje, kampanje in procese volitev za vstop v parlamente. Pri tem izpostavljata vrsto volilnega sistema, povprečno velikost okrajev, financiranje strank in kampanj, predpisano dolžino (trajanje) mandata v okviru določene funkcije, izpeljava volitev, volilne prage. Primerjalna študija držav članic OVSE v zadnjem desetletju (Norris in Krook, 56), ki uporabljajo večinski volilni sistem, je pokazala, da so v tistih državah, ki uporabljajo proporcionalni strankarski sistem, dosegle 4-6 odstotni višji delež v spodnjih domovih parlamenta.

3. Pravno določene kvote, katerih rezultati so odvisni od sistema razvrščanja kandidat in kandidatov na liste in od predvidenih kazni za neupoštevanje le-teh, do česar sta prišli na podlagi zgoraj omenjene študije, ki je pokazala, da je delež žensk narasel za 25 odstotnih točk v Republiki Makedoniji in Kirgizistanu, po tem ko sta obe državi uporabili kombinacijo proporcionalnega sistema s 30-odstotno kvoto.

4. Procesi nominacije in strankarske volitve, ki so Švedski prinesli enako zastopanost ženskih in moških v parlamentu, saj se je vzpostavila egalitarna kultura in proporcionalni sistem volitev, skoraj vse politične stranke pa imajo kvoto (gl. tabela 2.3).

5. Opolnomočenje ("empowerment") s politiko in programi, ki ga v veliki meri preko pobud enakih možnosti uporabljajo civilno-družbene organizacije zunaj političnih strank (usposabljanje kandidatke, programi mentoriranja, iniciative rekrutiranja, zbiranje sredstev, ipd.) (Norris in Krook, neobjav., 56).

Obstajajo številni primeri tovrstnih pobud in programov tudi v Sloveniji⁴⁶, ki jih nevladne organizacije pogosto označujejo kot uspešne, težko pa je izmeriti njihovo učinkovitost, saj so lahko te pobude izvedene skupaj z drugimi mehanizmi in vladnimi oz. državnimi institucijami, kar otežkoča prepoznavanje učinkov posameznega dejavnika, ki je vplival na rezultat.

6. Spolno občutljiva (senzibilna) pravila in postopki v izvoljenih telesih, ki z upoštevanjem in vključevanjem problematike spolov v parlamentarne odbore, razprave, akcijske načrte, komisije, poročila, zakonodajo, ipd. omogočajo enake možnosti za člane in članice le-teh.

K navedenim šestim korakom bi, po mojem mnenju, opirajoč se na raziskavo "Win-Win Strategy or Getting out of the Women's Ghetto"⁴⁷ lahko dodali še pridobitev podpore voditeljev političnih strank (večino parlamentarnih političnih strank zajetega vzorca držav vodijo moški) in njihovih najtesnejših sodelavcev/sodelavk; v ta prizadevanja bi sodila tudi zahteva, da se državne volilne komisije obveže k objavljanju po spolu ločenih podatkov glede kandidatke/ov, izvoljenih oseb in volivk/cev, vključitev treningov za strankarske kandidate/tke, ki naj bi v svoje kampanje vključili vsaj eno problematiko s področja enakosti spolov, kar so avtorice te študije pokazale s primeri strankarskih voditeljev (GTF 2009, 13) – José Luis Rodríguez Zapatero proti nasilju nad ženskami v Španiji, Edi Rama za enako zastopanost žensk na položajih odločanja v Albaniji ali Angela Merkel z zahtevami po izboljšanju porodniškega dopusta in otroškega varstva v Nemčiji.

⁴⁶ V pričujočem delu opisujem uporabo npr. sendvič strategije, vzporedne volilne kampanje, čezstrankarsko povezovanje in direktno lobiranje v parlament.

⁴⁷ Raziskavo je opravil Gender Task Force (GTF) leta 2009 na vzorcu parlamentarnih političnih strank socialnodemokratskih/krščanskih, demokratičnih-konzervativnih in liberalnih skupin ter usmeritev iz Albanije, BiH, Bolgarije, Hrvaške, Kosova, Makedonije, Moldavije, Črne Gore, Romunije in Srbije.

7 EMPIRIČNE ANALIZE

7.1 ANALIZA VREDNOT SLOVENSKEGA JAVNEGA MNENJA V OBDOBJU MED LETI 1990 DO 2008

Analiza sistemskih, strukturnih (kontekstualnih) ter institucionalnih dejavnikov, ki vplivajo na (ne)enakosti spolov (v politiki), bo dopolnjena z analizo vrednot slovenskega javnega mnenja v (izbranim) obdobju med leti 1990 in 2008, saj je »interpretacija rezultatov javnomnenjskih raziskav mogoča šele ob poznavanju konteksta "pomnenja", ki motivira nastajanje stališč in kamor se vpisujejo izražena stališča« (Uhan 1999, 765).

Z analizo (uporaba navzkrižnega tabuliranja/primerjave odgovorov po različnih kategorijah; spol, starost, izobrazba) podatkov raziskav SJM in Vprašalnika za poslance Državnega zbora iz leta 1998, želim preveriti, če in kakšna je narava povezanosti vrednotnega sistema v Sloveniji in zastopanosti žensk v politiki. Zasedovala bom dve tezi:

Teza 1: Ženske se v enaki meri odločajo za vstop v politiko kot moški.

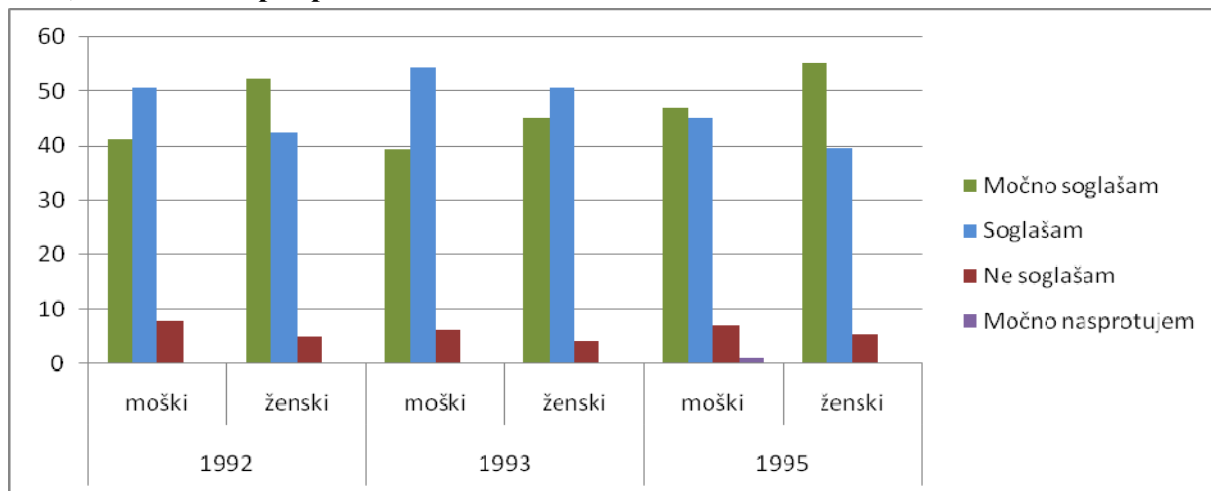
Teza 2: Volivke in volivci so načelno naklonjeni ženskam v politiki.

Vsebnost androcentrizma v slovenski družbi v začetku 90-ih let, kljub prisotnim liberalnim vrednotam, ki naj bi omogočile demokratično oblikovanje slovenske kulture, je sicer potisnjena v manj vidna območja, a to ne pomeni, da ni prisoten. Prikrajšanost po spolu se ne izkazuje kot rezultat individualnih odločitev med ponujenimi možnostmi, temveč vstopa prisilno, kot neločljiva sestavina vsakdanjega življenja, od produkcije pravil o spolni identiteti, kot pravi Jogan (1994, 260), do zagotavljanja nadzora nad izvajanjem le-teh, kar potrjujejo tudi rezultati SJM, ki so križani po spolu. Le-te je opravila dr. Maca Jogan in jih razlagala na podlagi podatkov splošnih merenj SJM, ki so predstavljena v slovenskih raziskavah javnega mnenja o stališčih v začetku devetdesetih in katerih avtor je dr. Niko Toš (1991, 1992, 1993).

Na podlagi spodaj prikazanih empiričnih podatkov bi bilo mogoče domnevati, da se je s tranzicijskimi spremembami v Sloveniji v začetku devetdesetih začejala težnja radikalizacije žensk (gl. npr. Jogan 1994, 2001). Predstava o ženski kot skrbnici družine in doma se je nadaljevala, a vendar mednarodne raziskave vrednot v letu 1992 kažejo, da oba spola družino postavljata na isto mesto kot delo (npr. SJM 1992/1), kjer 96,9 odstotka moških in žensk ocenjuje delo kot zelo pomembno, in 96,9 odstotka žensk in 95,5 odstotka moških družina predstavlja zelo pomembno določnico v življenju. Po raziskavi SJM 1992/1 (vpr. 1.2) 18,4 odstotka žensk v prijateljskem krogu razpravlja o politiki, vendar ne tako pogosto kot moški (26,1 %), nikoli pa o politiki ne razpravlja 15,2 odstotka moških in 20,4 odstotka žensk.

Ista raziskava tudi pokaže, da ženske bolj kot moški podpirajo stališče, da morata oba spola prispevati k dohodku gospodinjstva; če primerjamo rezultate z letom 1993, vidimo, da soglaša več žensk kot moških. Opirajoč se na druge raziskave v osemdesetih in devetdesetih, je obremenjenost žensk z družino tisti ključni dejavnik, ki ob nadziranju androcentrizma v javnem območju »prispeva k temu, da se politika enakih možnosti ne more uresničevati v 'enakih rezultatih'« (Jogan 1994, 26), tj. v enaki zastopanosti moških in žensk v politiki.

Graf 7.1: Mož in žena morata oba prispevati k dohodku gospodinjstva. Razlike med leti 1992, 1993 in 1995 po spolu

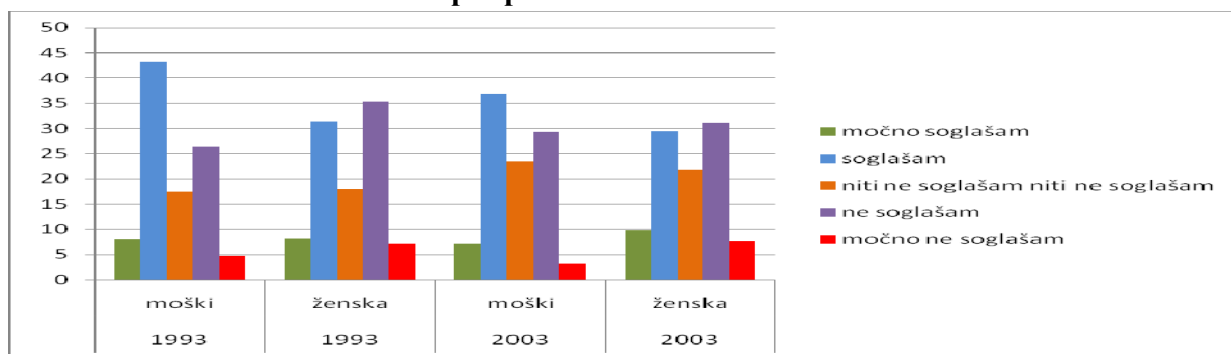

Vir: SJM921, SJM932, SJM952, lastni izračuni.

V raziskavah Slovensko javno mnenje med leti 1990 in 2008 ni bilo zastavljeno vprašanje, ki bi se neposredno nanašalo na mnenje anketirancev/k o ženskah v politiki in ženskah kot delovni sili

na splošno. Kljub temu pa lahko na podlagi nekaterih drugih vprašanj razberemo, kako anketiranci/ke gledajo na ženske v politiki oziroma drugih poklicih. Tako v raziskavi leta 1993 kot tudi leta 2003 se tako ponovi vprašanje, v kolikšni meri se anketiranci/ke strinjajo s trditvijo »Za žensko je prav tako izpolnjujoče, če je gospodinja, kot če dela za plačilo«. Iz spodnjega grafa (7.2) tako lahko razberemo, da moški bolj soglašajo s to trditvijo kot ženske, a se delež moških, ki se strinjajo s to trditvijo, v desetih letih zmanjša.

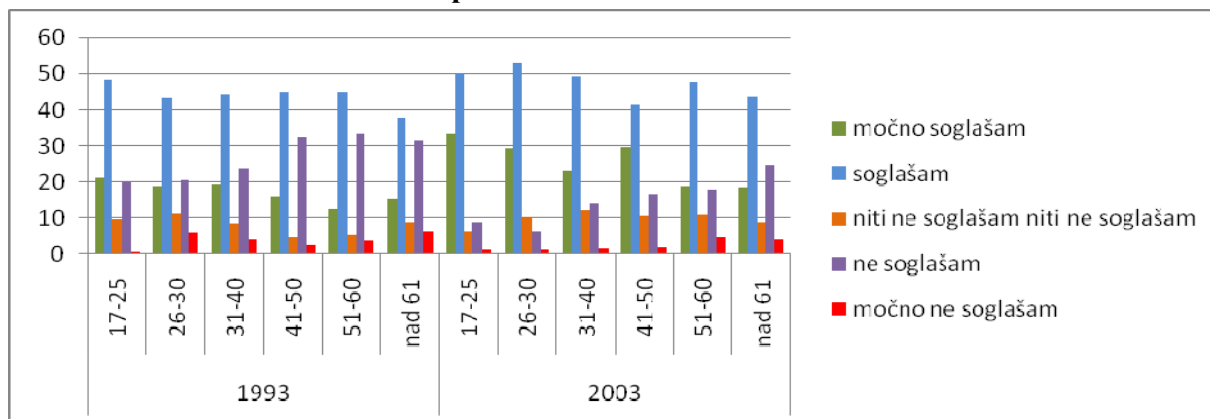
Graf 7.2: Za žensko je prav tako izpolnjujoče, če je gospodinja, kot če dela za plačilo. Razlike med letoma 1993 in 2003 po spolu

Vir: SJM932, SJM032, lastni izračuni.

Zanimiva je tudi starostna struktura, saj se s to trditvijo v največji meri strinjajo najstarejši anketiranci/ke, a se tudi njihovo mnenje spreminja v času. Tako je leta 1993 s trditvijo soglašalo oziroma močno soglašalo 52 odstotkov anketirancev/k, starejših od 61 let, leta 2003 pa 61 odstotkov anketirancev/k v tej starostni skupini (graf 7.3).

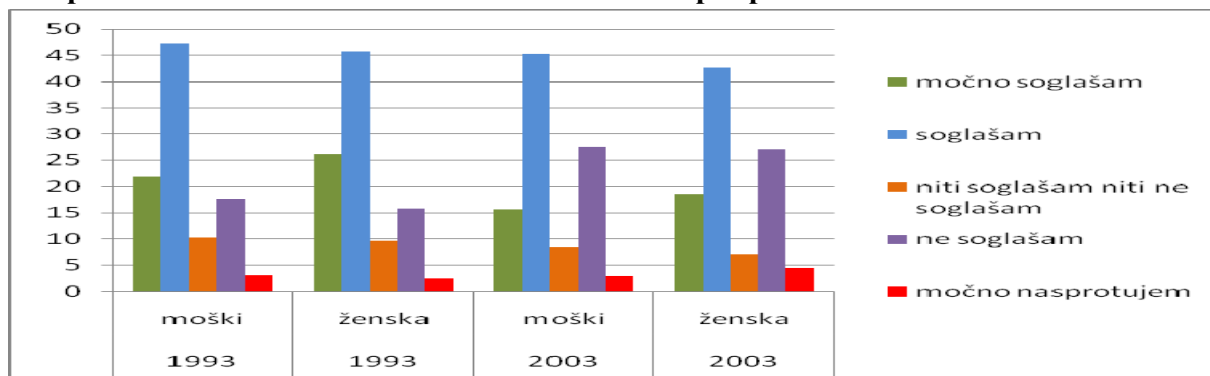
Graf 7.3: Za žensko je prav tako izpolnjujoče, če je gospodinja, kot če dela za plačilo. Razlike med letoma 1993 in 2003 po starosti anketirancev/k

Vir: SJM932, SJM032, lastni izračuni.

Med dvema točkama v času se je znižal tudi odstotek tistih, ki soglašajo s trditvijo, da lahko zaposlena mati ustvari do svojih otrok prav tako topel in varen odnos kot nezaposlena mati. Leta 1993 se je s to trditvijo močno strinjalo 21 odstotkov moških in 26 odstotkov žensk, leta 2003 pa le še 15 odstotkov moških in 18 odstotkov žensk.

Graf 7.4: Zaposlena mati lahko ustvari do svojih otrok prav tako topel in varen odnos kot nezaposlena mati. Razlike med letoma 1993 in 2003 po spolu

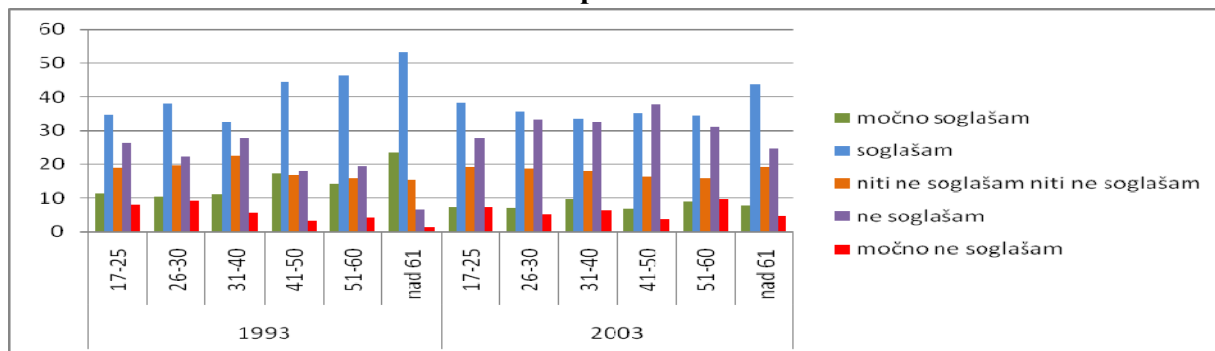

Vir: SJM932, SJM032, lastni izračuni.

Podatki kažejo, da s to trditvijo najbolj soglašajo starejši anketiranci/ke; ti menijo, da lahko zaposlena mati ustvari do svojih otrok prav tako topel in varen odnos kot nezaposlena mati. Med dvema časovnima točkama lahko opazimo tudi razlike, ki kažejo, da je leta 2003 več anketirancev/k nasprotovalo trditvi kot pa deset let prej, pri čemer navedeni trditvi močno nasprotuje več žensk kot moških.

Empirični podatki nakazujejo, da se je med leti 1993 in 2003 povečala konzervativna usmerjenost ljudi (predvsem mladih) v pogledu na zaposlitev in plačano delo žensk.

Graf 7.5: Razlike med letoma 1993 in 2003 po starosti anketirank/cev

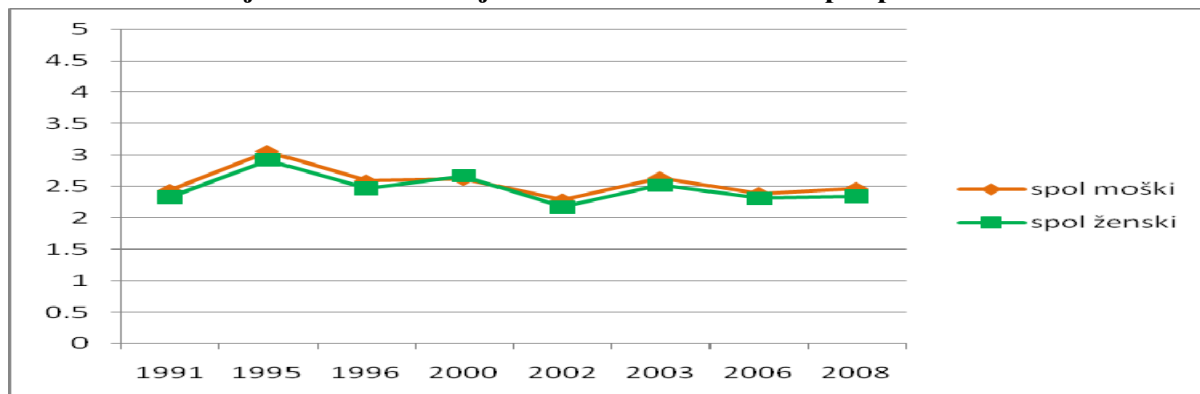

Vir: SJM932, SJM032, lastni izračuni.

Skušala sem ugotoviti tudi morebiten obstoj povezanosti med procesom demokratizacije in deležem zastopanosti žensk v parlamentu na območju RS. Menila sem, da bi zgodovinska sprememba, do katere je prišlo zaradi menjave družbenih sistemov, vključno z vrsto ekonomskih, političnih in družbenih sprememb, lahko (dolgoročno) pozitivno vplivala na širjenje politik enakih možnosti spolov.

Raziskava Slovensko javno mnenje je med leti 1991 in 2008 redno preverjala tudi zadovoljstvo ljudi z demokracijo. Iz grafa 7.6 lahko vidimo, kako se je spreminjala stopnja zadovoljstva z demokracijo v Sloveniji po letih in spolu. Razlike v stopnji zadovoljstva med spoloma skorajda ni zaznati, so pa ženske, razen v letu 2000, z demokracijo v povprečju manj zadovoljne kot moški.

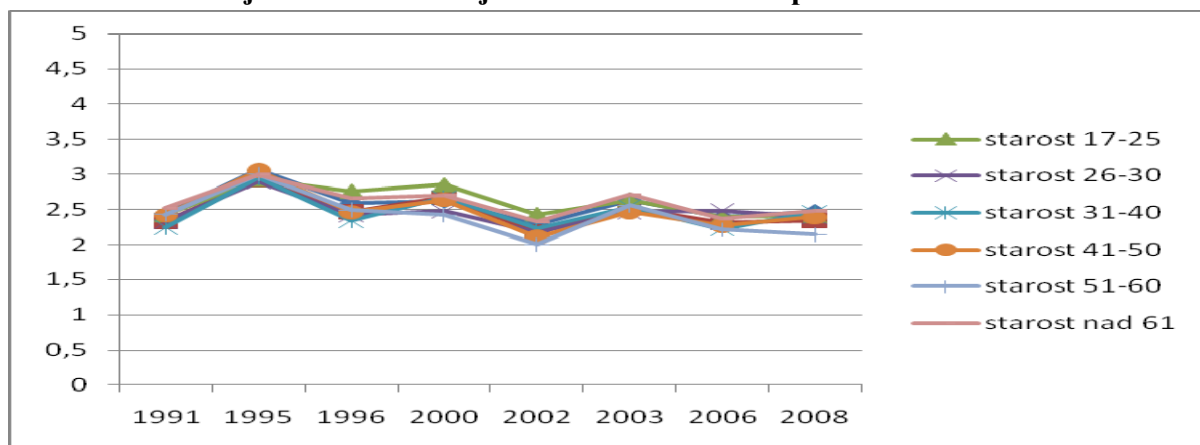
Graf 7.6: Zadovoljstvo z demokracijo v letih od 1991 do 2008 po spolu

Vir: SJM912, SJM954, SJM961, SJM001, SJM022, SJM032, SJM061, SJM082, lastni izračuni.

Stopnja zadovoljstva z demokracijo je rasla oziroma padala praktično enakomerno. Najmanj so z demokracijo v Republiki Sloveniji zadovoljni anketiranci/ke, stari med 51 in 60 let, najbolj pa anketiranci/ke, stari med 17 in 25 oziroma 31 in 40 let. Kot trdi Štebe (v Toš 2002, 67) gre pri konceptu zadovoljstva z delovanjem demokracije za presojo legitimitete ali pravičnosti delovanja političnega režima, na podlagi česar domnevam, gre pri skupini starih med 51 in 60 let za odražanje njihovega zadovoljstva v smislu neizpolnitve njihovih vrednot in interesnih pričakovanj glede procesa demokratizacije (gl. npr. Uhan v Toš in Bernik 2002).

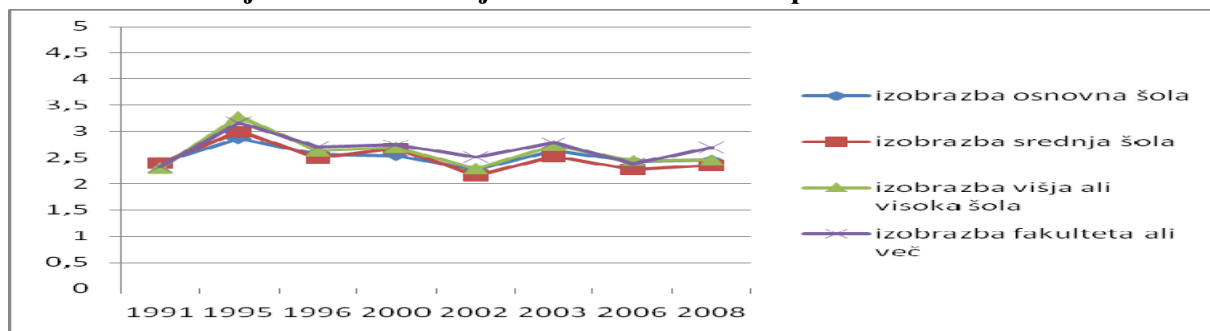
Graf 7.7: Zadovoljstvo z demokracijo od leta 1991 do 2008 po starosti

Vir: SJM912, SJM954, SJM961, SJM001, SJM022, SJM032, SJM061, SJM082; lastni izračuni.

Če primerjam zadovoljstvo z demokracijo glede na doseženo izobrazbo anketirancev/k, vidim, da so z demokracijo najbolj zadovoljni/e najbolj izobraženi/e prebivalci/ke Slovenije. Tak rezultat bi lahko razložili s predpostavko, da imajo najbolj izobraženi/e tudi največ možnosti za opravljanje zelenega dela in hobijev ter izražanje svojega mnenja, kar anketiranci/ke uvrščajo med kazalce stopnje demokracije.

Graf 7.8: Zadovoljstvo z demokracijo od leta 1991 do 2008 po izobrazbi

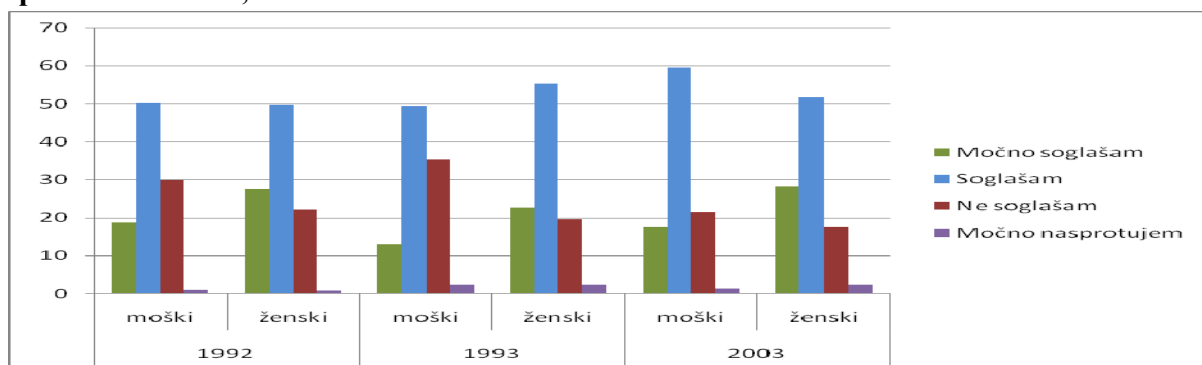

Vir: SJM912, SJM954, SJM961, SJM001, SJM022, SJM032, SJM061, SJM082 lastni izračuni.

Demokratske spremembe v Sloveniji niso bile naklonjene ženskam, katerih prisotnost v političnih funkcijah se je znatno zmanjšala (Antić Gaber 2003). Idealizirana predstava o "naravni vlogi ženske" se je tako (re)producirala do danes, kar so pokazale tudi analize podatkov iz raziskav Slovenskega javnega mnenja (1992, 1993 in 2003) in prikazi deležev zastopanosti žensk v državnem zboru in na kandidatnih listah strank.

V raziskavi Slovensko javno mnenje so v letih 1992, 1993 in 2003 anketirance/ke spraševali, v kolikšni meri soglašajo s trditvijo, da je za žensko biti zaposlena najboljši način, da doseže neodvisnost. Primerjava po letih in spolu kaže, da moški z naraščanjem starosti bolj soglašajo s to trditvijo, nasprotno pa se odstotek žensk sicer spreminja, a ne tako znatno kot pri moških.

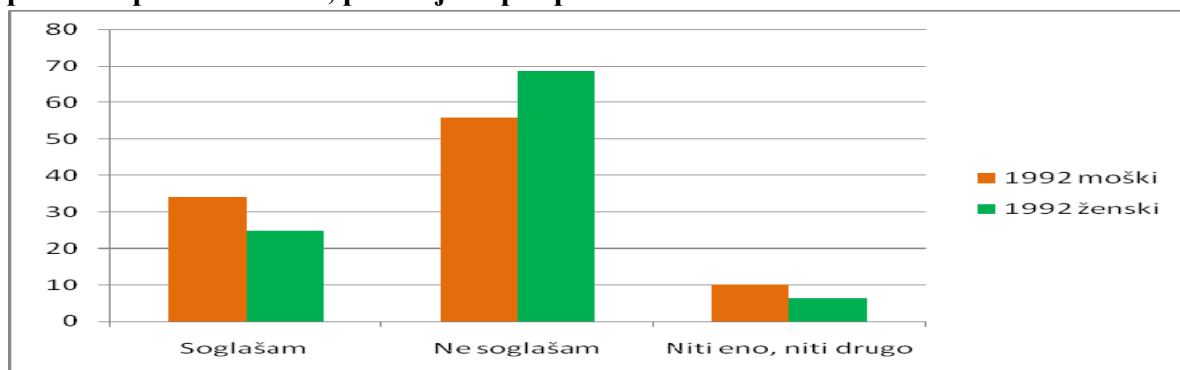
Graf 7.9: Biti zaposlena je za žensko najboljši način, da doseže neodvisnost, primerjava po spolu za leta 1992, 1993 in 2003

Vir: SJM921, SJM932, SJM032, lastni izračuni.

V raziskavah Slovensko javno mnenje so v različnih obdobjih v povezavi z zaposlovanjem žensk oziroma enakimi možnostmi spolov anketirancem/kam zastavljali različna vprašanja. V raziskavi leta 1992 je bilo zastavljeno vprašanje, v kolikšni meri anketiranci/ke soglašajo s trditvijo »Kadar je malo možnosti za zaposlitev, naj imajo pri zaposlovanju moški prednost pred ženskami«. 68,74 % žensk in 55,96 % moških s to trditvijo ne soglaša, kar je pozitiven znak, a vseeno v oči bode dejstvo, da je odstotek tistih, ki s to trditvijo soglašajo relativno visok tudi med ženskami (24,85 % žensk in 34,04 % moških).

Graf 7.10: Kadar je malo možnosti za zaposlitev, naj imajo pri zaposlovanju moški prednost pred ženskami, primerjava po spolu za leto 1992

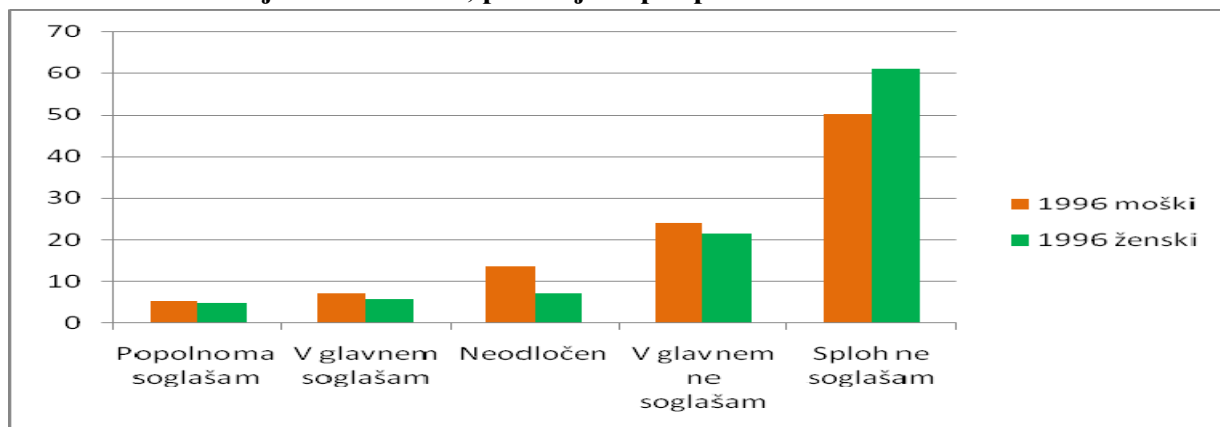
Vir: SJM921, lastni izračuni.

Prevladujoče družbene in kulturne določnice vsakdanjega življenja ostajajo neuravnotežene v post-socialističnih državah. Obstoječi institucionalni red namreč še vedno ne vključuje v zadostni

meri prerazporeditvenega načela, po katerem bi bile odgovornosti in obveznosti na vseh področjih delovanja – od družine do državne politike – enakomerno porazdeljene za oba spola (Jogan 1998, 991). Tovrstne izenačitve pa niso zadosten (so pa nujen) pogoj spreminjanja v smeri enakih možnosti spolov. Zaradi tradicije androcentrizma v družbah in ponotranjenih mehanizmov samoobnavljanja (kontinuiteta patriarhalnih obrazcev tudi v procesu demokratizacije) pa izolirano spreminjanje ne more voditi k splošnim spremembam ureditve vprašanj spolov.

V raziskavi Slovensko javno mnenje 1996 so anketirance/ke prosili, naj odgovorijo, v kolikšni meri soglašajo s trditvijo, da je politika stvar moških. Kljub temu, da so sicer Slovenci in Slovenke naklonjeni družini in ženskam v vlogi gospodinje oziroma mater, pa jih ženske v politiki »ne motijo«, oziroma ne menijo, da je politika stvar moških. Večina anketirancev/k je namreč odgovorila, da s to trditvijo ne soglaša (50,21 % moških in 61,07 % žensk).

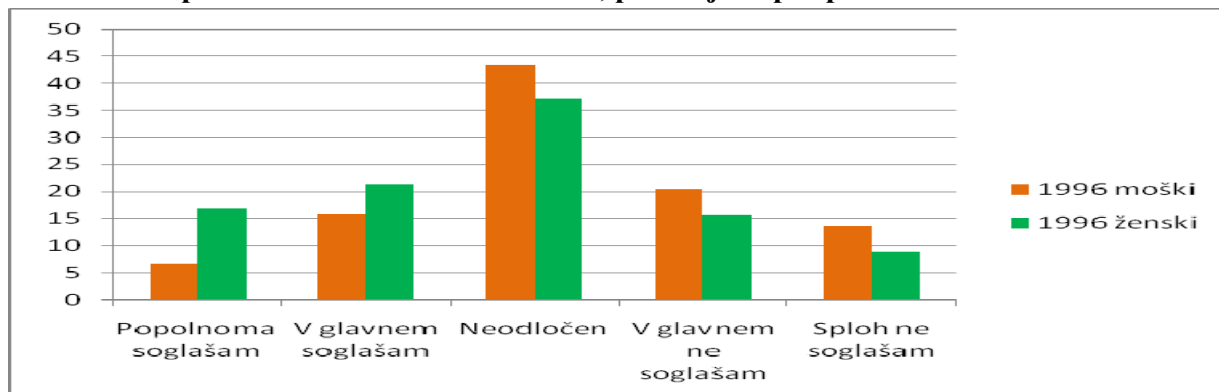
Graf 7.11: Politika je stvar moških, primerjava po spolu za leto 1996

Vir: SJM961, lastni izračuni.

V isti raziskavi so spraševali tudi, ali bi moralo biti v politiki več žensk. Večina anketirancev/k o tej temi ni odločenih (43,37 % moških in 37,24 % žensk), s trditvijo pa soglaša več žensk kot moških. Med ženskami, ki imajo izdelano mnenje o tej temi, jih s trditvijo popolnoma soglaša 16,95 % in 21,34 % v glavnem soglaša.

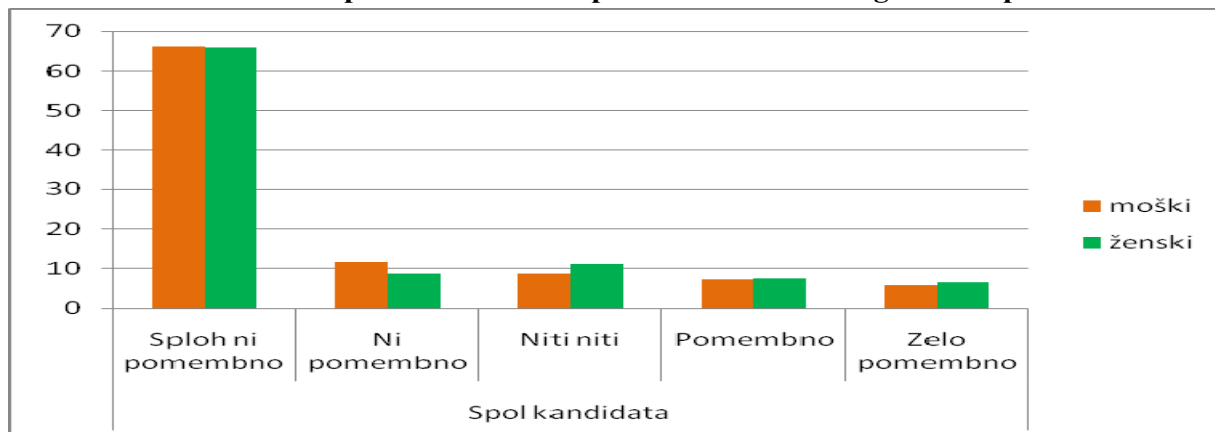
Graf 7.12: V politiki bi morale biti več žensk, primerjava po spolu za leto 1996

Vir: SJM961, lastni izračuni.

V raziskavi Slovensko javno mnenje so leta 2003 spraševali tudi o tem, kaj vpliva na odločitev o tem, katerega kandidata/ko bodo volivci/ke volili. V enem izmed podvprašanj so anketiranci/ke odgovarjali na vprašanje, ali na njihovo odločitev vpliva spol kandidata. Večina (66,26 % moških in 66,03 % žensk) jih je odgovorila, da spol kandidata sploh ni pomemben, za 5,93 % vprašanih moških in 6,59 % žensk pa je spol kandidata pomemben dejavnik pri izbiri.

Graf 7.13: Pomembnost spola kandidata/ke pri izbiri na volitvah glede na spol volivca/ke

Vir: SJM032, lastni izračuni.

Uporabila sem se še raziskavo *Slovenski parlament – funkcije in delovanje: Razvoj parlamentarnih funkcij v procesu tranzicije*, ki je bila izvedena leta 1998 (Zajc, 1998), da bi preverila če in kakšne so razlike po spolu glede na razlog vstopa v politiko. Poslanci/ke so odgovarjali na vprašanje, kako so postali kandidati/tke za poslanca/ko. Večina poslancev je bila

aktivnih v stranki, ki jih je nato predlagala za kandidaturo, velik pa je tudi odstotek (22,45 %) tistih, ki niso bili aktivni v stranki, vendar jih je stranka povabila, naj kandidirajo.

Tabela 7.7: Kako je postal/a kandidat/ka za poslanca/ko

Kako je postal/a kandidat/ka	Spol		Skupaj
	Moški	Ženski	
Sam sem se predlagal/a	2	1	3
Bil/a sem aktiven/a v stranki in me je zato predlagala	30	2	32
Nisem bil/a aktiven/a v stranki, vendar me je ta povabila naj kandidiram	11	0	11
Povabila me je družbena oziroma poklicna skupina	2	0	2
Kaj drugega	1	0	1
Skupaj	46	3	49

Vir: POSDZ98, lastni izračun.

Za enako zastopanost obeh spolov v politiki bi bilo potrebno sistematično in skladno delovanje, t.j. upoštevanje vrednotnega sistema v družbi kot tudi upoštevanje temeljev demokracije in s tem povezano institucionalno odpravljanje politične obrobnosti žensk. Ena od možnih institucionalnih rešitev je odprava volilnih okrajev v RS, ki jo je v intervjuju za siol.net⁴⁸ izrecno podprl tudi nekdanji predsednik države, Milan Kučan:

Kar tako seveda ne bo priletela nobena nova politična sila. Rešitev vidim v spremembi volilnega zakona, ki bi spremenil volilne enote, predvsem pa bi moral zagotoviti neposredni vpliv volivcev na izbor poslancev. Ta je zdaj monopol vrhov strank, ki na liste postavljajo sebi všečne ljudi. Vpliv volivcev je razmeroma majhen, zato bodo stranke želele ta monopol zadržati. A ta sprememba je edini način, da na politično prizorišče pridejo novi ljudje (Lubej 2011).

Nujnost sprememb volilnega zakona za odpravo podzastopanosti žensk v politiki pa ugotavlja tudi Murko Pleš (2011), ki trdi, da uvedba kvot iz leta 2006 ni dovolj za povečanje udeležbe žensk v DZ. Leta 1992 je bilo namreč izvoljenih 13,3 odstotka žensk, leta 2008 pa je odstotek,

⁴⁸ Intervju z naslovom "Janšo so ocenili volivci na zadnjih volitvah", opravljen 24. junija 2011.

kljub uvedbi kvot, ostal isti. Podatki kažejo na dejstvo, da obstaja v DZ sistemska ovira, ki preprečuje učinkovanje ukrepov za zagotavljanje enakih možnosti žensk in moških.

V Sloveniji imamo osem volilnih enot, v vsaki enoti pa se odloča o kandidatni listi z 11 kandidatkami in kandidati. Po mnenju Murko Pleš (2011) je ta sistemska ovira očitna - volivke in volivci ne morejo odločati o enajstih kandidatkah in kandidatih v volilni enoti, saj so le-te razdeljene v 11 volilnih okrajev, ki so po številu volivk in volivcev zelo različni. Volivka ali volivec lahko tako v posameznem volilnem okraju glasuje le za enega kandidata ali kandidatko iz posamezne kandidatne liste, ki jo je politična stranka liste razvrstila v volilni okraj.

Zdi se, da tisti/tiste, ki imajo tovrstno moč na položajih odločanja, še niso pripravljene narediti koraka naprej v smer uravnotežene demokracije. To tezo je še utrdila zavrnitev⁴⁹ prve obravnave predloga zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o volitvah v Državni zbor v okviru rednega postopka, ki ga je v obravnavo predložila vlada. Predlog predvideva, kar je že v veljavi za volitve v občinske svete⁵⁰ in Evropski parlament, tj. ukinitve volilnih okrajev, določitev 40 % kvote za posamezen spol, izmenično razporeditev kandidatk in kandidatov na prvi polovici kandidatne liste ter uvedbo absolutnega obveznega preferenčnega glasu. Poslanke in poslanci so med drugim, v razmerju glasovanja 59:21, s predstavniki poslanskih skupin utemeljevali svojo (ne)podporo predlagani noveli zakona o volitvah v DZ različno. Omenjam stališča dveh največjih parlamentarnih strank, Socialnih demokratov in Slovenske demokratske stranke:

Dušan Kumer je, v imenu stranke SD, Zakon podprl: »/.../ pozdravljamo predlog, po katerem se zagotovi vsaj 40% zastopanost na kandidatnih listah vsakega od obeh spolov /.../ v naši poslanski skupini imamo po sedanjem zakonu 10 poslank, to je več kot 36%, ki so jih volivci in

⁴⁹ Magnetogram (dobesedni zapis) seje DZ, dne 16. junij 2011, dostopen na spletni strani RS DZ.

⁵⁰ Z ZLV-UPB3 (potrjen na seji DZ RS 27. septembra 2007) je v 70.a členu zapisano: »Politična stranka ali volivci, ki v volilni enoti določijo več kot enega kandidata za člana občinskega sveta, morajo določiti kandidate oziroma kandidatne liste tako, da pripada vsakemu od obeh spolov najmanj 40% kandidatur oziroma mest na kandidatni listi ter svoje kandidate oziroma kandidate na prvi polovici kandidatne liste razporediti izmenično po spolu.« Z ZLV-E pa vsebuje prehodno in končno določbo s 4. členom:

Ne glede na določbo 70.a člena zakona morajo po uveljavitvi tega zakona politične stranke ali volivci, ki v volilni enoti določijo več kot enega kandidata za člana občinskega sveta, določiti kandidate oziroma kandidatne liste tako, da pripada vsakemu od obeh spolov za prve redne volitve najmanj 20% in za naslednje redne volitve najmanj 30% kandidatur oziroma mest na kandidatni listi ter svoje kandidate oziroma kandidate na prvi polovici kandidatne liste razporediti izmenično najmanj vsakega tretjega kandidata po spolu. Občinska volilna komisija ne zavrne potrditve kandidatur oziroma kandidatnih list, ki jih je vložila politična stranka v občini, če je na ravni občine upoštevala razmerje med spoloma iz prvega odstavka tega člena (Uradni list RS, št. 72/05).

volivke izvolili po sedanjem volilnem sistemu /.../ ni samo volilni sistem tisti za določene kvote, ampak tudi druge preference igrajo pri tem pomembno vlogo /.../.«

Mag. Branko Grims (SDS) pa je po drugi strani ocenil in ponudil neke vrste **avtoritarno rešitev** za ureditev Slovenije, s čimer potrjujem zgoraj zapisano tezo, da je Slovenija daleč od paritetne demokracije:

*/.../ navadnemu volivcu je večinski volilni sistem neskončno bliže, bistveno bolj razumljiv in predvsem preprostejši za odločanje kot proporcionalni volilni sistem. In zaradi /.../ demokracije, ki imajo večinski volilni sistem, funkcionirajo bolje in so tudi gospodarsko učinkovitejše kot tiste, ki uporabljajo proporcionalni volilni sistem«, /.../ »in zaradi tega bo prej ali slej Slovenija soočena s tem, da bo čas, ko se politične stranke pomaknejo v ozadje, ko se v **ospredje pomakne človek, njegove kvalitete in njegov program** /.../.*

7.2 ANALIZA INTERVJUJEV

Za potrebe diplomske naloge sem izvedla kvalitativno študijo s pol-strukturiranim intervjujem, katere rezultati ponazarjajo položaj žensk v slovenskem in mednarodnem političnem okolju. V obdobju od decembra 2010 do maja 2011 sem opravila skupno dvanajst intervjujev s političarkami na različnih ravneh udejevanja tako v slovenskem kot v mednarodnem prostoru.

V Sloveniji sem imela stik s poslankami v sedanji sestavi državnega zbora vseh zastopanih političnih strank. Z eno poslanko v državnem zboru RS in eno strokovnjakinjo, ki je svojo poklicno pot začela kot poslanka, zdaj pa se že vrsto let ukvarja z neenakostjo spolov v Sloveniji in po svetu (prepis intervjuja je v prilogi pod oznako S) sem opravila osebna intervjuja, ostale poslanke DZ RS pa so mi na vprašanja iz intervjuja odgovarjale preko elektronske pošte (odgovori poslank v pisni obliki so v prilogi B pod oznakami Poslanka a, b, c ter d) prepis osebnega intervjuja pa sem označila z oznako Poslanka e).

Osebne intervjuje sem opravila tudi s šestimi strokovnjakinjami iz tujine, ki se aktivno ukvarjajo s problematiko neenakosti spolov na vseh področjih družbenega udejevanja, tudi v politiki, nekatere med njimi pa so nekdanje ali še delujoče političarke (v besedilu pod oznakami S1, S2, S3, S4, S5, S6, v prilogi pod Daša Šilović, Cecile Greboval, Marry Yerrick, Filloreta Kodra, Rada Borić, Åsa Fritzon). Daša Šilović (S1) je kot višja politična svetovalka v Razvojnem programu ZN (UNDP) zaposlena od leta 1997, hkrati pa je tudi predsednica Evropske mreže za enakost spolov in deluje v ZDA in na Hrvaškem; Cecile Greboval (S2) je v obdobju od 1996 do 2010 delala kot programska direktorica Evropskega ženskega lobija (EWL) v Belgiji, kjer je z letom 2011 postala generalna sekretarka; Marry Yerrick (S3) je ustanoviteljica, izvršna predsednica organizacije Vital Voices Global Partnership od 1997 v ZDA; Filloreta Kodra (S4) je od leta 2009 namestnica ministra za socialne zadeve in enake možnosti v Albaniji; Rada Borić (S5) je avtorica prvega finsko-hrvaškega slovarja (Suomi-Kroatia-Suomi sanakirja, WSOY, Helsinki, 2007), prejemnica viteškega reda bele rože Finske in direktorica Centra za Ženske študije v Zagrebu; Åsa Fritzon (S6) je od leta 2003 delala kot raziskovalna asistentka in programska koordinatorica na Inštitutu za mednarodne zadeve na Švedskem, trenutno pa je

zaposlena na Evropskem inštitutu za enakost spolov v Litvi kot koordinatorica mreže interesnih skupin.

Večina sodelujočih poslank iz Slovenije je želela ostati anonimnih, zato sem iz vseh zapisov izbrisala njihove osebne podatke (ime, priimek, navedene lokacije, pripadnost politični stranki), osebne podatke vprašanih iz tujine, pa sem v celoti pustila razkrite, saj nobena od strokovnjakinj ali političark iz tujine ni želela ostati anonimna.

V družbi prevladuje mnenje, da se ženske v manjši meri odločajo za delovanje v politiki, zato sem poslankam najprej postavila vprašanje o njihovi motivaciji za vstop v politiko in o spolno specifičnih ovirah, na katere so morebiti naleteli ob vstopu v politično sfero.

Večina jih je kot razlog za vstop v politiko navedla željo po neposrednem sodelovanju v procesih odločanja o družbenem življenju:

»Moj vstop v aktivno politiko je bil leta 2000. Bil je izrecno povezan z ženskim spolom. Takratna vladna koalicija je iskala žensko, našli so mene kot strokovnjakinjo, zgodovinarico in muzealko.«
(Poslanka a)

»V politiko sem vstopila, ker sem želela in hotela neposredno in aktivno vplivati na stvari, ki so pomembne za naše življenje in jih žal uravnava v največji meri prav politika.« (Poslanka b)

»Za vstop v politiko me je motivirala želja pomagati ljudem in pripomoči k razvoju mojega mesta in pokrajine.« (Poslanka c)

»Znanci so me dalj časa prepričevali, da se vključim v stranko in aktivno politiko, najprej na lokalnem nivoju. Po dogodkih [...] sem se leta 1996 res vključila v stranko, ki sem jo že prej volila in simpatizirala z njo.« (Poslanka d)

»Od nekdanj me je zanimalo družbeno življenje, zato je bila odločitev za politični angažma logična posledica te naravnosti.« (Poslanka e)

»V politiko sem vstopila zelo mlada, ker so v socializmu že v pionirski in mladinski organizaciji usmerjali mlade ljudi, da se vključijo v družbeno odločanje. V socializmu so prevladujoče družbene vrednote, enakost, solidarnost, mir bile in so ostale moje lastne vrednote, vedno se mi

je zdelo samoumevno, da živim kot zavestno družbeno bitje in prevzamem tudi svoj del soodgovornosti za življenje družbene skupnosti.« (S)

»Za politiko se zanimam, od kar pomnim, aktivno pa sem v političnem prostoru začela delovati leta 1968, v študentskih gibanjih.« (S1)

»Četudi je moje delo zelo politično in povezano s politiko, nisem političarka ali članica kake politične stranke. Za politične pravice žensk sem se začela zanimati, ker imam zelo razvit občutek za pravičnost in trdno verjamem, da so neenakosti, ki so še danes prisotne med moškimi in ženskami, ene največjih nepravičnosti v Evropi in drugod po svetu, saj se dotikajo vseh ostalih problematik, kot so revščina, rasa in druge oblike diskriminacije, socialne izključenosti in nezaposlenosti.«(S2)

»V politiko sem vstopila, da bi pomagala svoji prijateljici pri njeni kandidaturi. V njeni prvi kampanji v državno-zakonodajni organ sem bila njena finančnica, vodila sem tudi njeno prvo kampanjo za ameriški kongres. Ime ji je Connie Morella, ki je svojo kariero začela kot lokalna odvetnica. Kot lokalna predstavnica Zvezne države Maryland je bila kasneje izvoljena v državno-zakonodajni organ, potem pa je 16 let delala v ameriškem kongresu. Po preteku mandata jo je takratni predsednik Bush imenoval za ambasadorko OECD v Parizu.«(S3)

»V politiko sem vstopila, ker sem čutila, da bi lahko imela več moči za spreminjanje svoje države, ne le javne uprave, temveč tudi drugih področij, če bi se vključila v politično stranko, drugi razlog pa je bilo povabilo voditelja te stranke, da postanem ena vodilnih članic stranke, kar mi je omogočilo vplivati na strankarske politične odločitve.«(S4) »V politiki delujem od leta 1993, ko sem se začela v času vojne na našem prostoru, kot civilno-družbena aktivistka, boriti za politiko spolov in enakopravnost spolov. (S5) »Delovanje politike me je od nekdaj zanimalo, še posebej vplivi politike na vsakdanje življenje, saj se, v današnjem globaliziranem svetu, politične odločitve velikokrat sprejemajo zunaj tistih držav, kjer bi lahko s svojo volilno močjo vplivale na sprejemanje le-teh.« (S6)

Dve intervjuvanki pri vstopu v politiko nista naleteli na spolno-specifične ovire:

»Če je pri spolno specifičnih ovirah mišljeno, da sem ženska, moram reči, da na kakšne posebne ovire nisem naletela. Moški kolegi župani in tudi poslanci me imajo za enakopravnega sogovornika in sodelavca.« (Poslanka c)

»Nisem doživela neposredne diskriminacije na podlagi spola, ko pa se ozrem nazaj, je diskriminacija po spolu vsekakor bila ključen dejavnik pri napredovanju v karieri, in bila je "skrita" diskriminacija.« (SI)

Večina pa je navedla tako imenovane "mehke ovire", ki jih zaradi splošnega družbenega položaja žensk niti ne zaznavajo kot dejanske ovire oziroma jih sprejmejo kot samoumeven del tega procesa in se z njimi sprijaznijo ter postanejo nanje odporne. Te segajo od manj do bolj intenzivnih, nekatere izmed njih pa na ta del vprašanja niso odgovorile:

»Ovir ni bilo, prej velika podpora z različnih strani. Morda so le prvo kandidaturo za državni zbor člani na lokalnem nivoju sprejeli malce z začudenjem in bojznijo, da ljudje ne bodo volili ženske.« (Poslanka d)

»Pri vstopanju v politiko in tudi pri nadaljnjem delu nisem čutila večjih in hujših nasprotovanj zaradi spola. Res je, da je potreben pogum in vztrajnost, včasih se od žensk pričakujejo tudi višja kvaliteta dela, več dela, da se prizna vrednost našemu delu. A vse se da premagati. Včasih sicer dobiš neumestne in prikrite pripombe, na primer če nisi dovolj lep in atraktiven, da si pač manj ženstven, a mene se ne dotaknejo tako močno, da bi me to oviralo pri moji poti.« (Poslanka b)

»Ne morem govoriti o posebnih ovirah, ki bi jih morala premagovati, kljub temu pa velja, da sem morala svoje delo opravljati zelo zavzeto, če sem hotela ohraniti oziroma pridobiti podporo. Pri tem so ženske pogosto celo bolj kritične in nezaupljive kot moški. [...] Sprva je bilo zaznati omalovaževanje in podcenjevanje, celo sovražnost in zasramovanje, sčasoma se je to umirilo, lahko pa da sem postala na to bolj odporna. Posebej pomembno je, da te ne zlomijo zlonamerne navedbe, laži in polresnice. [...] Sprva te moti, da te zlahka preslišijo, če pa isto za tabo ponovi moški, je zadeva lahko celo sprejeta. Zelo pogosto je pomembneje, kdo kaj reče, ne kaj kdo reče. Mediji so praviloma bolj naklonjeni moškim, tudi mladim ženskam, ne zanima jih toliko argumentacija, ampak pričakovan sprejem pri bralcih oziroma gledalcih. Prednost imajo

domislice in ekspresivne izjave. Presenetljivo je bilo zame predvsem to, da je k stereotipom nagnjen celo "ženski tisk"«. (Poslanka e)

»Ženske so v kampanji morale delati veliko več od moških, da bi bile sploh opažene ali celo zmagale, še težje pa nam je bilo pridobiti finančna sredstva za kampanjo /.../ Kljub temu, da je bila logična izbira za imenovanje, saj je bila dobivala največ glasov stranke na prejšnjih volitvah /.../ Spominjam se strankarskega vodstva, sami moški, ki so jo spraševali o njeni odgovornosti do družine, koliko otrok ima, ipd. Vsa postavljena vprašanja so bila seksistična. Nobenega od teh vprašanj niso zastavili moškemu kandidatom /.../ Osupljeni sva bili, ko je mesto v senatu pripadlo moškemu, ki je vodil kampanjo za senatorja, potem pa se je iz tega mesta umaknil, in ne dokazano uspešni politični voditeljici kot je Connie.« (S3) Ker sem v politiki začela kot civilnodružbena aktivistka, sem se uspela izogniti spolno specifičnim oviram, s katerimi se morajo soočati ženske iz 'uradne politike', dnevno pa se s temi ovirami soočam, ker sodelujem z ženskami iz političnih strank. « (S5)

Le strokovnjakinja (oznaka S), ki v politiki deluje že dalj časa, odgovarja, da so spolno specifične ovire vselej prisotne, vendar se jih političarke šele naknadno zavedo oziroma postanejo te očitne šele v teku delovanja v političnem prostoru:

»Seveda so bile tudi v socialistični politiki in kasneje v strankarski politiki vedno prisotne tudi spolno specifične ovire, a so bile v moji stranki tako dobro prikrite, da sem jih odkrila šele, ko sem poskušala uveljavljati ženske prioritete, ki v nekem trenutku niso bile prioritete moje stranke. Skratka, ko sem v politiki prenehala funkcionirati kot moški, sem šele odkrila, da je odstop od te "norme" vedno resno sankcioniran.« (S)

Tudi S6 je trdno prepričana, da je strukturna diskriminacija za ženske še vedno neizogibna, pri čemer je navedla osebni primer:

»Doživela sem diskriminacijo povezano s plačilom, ko je mlajši, manj izkušeni moški začel delati pri isti plačni osnovi, ki sem jo imela jaz kot nadrejena.«

Iz odgovorov sklepam, da ženske ne kažejo manjših teženj po aktivnem vključevanju v politiko, kar nasprotuje splošni predstavi o apolitičnosti žensk. Vidimo lahko, da večja časovna

obremenjenost potiska ženske kot matere in skrbnice za gospodinjstvo v zasebno in izključuje iz javne sfere ter s tem oddaljuje od procesov političnega odločanja.

Ključna je tudi vloga medijev, ki v veliki meri reproducirajo stereotipe o ženskah. Po mnenju strokovnjakinje (oznaka S) so ženske v Sloveniji še vedno pretežno izključene iz političnega odločanja iz naslednjih razlogov:

»Prvič, v strankah so ženske še vedno odrinjene na obrobje, njihova politična moč je v večini strank zelo majhna, v eni sami stranki so dosegle stopnjo indirektnega vpliva na tiste strankine strateške odločitve, ki neposredno zadevajo enakost spolov, ne pa tudi na tozadevne strankine taktične odločitve. Drugič, volilno telo, moški in ženske skoraj enako, še vedno ne terjajo od strank, da zagotovijo dejansko enakost spolov, čeprav že sankcionirajo odkrito diskriminacijo žensk v politiki. Prikrita diskriminacija žensk je še vedno neopažena in volivke in volivci je ne sankcionirajo s preorientacijo k ženskam bolj naklonjenim strankam v svojem siceršnjem volilnem bloku. Stranke si torej še vedno lahko privoščijo prikrto diskriminacijo svojih članic in aktivistk. In tretjič, mediji še niso postali resni zavezniki v prizadevanjih za enakost žensk v politiki, prej nasprotno, še vedno prodajajo stereotipne podobe političark – puhloglave lepotice ali pretirano ambiciozne možače, ki bojda služijo najvplivnejšim moškim. Tiste pa, ki vneto delajo za interese enakosti med moškimi in ženskami, v najboljšem primeru sploh ne prikažejo javnosti.« (S)

Strokovnjakinje in političarke iz tujine pa so odgovarjale na vprašanje, zakaj so ženske po njihovem mnenju izključene iz politike ne glede na državo, v kateri delujejo. V odgovorih so si bile skoraj enotne, do razhajanja je prišlo le v delu odgovorov osebe pod iznako S3. Ta oseba namreč deluje v Združenih državah, katerih volilna zakonodaja se močno razlikuje od zakonodaj evropskih držav, večinoma pa strokovnjakinje tudi potrjujejo razloge za izključenost žensk iz politike, predstavljene v prejšnjih poglavjih.

»Obstajajo številni subjektivni in objektivni dejavniki, od družbenih, kulturnih, tradicionalnih in političnih perspektiv na enakost spolov do njihovih osebnih, ogromnih bremen, da uskladijo nujnosti vsakdanjega življenja in javnega/političnega aktivizma.« (S1)

»Izključene so zaradi različnih razlogov; ekonomske podrejenosti, saj so ekonomski, družbeni in kulturni viri ključni za doseganje položajev odločanja, simboličnih dejavnikov povezanih s tradicionalnimi spolnimi vlogami (sprejemanje odločitev videno kot moška domena) in volilnih institucij, zakonov ter delovanja v smislu sistemov kandidatnih list ali večinskih sistemov, večkratno ponavljanje mandatov, političnih strank kot vratarjev, statusa izvoljenih oseb, ipd.« (S2)

»Večina žensk nima zadostnega finančnega zaledja in ponavadi so moški bolj zainteresi za vlaganje denarja v kandidate, kot pa kandidatke. /.../ Naši zakoni dovoljujejo nespodobne količine denarja za vstop v politično kampanjo. Pravila politične igre so nepoštena in zastarela /.../ vsi smo seznanjeni/e z nizko zastopanostjo žensk v politiki Združenih držav v primerjavi s Švedsko, Nemčijo, Norveško /.../, zavzemamo 43. mesto v svetovnem povprečju. Politične stranke v Združenih državah so številčno zelo omejene /.../ večina strank tako ne zastopa širših družbenih interesov. /.../ Pravim, da pri nas velja "zlato pravilo" – tisti, ki imajo/dobijo zlato, postavljajo pravila. /.../ Ne razumem, zakaj več žensk ne podpira žensk. « (S3)

»Ker le majhen delež žensk sodeluje v politiki in ker jih nihče ne spodbuja k vstopu v politični prostor. Tudi ker se one same bojijo vstopiti (politika na Balkanu je konfliktna, primitivna, strankarsko tekmovanje je bolj podobno soočanju kot tekmovanju kot takemu, tekmovalec pa je dojet kot "sovražnik/ca", ki ga je/jo potrebno uničiti); niso zainteresirane; nimajo sredstva oziroma premoženja, da bi lahko dobro (pomanjkanje podpore za mlade ženske, da bi vstopile v politiko oz. javno življenje, pomanjkanje otroških vrtcev, prihrankov, sredstev, nizke plače, obstoj velikih plačnih razlik). « (S4)

» /.../ niso v zadostni meri angažirane v političnem življenju, tj. niso članice strank, oz. v kolikor so članice, so potisnjene na obrobje znotraj svoje stranke, v strankah pa njihovo delo ni primerno cenjeno /.../ "ženske sankcije in ženske teme" « (S5)

»Gre tako za strukturne probleme kot probleme z normami, ob katerih smo bili vzgojeni v mladosti.« (S6)

Sogovornice sem spraševala tudi o njihovem odnosu do kvot, pri čemer se je izkazalo, da je odnos slovenskih poslank do kvot ambivalenten, večinoma pa so poudarile nujnost kvot kot vsaj eno izmed oblik, ki omogočajo ženskam večje politične možnosti:

»Na žalost, kvote naj bi ostale. Toliko je razlogov za in seveda proti. Brez njih bi danes v slovenski politiki še vedno prevladoval moški svet. Zaradi zapisane obveze (menim, da je to glavni razlog) se danes politične stranke spomnijo tudi na ženske. Seveda imamo zelo redni, stalni cvet ženskega spola v politiki, toda s kvotami prihajajo tudi nove.« (Poslanka a)

»Kvote sem kot prehodno obliko zagotavljanja večje prisotnosti in vpetosti žensk v politiko vedno podpirala in so nujne.« (Poslanka b)

»Menim, da je prav, da so uvedene kvote. Čeprav se zavedam, da je zelo težko zagotoviti žensko kvoto.« (Poslanka c)

»Nisem najbolj navdušena nad kvotami, vendar pa bi brez njih še dolgo let čakali na bolj uravnoteženo sestavo parlamenta in lokalnih vodstev. Zaradi kvot so stranke prisiljene bolj razporejati kandidate, krepiti dejavnost ženskih odborov v stranki ... Sem glasovala za kvote v prejšnjem mandatu in že dajejo rezultate.« (Poslanka d)

»Kvote kot začasen ukrep v celoti podpiram, čeprav sem na začetku svoje politične kariere mislila drugače. Nisem namreč razumela, da kvote dajejo samo možnost za kandidiranje, ne dajejo pa nikakršnega zagotovila za izvolitev. Kvote same po sebi še ne zadoščajo, spremljati jih morajo še drugi pozitivni ukrepi. [...] Mislim, da brez možnosti, da sploh kandidiraš, tudi izvolitve ne moreš pričakovati. Naklonjenost vpeljave pozitivnih ukrepov priznavajo tudi kolegice iz drugih evropskih držav. Kvote večji delež izvoljenih žensk zagotavljajo v povezavi z zadrgo, lahko so tudi drugi načini, recimo dve listi ... [...] Iz teh izkušenj gradim prepričanje, da bodo kvote pri nas še dolgo potrebne, ker participacija žensk ni samoumevna.« (Poslanka e)

»Praktično do začetka devetdesetih nisem mislila, da so kvote res potrebne, da bi ženske uspeli dobiti svojo polovico moči v politiki. [...] Prepričana sem bila, [...] da najsposobnejši dobijo ključna mesta odločanja v politiki in da spol pri tem ne bo igral nobene vloge. [...] Toda po prvih večstrankarskih volitvah je postalo očitno, [...] da ženske ne dobijo enakih priložnosti za

izvolitev, ne glede na to, kako sposobne so, saj jih izrinejo v tihe lobije povezani moški, ki na odločilne položaje v politiki prodirajo v povezanih skupinah. Takrat [...] smo si levo usmerjene aktivistke začele skupaj prizadevati za ohranitev leve države v politiki naše stranke in se hkrati boriti za svoj del oblasti, ki bi nam omogočil resno vplivanje na strankin program in taktiko. Zato smo začele zahtevati trdo postavljene kvote v statutu naše stranke, pa tudi v volilni zakonodaji. Prepričana sem, da v Sloveniji ni stranke, ki še vedno ne bi potrebovala močne strankarske ženske organizacije in kvot oziroma pariteto za vse strankine organe odločanja in da brez take znotrajstrankarske organiziranosti tudi ne bomo uspeli uveljaviti tako postavljenih kvot, da bodo ženske dobile polovico izvoljivih mest bodisi na listah bodisi v izvoljivih okrajih.»
(S)

Na zadnjih državnoborskih volitvah (leta 2008) se je uzakonjena kvota 30 odstotkov izkazala za neuspešno, saj je bilo izvoljenih le 13 odstotkov žensk. V luči tega dejstva sem poslanke povprašala po dejavnikih, ki so po njihovem mnenju najmočnejše vplivali na neučinkovitost kvot. Poslanke vidijo najmočnejši dejavnik vpliva na neučinkovitost kvot v obliki obstoječega volilnega sistema v Sloveniji, in s tem povezane odločitve vodstev v političnih strankah, ki ženske postavljajo v neizvoljive volilne okraje:

»Neučinkovitost kvot je v odločitvah političnih strank. Zelo dobro se da izračunati, predvidevati, kaj pomeni prvo mesto, drugo mesto na volilnem seznamu. Zelo dobro so stranke preštete v vseh volilnih okrajih in zato tudi poznajo svoje prednosti izvoljivosti. Ko zadostimo samo kvotam, kar je obveza in bahanje, postavimo seveda ženske na osrednja mesta v območjih, ko vemo, da je njihova izvoljivost minimalna.« (Poslanka a)

»Kvota so bile nastavljene na tretjino. Vendar pa glede na zapleten volilni sistem, ki temelji na volilnih okrajih in enotah, to ni neposredno prevedljivo tudi na rezultat končne izvolitve. Se pa kvote počasi dvigajo na vsakih naslednjih volitvah in se bo tudi procent žensk v parlamentu dvigal. Žal pri predlogu, da bi bile kvote višje, nismo uspeli in je bila rešitev, sprejeta v parlamentu, kompromisna in žal počasnejša.« (Poslanka b)

»Volilni sistem. V naši stranki smo zagovarjali večinski volilni sistem, ki žal ni bil uveljavljen. Velika težava pa so tudi volilni okraji, ki so razdeljeni nepošteno in nesimetrično. V prejšnjem

mandatu je bil pripravljen predlog za spremembe volilnih okrajev, ki pa žal ni bil realiziran.«
(Poslanka d)

»Volitve v državni zbor so jasen primer, kako kvote ne morejo učinkovati, če niso pospremljene z ustreznimi spremljevalnimi ukrepi. Pri proporcionalnem volilnem sistemu je edino merilo volilni rezultat, od česar je odvisno število mandatov in razvrstitev kandidat in kandidatov po doseženem odstotku zbranih glasov. V volilni enoti je enajst volilnih okrajev in če je stranka dobila tri mandate, jih dobijo trije, ki so dosegli najboljši odstotek, ne pa absolutnega števila glasov, ker so okraji neenaki po številu volilcev. [...] Preprosto povedano, boljšo izvoljivost žensk je mogoče pričakovati samo v primeru, če bodo lahko kandidirale v izvoljivih okrajih in če bo stranka dovolj močna. Posameznica na listi šibke stranke nima možnosti biti izvoljena, prav tako kot posameznica, ki kandidira v neizvoljivem okraju močne stranke. [...] Rešitev je v spremembi volilnega sistema, in sicer v ukitvi volilnih okrajev, vendar predlog nima potrebne podpore.« (Poslanka e)

»Kvota je veljala za kandidatne liste, a celo pri 85% kvoti za ženske bi se ob našem sedanjem volilnem sistemu lahko zgodilo, da ne bi bila izvoljena nobena poslanka, če bi moški lobiji, ki odločajo o razmeščanju kandidat in kandidatov v volilne okraje, vse kandidatke poslali kandidirati v neizvoljive okraje. V parlamentu imamo natanko toliko žensk, kolikor imajo ženske moči v strankah. [...] Spremeniti je treba volilni sistem, predvsem odpraviti volilne okraje in vpeljati zadrgo in pravilo, da polovico list v volilnih enotah vodijo kandidatke, drugo polovico pa kandidati. Problem tiči drugje: kako znotraj vseh strank povečati moč žensk do mere, da bodo odločilni moški lobiji prisiljeni to spremembo volilnega sistema sprejeti.« (S)

V obstoječem (proporcionalnem) volilnem sistemu kvote niso učinkovite, saj se jih da obiti z razvrščanjem žensk v volilne okraje, za katere naj bi stranka vedela, da imajo v njih ženske slabe možnosti izvolitve. Neučinkovitost kvot in relativno slaba seznanjenost poslank z inovativnimi politikami kliče po rešitvah, ki so po mnenju strokovnjakinje v Sloveniji že preizkušene:

»Močna organiziranost in resnična avtonomnost znotraj strankarskih ženskih organizacij. Uvajanje kvot za strankarske organe odločanja in sistematično šolanje aktivistk za delo v stranki in v politiki. Velike koalicije, v katere se povezujejo aktivistke in močni moški zavezniki, ko se

borijo začasne pozitivne ukrepe, kot so uzakonjanje kvot ali celo paritete na kandidatnih listah. Vse te rešitve so bile v Sloveniji uspešno preizkušene, pripeljale so do spremembe ustave, ki zdaj zahteva zakone s takimi pozitivnimi ukrepi, pripeljale so do pozitivnih sprememb v volilni zakonodaji na lokalni, državni in evropski ravni, ki pa še niso dovolj močne, da bi zagotovile praktično pariteto. Ni nam torej treba odkrivati tople vode, samo vztrajati moramo in ne odnehati, dokler ne dosežemo polovice ženske moči v političnem odločanju.» (S)

Kvota morajo biti dopolnjene z drugimi strategijami za večje aktivno vključevanje žensk v politično sfero, kar podpira tako strokovnjakinja iz Slovenije kot tudi strokovnjakinje iz tujine:

»Mislim, da je čas kvot minil, da je napočilo obdobje, ko je treba zahtevati pariteto in to v praksi, ne samo na kandidatnih listah. Toda za vsako raven volitev je problem drugačen. Na naslednjih lokalnih volitvah nam volilna zakonodaja zagotavlja, da bomo imeli skoraj enako število izvoljenih svetnikov in svetnic v občinah s proporcionalnim volilnim sistemom, saj bo kvota 40% in v prvi polovici list bo obvezna zadruga. Tu smo, formalno gledano, zmagale in je treba paziti predvsem na dvoje: da se zakon ne poslabša in da ženske skupine v strankah postanejo dovolj močne, da bodo na kandidatne liste na izvoljiva mesta pripeljale kandidatke, ki si res prizadevajo za enakost spolov, ne pa lutke vodilnih moških lobijev. Ta nevarnost je, žal, zlasti v začetni fazi uveljavljanja takih kvot zelo velika. [...] Kar zadeva državni zbor, je treba odpraviti okraje, kvoto dvigniti na 40%, vpeljati zadrugo za prvo polovico list in pravilo, da vsako drugo listo stranke vodi kandidat oziroma kandidatka. Za to spremembo ni politične volje ne v strankah in še manj med poslankami in poslanci. Sprememba je teoretično možna, če bi velika ženska koalicija organizirala zakonodajni referendum in zanj zbrala tako velik odstotek glasov, da bi se stranke in poslanke in poslanci morali ukloniti. Hudo zahteven, a ne nemogoč zalogaj. [...] Kar zadeva evropsko raven, je treba dopolniti obstoječo volilno zakonodajo. Uvesti zadrugo in pravilo, da se lista začneja vsake naslednje volitve s kandidatom nasprotnega spola od tistega, ki je bil na vrhu liste na prejšnjih volitvah. Ta sprememba je možna, če se zanjo zavzame velika ženska koalicija v Sloveniji in se pri tem opre na enake koalicije z enakimi zahtevami po vseh državah članicah EU. Ženski lobi Slovenije je s to idejo že prodrl v Evropskem ženskem lobiju in akcija vseevropskega lobiranja za tako volilno zakonodajo v EU se bo predvidoma začela že naslednje leto. Tukaj bomo dejansko spet uporabili strategijo sendviča – pritiska od zgoraj

navzdol in od spodaj navzgor, s katerim se vodstva vseh strank stisne vmes in tako prisili, da sprejmejo odločitve, ki jih sicer zagotovo ne bi sprejeli.» (S)

»(Ne)učinkovitost kvot je izključno odvisna od politične volje predsedstva stranke, ki sestavljajo kandidatne liste, saj se tudi tiste stranke, ki imajo kvote zapisane v statut, ne držijo svojih dogovorov. To jim omogoča volilni sistem, ki ne kaznuje tistih političnih strank, ki žensk niti ne uvrstijo na kandidatne liste, upoštevajoč zadrigo ali 30% oz. 40% kvoto, kar je na Hrvaškem predpisano z Zakonom o enakosti spolov /.../ podzastopanost žensk je mogoče rešiti s spremembami zakonov (o kvotah, antidiskriminaciji, enakopravnosti spolov), ustvarjanjem pozitivnih meril (kvote), v kolikor le-te niso zakonsko določene ali z dejansko spremembo kvotnega sistema (sistem zadrge, ne pa da se ženske postavlja na dno liste), a do njihove resnične vključenosti v politično odločanje lahko pride le v sinergiji s politično voljo in izobraževanjem (strankarskih kolegov o politiki spolov in o značaju, ki ga ženske prinesejo v politiko kot o "dodani vrednosti"). « (S5)

»Verjamem, da so kvote eden od načinov ... verjamem pa tudi, da je potrebno spremeniti izobraževalni sistem tako, da bo le-ta zagotavljal opolnomočenje dečkov in deklic, ki bodo lahko svobodno sprejemali življenjske odločitve brez vnaprejšnjega vpraševnja, kaj se za določeni spol smatra kot primerno. Dolgoročno pa gre za proces, ki zahteva spreminjanje norm. « (S6)

Iz odgovorov vprašanih iz tujine je mogoče razbrati močno podporo kvotam, nekatere izmed njih pa se opredeljujejo bolj v smer mehanizma paritetne demokracije:

»Mislim, da so kvote potrebne, vendar bi morale imeti izhodno strategijo. Bile so uspešne pri osveščanju o diskriminaciji na podlagi spola v politiki in v javnem življenju, se rahlo dotaknile paritete in enakosti in po splošni oceni bile koristne. Ne smemo pozabiti, da so kvote tako mehanizem kot tudi politično orodje«(S1) »Močno podpiram kvote, saj so lahko uporabljene kot trajno orodje za zaščito manjšinskih pravic in zagotavljanje njihove udeležbe pri sprejemanju odločitev, a vendar gre mehanizem paritete še korak dlje, ker ni časovno omejen in ker spreminja koncepte državljanstva, univerzalne enakosti in ustvarja politične sisteme bolj demokratične. Nasprotno od kvot koncept paritetne demokracije ne obravnava žensk kot manjšinske skupine znotraj prevladujočega okvira; ženske vendarle predstavljajo več kot

polovico človeštva, zato ne morejo biti videne kot manjšinska skupina nič bolj kot moški. Prav tako paritetni mehanizem odstranjuje strukturne in kulturne ovire za vstop žensk na položaje odločanje, kot npr. s sprejemanjem delovnih pogojev izvoljenih predstavnikov/ic v skladu z načinom modernega življenja, ruši spolne stereotipe in spreminja volilne sisteme, ki so v manjši meri naklonjeni ženskam.«(S2) »Imam mešane občutke glede kvot; včasih so potrebne, ker ženskam omogočajo dokazovanje njihove nadarjenosti in jim dovoljujejo prebijanje steklenih stropov”, verjamem pa tudi, da se s kvotami marsikdaj slabo upravlja, kar lahko ponazorim na primeru Afganistana /.../A to ni edini primer, v katerem kvote niso prinesle zelenih rezultatov prav zaradi podkupovanja.«(S3) »Izredno pomembno je, da se, ko so kvote uveljavljene, proces nadaljuje, da postane vzdržan, saj bo le tako javno mnenje postalo seznanjeno s sposobnostmi žensk, da vodijo državo, kjerkoli že delujejo, npr. skozi nadzorovanje procesa, ki je transparentne narave, potrebne so tudi javne razprave in izobraževanje v šolah, če želimo izboljšati situacijo in spremeniti obstoječe stereotipe o ženskah v javnem življenju.« (S4) »Moj odnos do kvot se ni spremenil, saj vem, da so kvote nujne, če želimo doseči paritetno demokracijo. /.../ Verjamem, da se je delež poslank/cev povečal (iz 20-24%) zaradi dela žensk za uveljavitev kvote, ki so se želele vključiti v politične stranke in da je obstoj seksizma manj verjeten, ko je več žensk v politiki. Ko ženske pravijo, da želijo biti izbrane na podlagi "svoje pameti in modrosti", ne pa na podlagi kvot, vedno navedem misel svoje prijateljice – Eve Ensler, ki pravi, da imajo ženske pravico do polovice povprečnosti.« (S5)

»Verjamem, da so kvote edini način za dosego sprememb v krajšem časovnem obdobju, saj smo soočani s strukturno diskriminacijo, spremembe sktruktur in norm pa je mogoče doseči le skozi menjave generacij, seveda pa ne moremo čakati na nove generacije, da bi dosegli uravnoteženost spolov.« (S6)

Pogosto tezo, da se ženske v manjši meri odločajo za delovanje v politiki kot moški, so intervjuvanke ovrgle, saj jih je večina v politično areno vstopila zaradi želje po neposrednem sodelovanju v procesih odločanja. Ob vstopu v politični prostor dve ženski nista naleteli na spolno specifične ovire, večina pa je navedla t.i."mehke ovire", to je tiste, ki jih ne zaznavajo kot dejanske ovire ali pa so jih sprejele kot samoumevni del političnega procesa (se nanje navadile) (gl. zbirni tabeli 7.2, 7.3).

Tabela 7.8: Zbirni prikaz tipičnih ugotovitev in poudarkov teoretičnih izhodišč in empiričnega gradiva (intervjujev); Slovenija

Področje delovanja: Slovenija	Spolno-specifične ovire pri vstopu v politiko	Kvote	Dejavniki, ki vplivajo na neučinkovitost kvot
Poslanka a		Nujno potrebne.	Politične stranke. Volilni okraj.
Poslanka b	NE, vendar: Od žensk je zahtevana višja kvaliteta dela, več dela za priznanje vrednosti opravljenega dela; Pripombe glede ženstvenosti.	Nujno potrebne (kot prehodna oblika).	Volilni sistem. Volilni okraj in volilne enote.
Poslanka c	NE (imajo jo za enakopravneGA sogovornika in sodelavca).	Nujno potrebne.	Moški se v večji meri odločajo za vstop v politiko (ženske v večji meri za družino, gospodinjstvo).
Poslanka d	NE.	Nujno potrebne.	Volilni sistem. Volilni okraj.
Poslanka e	NE, vendar: delo je morala opravljati zelo zavzeto, da bi pridobila ali ohranila podporo; sprva omaloževanje in podcenjevanje, sovražnost, zasramovanje, pogosto lahko preslišana, slišano le, če isto stvar za tabo ponovi še moški.	Nujno potrebne.	Volilni sistem. Volilni okraj. Moč politične stranke kandidatke/a.

Vir podatkov: Lastna tabela na podlagi intervjujev poslank v sedanji sestavi DZ.

Tabela 7.9: Povezava tipičnih ugotovitev in poudarkov teoretičnih izhodišč in empiričnega gradiva (intervjujev); Mednarodno okolje

Področje delovanja: Mednarodno okolje	Motivi za vstop v politiko	Spolno-specifične ovire pri vstopu v politiko	Odnos do kvot	Dejavniki, ki vplivajo na neučinkovitost kvot	Pozitivni ukrepi/inovativne rešitve
S	Vrednote socializma: Sodgovornosti za družbeno skupnost.	DA.	Nujno potrebne (čas kvot je minil, potrebna je paritetna demokracija).	Volilni sistem lahko Moški lobiji v političnih strankah. Razvrščanje kandidat/ov na kandidatnih listah. Volilni okraj. Nemoč žensk v političnih strankah.	Močna organiziranost in avtonomnost znotraj strankarskih ženskih organizacij. Uvajanje kvot za strankarske organe odločanja. Uvedba zadrge in pravila, da se lista začne vsake naslednje volitve s kandidatom nasprotnega spola od tistega, ki je bil na vrhu liste na prejšnjih volitvah. Sistematično šolanje aktivistk za delo v stranki in v politiki. Velika ženska koalicija. Sendvič strategija.
S1	Študentska gibanja leta 1968.	NE (vstop); DA (napredovanje v karieri)	Nujno potrebne (a z izhodno strategijo).	Okoliščine. Izguba priložnosti za vpeljavo.	Ženske si morajo vzeti svoj delež v političnem življenju, družbi, družini.
S2	Občutek za pravičnost.	NE.	Nujno potrebne (bolj za paritetno demokracijo).	Gre za začasni ukrep.	Mehanizem paritete (ustvarja demokratičnost političnih sistemov).
S3	Pomoč prijateljici pri kandidaturi.	DA; V kampanji so ženske morale delati več kot moški. V kampanji so ženske težko dobile finančna sredstva. Seksistično postavljanje vprašanj.	Mešani občutki.	Korupcija (primer Afganistan).	Kvote. Kampanje in pritiski iz civilnodružbenih organizacij.
S4	Več moči za spreminjanje države in povabilo voditelja stranke, da postane ena vodilnih članic stranke.	NE.	Nujno potrebne.	Neuresničevanje zakonov v praksi.	Nadzorovanje procesa upoštevanja kvot na transparenten način. Nprekinjene javne debate. Izobrazba v šolah. Spreminjanje tradicionalnih stereotipov o ženskah v

					javnem življenju.
S5	Vpliv vojne.	NE(vstop kot civilnodružbena aktivistka). DA (dnevno).	Nujno potrebne.	Politična volja predsedstva strank. Razvrščanje kandidat/ov na kandidatno listo. Volilni sistem.	Ustvarjanje pozitivnih ukrepov (kvote). Sprememba kvotnega sistema (zadruga). Ustvarjanje politične volje. Izobraževanje (strankarskih kolegov).
S6	Močan vpliv politike na vsakdanje življenje.	DA; Strukturna diskriminacija –razlika v plači.	Nujno potrebne (ob uporabi drugih strategij).	Kvote so učinkovite.	Sprememba izobraževalnega sistema. Spreminjanje norm (dolgoročno).

Vir: Lastna tabela na podlagi intervjujev strokovnjakinj delujočih v mednarodnem okolju.

8 SKLEPNE UGOTOVITVE

Zahvaljujoč revolucionarkam imamo ženske danes boljše življenjske pogoje. A vendar, utopična bi bila misel, če bi dejali, da je na področju enakosti spolov že vse (na)urejeno. Še vedno prevladuje mnenje, da ženske spadajo v zasebno sfero. Se naše družbe vračajo v čas 50-ih, ko je prevladovala vloga ženske kot idealne žene, gospodinje in matere - urejene malomeščanke iz predmestja, ki je skrbela za moža in družino?

Obrobno vlogo žensk pri njihovem delovanju tako v družini kot v družbi je potrebno presojati kot posledico celostnega in vseobsegajočega ter hkratnega delovanja vseh družbenih sestavin (Jogan 1991). Redukcionizem kot podlaga spolnih ideologij, patriarhalnost, androcentrizem, mizoginija, seksizem, diskriminacija in konzervativne moralne podlage za podrejenost žensk v družbi in družini so se v času tranzicije, prehoda k demokratični družbeni ureditvi, odrazile tudi v politični podzastopanosti žensk, kar podrobneje prikazuje ta naloga (gl. npr. tabele 2.1, 2.2 in 4.1 in pogl. 7).

Da bi dokazala ali ovrgla hipoteze 1, 3 in 4 (gl. str. 6) sem v nalogi najprej opredelila teoretske pojme in pristope k obravnavi neenakosti spolov na področju politike, analizirala razvoj pozitivnih ukrepov za enako zastopanost žensk in moških v parlamentih evropskih držav in analizirala deleže zastopanosti moških in žensk v Sloveniji v parlamentih od leta 1990 do leta 2010 (primerjalno z osemdesetimi leti prejšnjega stoletja) ter strukturne (sistemske) spremembe, ki so vplivale na izrazito asimetričen delež žensk in moških v parlamentu. Izkazalo se je, da so, kljub izboljšavam v slovenski zakonodaji v smer zagotavljanja enakih možnosti obeh spolov, le-te ostale večinoma na papirju. Kot prikazuje ta naloga, tudi politične stranke, ki so sprejele prostovoljne kvote, le-teh praviloma ne udejanjajo v praksi. Strokovnjakinje (npr. Antić Gaber, Norris in Krook) opozarjajo, da se lahko tovrstne, trenutno sicer zgolj nomotehnične izboljšave, izgubijo, brez sistematičnih in kontinuiranih, neprekinjenih prizadevanj za njihovo dejansko udejanjanje. Podzastopanost žensk v politiki je po Lovenduski (1999, 38-39) namreč odvisna od kontekstualnih dejavnikov (npr. narava demokratičnega sistema, delitev dela po spolu, politična kultura, stopnja politične organiziranosti ipd.), institucionalnih (volilni in strankarski sistem,

zakonske določbe o kandidiranju in postopkih izbiranja, organizacijske strukture, ideologije ipd.) ter individualnih dejavnikov (motivacija, kvalifikacije, politične izkušnje, dostop do virov). Naštete dejavnike so kot razloge za neučinkovitost kvot ali kot spolno-specifične ovire izpostavile tudi intervjuvanke, ki so še posebej poudarile vlogo volilnega sistema, volilnih okrajev in/ali odsotnost politične volje v strankarskih vodstvih (gl. tabeli 7.2, 7.3).

V socialističnih državah je bila usmerjenost k enakosti spolov del vodilne politike, kar se je odražalo tudi v zastopanosti žensk v parlamentih srednje in vzhodne Evrope. Delež poslank je bil namreč primerljiv z najnaprednejšimi nordijskimi demokratičnimi državami (gl. tabeli 2.1 in 2.2.). Velja poudariti, da dinamiki vstopanja žensk v javni prostor ni sledila aktivnejša udeležba moških v zasebnem prostoru (Müller v Jogan 2000, 13). Čeprav je slovenska zakonodaja, na primer v okviru systemske ureditve starševskega dopusta, predvidevala delitev starševskih vlog že od leta 1976 dalje, ko je, le dve leti za Švedsko, ki velja za tovrsten vzor, omogočila delitev starševskega dopusta za oba starša (Javornik-Skrbinšek 2010), pa je bilo vprašanje enakosti spolov po prvih svobodnih volitvah (1991) potisnjeno na obrobje.

V času pristopnih pogajanj k EU so ženske iz srednjeevropskih držav uvidele pomembnost njihovega povezovanja na med-državni ravni z osredotočanjem na najpomembnejše probleme z namenom izgradnje institucij in mehanizmov, ki bi omogočali vzpostavljanje enakosti spolov. Zaradi vse večjega pritiska novoustanovljenih mrež so stranke začele razvijati svoje prve programe za enakost spolov, organizirati posebne strankarske ženske organizacije in s tem odprle prostor za sodelovanje s civilno-družbenimi "feminističnimi" pobudami. Tovrstni poskusi so vodili v postopne, a pozitivne spremembe v pravni in dejanski status žensk v srednji Evropi, med drugim (Dahlerup 2006):

1. Zakon o enakih možnostih žensk in moških in protidiskriminacijske zakone, ki so bili sprejeti v državah srednje Evrope,
2. šibke mehanizme za zagotavljanje enakosti spolov v vseh nacionalnih vladah, nekaterih parlamentih in v nekaterih primerih tudi na regionalnih in lokalnih ravneh,
3. delovno zakonodajo, ki je stopila v veljavo s pravno zavezujočo EU zakonodajo. Nekatere države so začele tudi z razširjanjem pravic materinstva v pravice starševstva in

s promoviranjem aktivnejše očetovske vloge pri skrbi za otroke in drugih, od pomoči odvisnih družinskih članov/ic,

4. države so začele z izboljševanjem zakonodaje glede nasilja nad ženskami in trgovine z belim blagom. Sprejeti so bili tudi zakoni glede prepovedi diskriminacije na podlagi spolne diskriminacije,
5. EUROSTAT in državni statistični uradi so, v skladu z enotnimi metodološkimi smernicami, začeli zbirati podatke, ločene po spolu.

Edina država med novimi članicami EU, ki je uspela spremeniti ustavo in vpeljati kvote, je bila Slovenija (leta 2010 z zakonom tudi Poljska). Pot uvajanja zakonskih kvot se je začela že v socialistični Jugoslaviji, ki je postala zgled in model za žensko emancipacijo v narodih znotraj gibanja neuvrščenih. V obdobju prehoda Slovenije v mnogostrankarsko demokracijo in tržno ekonomijo pa je v procesu oblikovanja kandidatnih list večina političnih strank bolj ali manj ignorirala ženske. Na novo ustanovljene in vzpostavljene desne in sredinske politične stranke so javno napadale ženske kvote, pridobljene v obdobju socializma in kvote v političnih strankah in v zakonodaji (Lokar 2005, 3). Numerični vplivi strankarskih kvot se namreč kažejo v povišanem deležu izvoljenih kandidatk, če tovrstne politike sprejme večje število političnih strank, saj kvote zahtevajo relativno visok delež predlaganih strankarskih kandidatk in pogosto predvidevajo sorazmerno razvrščanje kandidatk na strankarskih listah v proporcionalnih sistemih.

V Sloveniji je bil najvišji odstotek žensk v parlamentu leta 1990, ko je v treh domovih parlamenta sedelo skoraj 19 odstotkov žensk (delež parlamentark je sredi osemdesetih znašal 26 odstotkov). Po volitvah leta 1992 je odstotek v Državnem zboru padel na 13,3 odstotkov, leta 1996 pa celo na 7,8 odstotkov (gl. tabeli 4.1, 4.2). V državnem svetu se je zastopanost žensk s prehodom še poslabšala. Po letu 1992 pa je v Sloveniji opaziti bolj sistematične poskuse uveljavitve zakonskih kvot, ki pa so do leta 2004 vsi spodleteli (gl. tabelo 4.4.). Poskus spremembe volilnega sistema za lokalne in državnozborske volitve (v proporcionalnega z odprtimi ali zaprtimi strankarskimi listami z ukinitvijo volilnih okrajev), je propadel leta 2004. Decembra 2004 je Slovenija izpeljala državnozborske volitve še brez uzakonjene kvote in volilni

prag novega slovenskega parlamenta je prestopilo zgolj 12,2 odstotka žensk. **Na tej osnovi lahko potrdim hipotezo 1.**

Potreba po kvotah se je ponovno potrdila na lokalnih volitvah leta 2006, ko je že bila obvezna 20-odstotna kvota in razvrščanje po načinu zadrge (vsak tretji kandidat oz. kandidatka mora biti drugega spola). Tako je bilo leta 2006 v občinske svete izvoljenih za 8 odstotnih točk več žensk kot na prejšnjih volitvah, v občinskih svetih pa zastopanih 21,7 odstotka svetnic. Za lokalne volitve 2010 je bila zahteva že povišana, in ohranjeno razvrščanje v razmerju 2:1 (za ilustracijo gl. tabelo 4.6), s čimer **potrjujem hipotezo 3.**

Ena od možnih institucionalnih rešitev za zagotavljanje enake zastopanosti obeh spolov v politiki je sprememba volilnega zakona, ki bi odpravil volilne okraje v RS (pogl. 7.1, 7.2). Prikazani podatki (leta 1992 je bilo izvoljenih 13,3 % žensk, leta 2008 pa je odstotek kljub uvedbi kvot ostal isti) kažejo, da obstaja pri volitvah v DZ sistemska ovira, ki preprečuje učinkovanje ukrepov za zagotavljanje enakih možnosti žensk in moških. Kljub temu se zdi, da tisti/tiste na položajih odločanja namreč še niso pripravljene narediti koraka v smer demokracije z enako zastopanostjo obeh spolov. **Na tej podlagi potrjujem hipotezo 4.**

Da bi potrdila oziroma ovrgla hipotezo 2, sem v drugem, empiričnem delu naloge z analizo (uporabo navzkrižnega tabuliranja/primerjave odgovorov po različnih kategorijah; spol, starost, izobrazba) podatkov raziskav SJM in Vprašalnika za poslance Državnega zbora iz leta 1998, želela preveriti, če in kakšna je narava povezanosti vrednotnega sistema v Sloveniji in zastopanosti žensk v politiki. V ta namen sem ponudila primerjalni pregled izsledkov javnomnenjskih raziskav v RS v proučevanem obdobju in kvalitativno študijo. Izkazalo se je, da lahko med negativne vplive na zastopanost žensk v politiki v Sloveniji še vedno prištevamo premik volilnega telesa v smer tradicionalnih vrednot, saj je tradicija androcentrizma v družbi še vedno prisotna, kljub procesu demokratizacije pa so se patriarhalni vzorci okrepili (gl. pogl. 2.3 in 7.1). Empirični podatki SJM za proučevano obdobje za Slovenijo nakazujejo, da se je povečala konzervativna usmerjenost ljudi v pogledu na zaposlitev in plačano delo žensk, ta trend pa se kaže predvsem pri mladih. Raziskave so pokazale tudi, da večina anketirank/cev ni

odločenih, ali bi moralo biti v politiki več žensk, s trditvijo pa soglaša več žensk kot moških. Večina jih je odgovorila tudi, da spol kandidata/ke pri izbiri na volitvah na njihovo odločitev ne vpliva (66,26 % moških, 66,03 % žensk) in da jih ženske v politiki »ne motijo« oz. ne menijo, da je politika stvar moških (50,21 % moških, 61,07 % žensk). Kvalitativna študija je pokazala, da ob vstopu v politični prostor dve ženski nista naleteli na spolno specifične ovire, večina pa je navedla t.i. "mehke ovire", to je tiste, ki jih ne zaznavajo kot dejanske ovire ali pa so jih sprejele kot samoumevni del političnega procesa (se nanje sčasoma navadile, oz. ponotranjile družbene norme), kar se je pokazalo tudi v neuporabi obojespolne dikcije s strani nekaterih poslank (npr. »imajo me za enakopravneGA sogovorniKA in sodelavCA«). **Postavljeno hipotezo 2 moram tako ovreči.**

Države bi, bodisi skozi zakonodajo ali z drugimi metodami, morale spodbujati specifične ukrepe za povečevanje politične zastopanosti žensk, kolikor bi hotele doseči enake možnosti žensk in moških tako v političnih strankah kot v družbi. Na praktični ravni namreč obstaja vrsta izvajalskih problemov, ki zahtevajo podrobnejše analize. Kot predlagata Norris in Krook (neobj., str. 41) in intervjuvane strokovnjakinje, ki delujejo v mednarodnem okolju (pogl. 7.2), bi lahko zakonodajni akti od političnih strank zahtevali strokovne programe za usposabljanje kandidatk ali enak dostop žensk in moških k usposabljanju in udeležbi v političnih aktivnostih. Po mojem mnenju bi morali k spodbujevalnim ukrepom za povišanje deleža žensk v politiki prištevati tudi podporo voditeljev političnih strank (med katerimi prevladujejo moški) in njihovih sodelavk in sodelavcev; zahtevo, da se obveže državne volilne komisije k objavljanju po spolu ločenih podatkov glede kandidatov/k, izvoljenih oseb in volivk/vcev; vključitev usposabljanja za strankarske kandidate/tke, ki naj bi v svojo kampanjo vključili vsaj eno problematiko s področja enakosti spolov.

Številne empirične študije potrjujejo (gl. npr. podatkovno bazo IPU), da enakopravnost žensk in moških ni prinesla enakih možnosti obeh spolov v politiki; za dosego le-teh so zato potrebne tudi pozitivne akcije (npr. mehanizem rezerviranih sedežev, mehanizem imenovanja, kvote, pariteta). Kljub temu pa so sistematični opisi, razlage, analize strategij ter taktik organiziranih aktivistk in aktivistov v političnem doseganju, uveljavljanju in ocenjevanju učinkovitosti sprememb v strankah, zakonodajah, ustavah in v družbi nasploh, redki.

V pričujočem delu sem tako pokazala in razložila strateško plat procesa povečevanja politične moči žensk tudi s prizadevanji ženskega gibanja in žensk v političnih strankah; npr. taktiko "imenovanja in sramotenja", v Sloveniji uporabljene inovativne strategije – sendvič strategija, vporedne volilne kampanje, uporabljanje velike koalicije mrež in zvez, prenos primerov dobrih praks iz sveta, uporaba neposrednega lobiranja v parlamentu, in pridobivanje podpore pomembnih moških politikov. V tej luči predlagam spremembo strokovne terminologije v zvezi s političnimi strankami in sicer, da se izraz "vratarji" zamenja z izrazom "driblerji", saj gre v politiki in delovanju političnih strank za trajni proces izrivanja žensk po napisanih, nenapisanih in celo proti-statutarnih pravilih, s katerimi se ženskam strukturno onemogoča dostop do izvoljivih položajev v stranki in položajev, ki jih stranka omogoča svojim članom in članicam. Menim namreč, da je oznaka "gatekeepers" preozka, saj opiše le zaključni del celotnega procesa izrivanja žensk in mladih na sploh, medtem ko pojem "driblanje" na ta proces opozori.

Za odpravo strukturnih ovir, ki ženskam v Sloveniji še vedno preprečujejo enako zastopanost in udejstvovanje v politiki, so sredstva znana in celo predlagana (odprava volilnih okrajev, uporaba zadrge na kandidatnih listah, spreminjanje razvrstitve moških in žensk na prvem mestu list, ostre sankcije za neizpolnjevanje tovrstnih zakonskih določb). Kljub temu pa še niso izpolnjeni družbeni pogoji za uzakonitev teh rešitev. Sklenem lahko, da so nujni predpogoj za sprejemanje kakršnihkoli institucionalnih mehanizmov potrebni ukrepi, ki bi lahko vodili k spremembam v vrednotnem sistemu družbe (premik iz tradicionalno konstruirane, vzpostavljene vloge ženske kot skrbnice doma). Dosedanja prizadevanja za uzakonjanje kvot in enake zastopanosti žensk in moških v Sloveniji so pokazala, da za spremembe ne zadoščajo aktivnosti manjših, razpršenih civilno-družbenih pobud, temveč je (ponovno) potrebno vzpostaviti močno žensko gibanje, katerega cilj ni zgolj predstavništvo v politiki, temveč enaka zastopanost moških in žensk na vseh ravneh družbenega udejstvovanja, za katero se je med drugim borila že Angela Vode.

9 LITERATURA

Ministry for Social Affairs and Health. 1987. *Act on Equality between Women and Men*. Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/refworld/type,LEGISLATION,,FIN,3ae6b51c0,0.html> (10. junij 2011).

Antić Gaber, Milica. 1998. *Ženske v parlamentu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2000. Ne-srečno razmerje: Strankarska politika in ženske v državah vzhodne srednje Evrope. *Družboslovne razprave* 16 (34-35): 127-139.

--- 2003. *Women in parliamentary politics: Hungarian and Slovene cases compared*. Ljubljana: Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies.

--- in Maruša Gortnar. 2004. Gender quotas in Slovenia: a short analysis of failures and hopes. *European Political Science* 3 (3): 73-79.

Bernik, Ivan in Samo Uhan. 2002. Koliko nezadovoljstva lahko prenese mlada demokracija? V *Demokracija v Sloveniji. Prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik, 113-138. Ljubljana: FDV, IDV-CJMMK.

CEDAW. 1993. *Prvo periodično poročilo države pogodbenice. Slovenija*. Ljubljana: Urad za enake možnosti.

Congress of Women. 2011. *Polish President Komorowski has signed the Act on Quotas*. Dostopno prek: <http://www.stowarzyszeniekongreskobiet.pl/2011/02/polish-president-komorowski-has-signed-the-act-on-quotas.html> (27. junij 2011).

Dahlerup, Drude. 2006. *Women, quotas and politics*. London, New York: Routledge.

--- 2008. *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe: the project*. Stockholm: International IDEA.

Evropski ženski lobi. Dostopno prek: <http://www.womenlobby.org/> (17. maj 2011).

Fink-Hafner, Danica, Damjan Lajh in Alenka Krašovec. 2005. *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fink-Hafner, Danica in Alenka Krašovec. 1992. Politika kot poklic. *Teorija in praksa* 30 (3-4): 348-349.

--- 2000. Dejavniki strankarske podpore kandidatkam na lokalni in nacionalni ravni političnega sistema. *Družboslovne razprave* 34-35: 141-156.

--- 2004. *Vpliv volilnega sistema na delež žensk v nacionalnem in lokalnih predstavniških telesih v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fink-Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Forum for Democracy and Solidarity, CEE Network for Gender Issues. Dostopno prek: <http://www.europeanforum.com> (10. april 2011).

Gender Task Force. Dostopno prek: <http://www.gtf.hr/> (10. april 2011).

Grad, Franc. 1996. *Volitve in volilni sistemi*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo.

Hadjimitova, Stanimira, Sonja Lokar in Marry Ann Rukavina Cipetic. 2009. »*Win-Win Strategy or Ghetting Women out of the ghetto*«. Ljubljana, Sofija, Zagreb: Gender Task Force.

Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Inter-Parliamentary Union. 2006. *Women in national parliaments. Situation as of 28 February 2006*. Dostopno prek: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (7. junij 2011).

Jalušič, Vlasta. 1999. *Gender in Transition in Eastern and Central Europe*. Berlin: Humboldt University Berlin.

--- in Milica Antić Gaber. 2001. *Ženske, politike, možnosti: perspektive politike enakih možnosti v Srednji in Vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Javornik, Jana. 2000. *Spolna (ne)enakost, tranzicija in cena delovne sile*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Javornik Skrbinišek, Jana. 2010. *Maternal employment in post-socialist countries: Understanding the Implications of Childcare Policies*. University of Southampton: neobjavljena doktorska disertacija.

Javornik, Jana. 2000. Izbrani elementi zastopanosti žensk v javni sferi. *Ib revija* XXXIV (1): 44-51.

Javornik, Mija. 2009. Zahtevamo enakosti spolov bolj naklonjeno evropsko "ustavo". *Odločajmo skupaj*, 4 (7. marec).

Jogan, Maca. 1990. *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1991. Talcott Parsons – sociološki prispevek k družbeni re/produkciji hierarhije med spoloma. *Družboslovne razprave* 8 (11): 33-41.

--- 1992. Seksizem, politika in politična kultura. *Teorija in praksa* 29 (11-12): 1141-1150.

- 1994. Erozija androcentrizma v vsakdanji kulturi. *Teorija in praksa* 31 (7-8): 647-654.
- 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2004. Slovenska (postmoderna) družba in spolna neenakost. *Teorija in praksa* 41 (1-2): 361-376.
- 2011. Tranzicija in oživljeno udomačevanje žensk. V *Ženske v slovenski politiki*, ur. Milica Antić Gaber. Ljubljana: Založba Sophia. Neobjavljeno gradivo.
- Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kanjuro-Mrčela, Aleksandra. 1996. *Ženske v menedžmentu*. Ljubljana: Enotnost.
- Lazreg, Marnia. 2000. *Making the transition work for women in Europe and Central Asia*. Washington: World Bank.
- Lokar, Sonja. 2010. Being a woman in the Balkans. V *Fifteen years after the Beijing conference and beyond. Social Democratic Women in Action*, ur. Daša Šilović, 43-47. Budimpešta, Ljubljana, Talin: Evropska mreža za enakost spolov.
- 2005. *The Implementation of Quotas: European Experiences*. Švedska: IDEA Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- 2000. *Gender Equality Breakthrough in the nineties in Slovenia*. Dostopno prek: www.europeanforum.com (30. maj 2011).
- 1999. Gender aspects of Employment and Unemployment in Central and Eastern Europe. V *Making the Transition Work for Women in Europe and Central Asia*, ur. Marnia Lazreg, 12-25. Washington: The World Bank.

--- 1999a. *Hiša brez oken in vrat*. Javna tribuna »Ženske in tranzicija«. Ljubljana, 28. september.

Lovenduski, Joni. 1999. Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki. V *Ženske, politika, demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*, ur. Milica Antić Gaber in Jasna Jeram, 38-39. Ljubljana: Urad za žensko politiko.

Lubej, Gašper. 2011. "*Janšo so ocenili volivci na zadnjih volitvah.*" Dostopno prek: http://www.siol.net/slovenija/rubrikon/siolov_intervju/2011/06/lubej_intervju_milan_kucan.aspx (26. junij 2011).

Murko Pleš, Angela. 2011. *Novinarska konferenca ŽLS*. Dostopno prek: http://www.siol.net/slovenija/novice/2011/06/ukinitev_volilnih_okrajev_po_mnenju_zenskega_1_objiva_pogoj_za_vecjo_udelezbo_zensk_v_dz.aspx (21. junij 2011).

--- 2010. *Trideset odstotna kvota ne zadostuje*. Dostopno prek: http://zls.si/index.php?option=com_content&view=article&id=43:trideset-odstotna-kvota-brez-zadrge-ne-uinkuje-&catid=25:analitini-testi&Itemid=29 (20. november 2010).

Odločajmo skupaj. 2009. Priloga časopisa Delo (7. marec).

Ortner, Sherry. 1983. Žena spram muškarca kao priroda spram kulture? V *Antropologija žene*, ur. Žarana Papić in Lydia Sklevicky, 402-413. Beograd: Prosveta.

Petrovič, Jasna. 2002. *The Male Face of Trade Unions in Central and Central Eastern Europe*. Zagreb, Bruselj: ICFTU CEE Women's Network.

Pirc, Vanja. 2005. *Drugačen diskurz o splavu?* Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200547/clanek/uvo-manipulator--vanja_pirc/ (10. marec 2011).

Rošker, Jana. 1993. Kakšnega spola je spoznanje? *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 167-178.

Rule, Wilma. 1994. Women's underrepresentation and Electoral System. *Political science & Politics* XXVII (4): 689-692.

Schmognerova, Brigita. 2005. *The European Social Model: Reconstruction of Destruction*. Bonn: FES.

Socialistična internacionala žensk. Dostopno prek: <http://www.socintwomen.org.uk/> (15. april 2011).

Socialistična Zveza delavnega ljudstva Slovenije. 1974. Arhiv Slovenije, Box SZDL.

Statistični urad RS. Dostopno prek: www.surs.si (3. december 2010).

--- 2010. *Volitve v državni zbor RS, Slovenija, 21. september 2008*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1947 (10. december 2010).

Stres, Anton. 1991. *Oseba in družba*. Celje: Mohorjeva družba.

Šilović, Daša. 2010. *Fifteen years after the Beijing conference and beyond. Social Democratic Women in Action*. Budimpešta, Ljubljana, Talin: Evropska mreža za enakost spolov.

Štebe, Janez. 2002. Zmagovalci in poraženci prehoda v demokracijo. Slovenija v primerjalni perspektivi. V *Demokracija v Sloveniji. Prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik, 163-191. Ljubljana: FDV, IDV-CJMMK.

Toynbee, Polly. 2003. *Hard Work. Life in Low Pay Britain*. London: Bloomsbury Publishing.

Tomšič, Vida. 1978. *Ženska, delo, družina*. Ljubljana: Komunist.

Toš, Niko, ur. 1999. *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990-1998*. Ljubljana: IDV-CJMMK.

--- 2004. *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999-2004*. Ljubljana: IDV-CJMMK.

--- 2009. *Vrednote v prehodu IV. Slovensko javno mnenje 2004-2009*. Ljubljana: IDV-CJMMK.

Ule-Nastran, Mirjana. 1992. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

United Nations development programme. *Poročilo o človekovem razvoju 2006*. Dostopno prek: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2006/chapters/> (10. april 2011).

Urad za enake možnosti. 2010. *Lokalne volitve 2006*. Dostopno prek: http://www.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/politico_odlocanje/akcije_uem/lokalne_volitve_2006/ (3. december 2010).

Vode, Angela. 1998. *Spol in upor. Zbrana dela Angele Vode. I. knjiga*. Ljubljana: Krtina.

Zajc, Drago in skupina. 1998. *Slovenski parlament - funkcije in delovanje: Razvoj parlamentarnih funkcij v procesu tranzicije*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za politološke raziskave. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/posdz98/> (5. maj 2011).

Zakon o lokalnih volitvah (ZLV). Ur. l. RS 72/1993 (16. april 2011).

Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ-UPB1). Ur. l. RS 109/2006 (16. april 2011).

Zakon o političnih strankah (ZpolS-UPB1). Ur. l. RS 100/2005 (16. april 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o volitvah poslancev Republike Slovenije v Evropski parlament (ZVPEP-A). Ur. l. RS 22/2004 (16. april 2011).

PRILOGE

PRILOGA A: ANALIZA UMEŠČANJA KANDIDATK NA KANDIDATNE LISTE V MESTNI OBČINI CELJE PO VOLILNIH ENOTAH; LOKALNE VOLITVE 2010

Tabela 1: Volilna enota št. 1 (območja mestnih četrti in krajevnih skupnosti: Šmartno v Rožni dolini, Škofja vas, Ljubečna, Ostrožno, Lava, Hudinja, Trnovje in Teharje)

Lista	Delež sedežev v mestnem svetu (v %)	Delež svetnic (v %)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Uporaba zadrge (Da/Ne)
SD	12	50		X	X			X			X			NE
SDS	6	100			X		X			X				NE
ZARES- Nova politika			X			X			X			X		NE
DeSUS	9	0		X		X		X		X		X		DA
SNS – Slovenska nacionalna stranka					X		X							NE
SLS in SMS Na lokalnih volitvah 2010 brez SMS	24	37			X		X		X	X		X		NE
LDS	18	50	X	X			X							NE
Zeleni Slovenije	3	100	X	X			X	X			X			NE
NSi - Nova Slovenija - Krščanska ljudska stranka	3	100		X		X		X						DA
LIPA			M											
ZDM- Stranka za delovna mesta	6	0		X		X				X			X	DA
SSN- Stranka slovenskega naroda			X	M										DA
SU- Slovenska unija			X	X			X		X					NE
Celjska neodvisna lista	3	0			X			X			X			NE
Lista civilnih iniciativ Celja			X		X		X				X	X		DA
Neodvisna lista- Mladi za našo prihodnost	3	100		X		X								DA
Upokojenska in ekološka lista Celje					X		X		X		X			NE
Zveza za prihodnost			X			X		X	X		X	X		NE
GŽS- Glas žensk Slovenije			X	M										DA
Samostojna svetniška skupina	12	50												

SKUPAJ	100	45																	
---------------	------------	-----------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Vir podatkov: MO Celje in Novi tednik (št. 75, 24. 9. 2010), lastni preračuni in tabela.

Tabela 2: Volilna enota št. 2 (območja mestnih četrti in krajevnih skupnosti: Center, Aljažev hrib, Gaberje, Nova vas in Dečkovo naselje)

Lista	Delež sedežev v mestnem svetu (v %)	Delež svetnic (v %)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Uporaba zadrge (Da/Ne)
SD			X			X		X			X			NE
SDS	6	100	X	X		X		X		X		X		NE
ZARES- Nova politika					X	X		X		X		X	X	NE
DeSUS	9	0		X		X		X						DA
SNS – Slovenska nacionalna stranka					X			X			X		X	NE
SLS in SMS Na lokalnih volitvah 2010 brez SMS	24	37	X		X		X		X		X	X		DA
LDS	18	50		X		X		X		X				DA
Zeleni Slovenije	3	100		X	X		X	X		X	X			NE
NSi - Nova Slovenija - Krščanska ljudska stranka	3	100			X		X							NE
LIPA			X	/										
ZDM- Stranka za delovna mesta	6	0		X		X			X					DA
SSN- Stranka slovenskega naroda			M	M										NE
SU- Slovenska unija			X	X		X	X							NE
Celjska neodvisna lista	3	0			X			X	X	X	X	X	X	NE
Lista civilnih iniciativ Celja				X		X		X	X	X	X		X	DA
Neodvisna lista- Mladi za našo prihodnost	3	100	X	X			X	X		X				NE
Upokojenska in ekološka lista Celje				X		X		X		X		X		DA
Zveza za prihodnost				X		X	X		X	X			X	NE
GŽS- Glas žensk Slovenije				X	M									DA
Samostojna svetniška skupina	12	50												
SKUPAJ	100	45												

Vir podatkov: MO Celje in Novi tednik (št.75, 24. 9. 2010), lastni preračuni in tabela.

Tabela 3: Volilna enota št. 3 (območja mestnih četrti in krajevnih skupnosti: Savinja, Karel Destovnik-Kajuh, Slavko Šlander, Medlog, Dolgo polje in Pod gradom)

Lista	Delež sedežev v mestnem svetu (%)	Delež svetnic (v %)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Uporaba zadrge (Da/Ne)
SD			X			X			X		X			NE
SDS	6	100	X	X		X					X	X		NE
ZARES - Nova politika			X	X		X	X							NE
DeSUS	9	0		X		X		X	X		X			DA
SNS – Slovenska nacionalna stranka				Ž		/								DA
SLS in SMS Na lokalnih volitvah 2010 brez SMS	24	37			X		X		X			X		NE
LDS	18	50		X	X		X		X			X		NE
Zeleni Slovenije	3	100	X			X	X		X	X	X			NE
NSi - Nova Slovenija - Krščanska ljudska stranka	3	100			X		X		X					NE
LIPA			X	/										
ZDM - Stranka za delovna mesta	6	0			X			X			X			NE
SSN - Stranka slovenskega naroda			X	/										
SU - Slovenska unija			X		X	X		X	X	X				NE
Celjska neodvisna lista	3	0			X			X			X			NE
Lista civilnih iniciativ Celja				X		X			X		X	X		DA
Neodvisna lista- Mladi za našo prihodnost	3	100	X		X			X	X	/				DA
Upokojenska in ekološka lista Celje					X		X		X		X			NE
Zveza za prihodnost			X			X		X	X		X	X	X	NE
GŽS - Glas žensk Slovenije			X		X		/							DA
Samostojna svetniška skupina	12	50												
SKUPAJ	100	45												

Vir podatkov: MO Celje in Novi tednik (št.75, 24. 9. 2010), lastni preračuni in tabela.

PRILOGA B: INTERVJUJI S POSLANKAMI V DZ RS IN S STROKOVNJAKINJO S PODROČJA ENAKOSTI SPOLOV

Poslanka a

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

Moj vstop v aktivno politiko je bil leta 2000. Bil je izrecno povezan z ženskim spolom. Takratna vladna koalicija je iskala žensko, našli so mene kot strokovnjakinjo, zgodovinarico in muzealko.

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Na žalost, kvote naj bi ostale. Toliko je razlogov za in seveda proti. Brez njih bi danes v slovenski politiki še vedno prevladoval moški svet. Zaradi zapisane obveze (menim, da je to glavni razlog) se danes politične stranke spomnijo tudi na ženske. Seveda imamo zelo redni, stalni cvet ženskega spola v politiki, toda s kvotami prihajajo tudi nove. Takšen je bil moj položaj v mojem mestu ob volitvah 2008.

Volitve v državni zbor leta 2008 so potekale z uzakonjeno kvoto 30%. Izvoljenih je bilo 13% žensk. Kateri dejavnik je po vašem mnenju najmočnejše vplival na neučinkovitost kvot?

Neučinkovitost kvot je v odločitvah političnih strank. Zelo dobro se da izračunati, predvidevati, kaj pomeni prvo mesto, drugo mesto na volilnem seznamu. Zelo dobro so stranke preštete v vseh volilnih okrajih in zato tudi poznajo svoje prednosti izvoljivosti. Ko zadostimo samo kvotam, kar je obveza in bahanje, postavimo seveda ženske na osrednja mesta v območjih, ko vemo, da je njihova izvoljivost minimalna. In tako dalje. Drugače smo storili v naši stranki, kar potrjuje naš procent zastopanosti v poslanski skupini.

Poslanka b

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

Pri vstopanju v politiko in tudi pri nadaljnjem delu nisem čutila večjih in hujših nasprotovanj zaradi spola. Res je, da je potreben pogum in vztrajnost, včasih se od žensk pričakujejo tudi višja

kvaliteta dela, več dela, da se prizna vrednost našemu delu. A vse se da premagati. Včasih sicer dobiš neumestne in prikrite pripombe, na primer če nisi dovolj lep in atraktiven, da si pač manj ženstven, a mene se ne dotaknejo tako močno, da bi me to oviralo pri moji poti. V politiko pa sem vstopila, ker sem želela in hotela neposredno in aktivno vplivati na stvari, ki so pomembne za naše življenje in jih žal uravnava v največji meri prav politika.

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Kvota sem kot prehodno obliko zagotavljanja večje prisotnosti in vpetosti žensk v politiko vedno podpirala in so nujne.

Volitve v državni zbor leta 2008 so potekale z uzakonjeno kvoto 30%. Izvoljenih je bilo 13% žensk. Kateri dejavnik je po vašem mnenju najmočneje vplival na neučinkovitost kvot?

Kvota so bile nastavljene na tretjino. Vendar pa glede na zapleten volilni sistem, ki temelji na volilnih okrajih in enotah, to ni neposredno prevedljivo tudi na rezultat končne izvolitve. Se pa kvota počasi dvigajo na vsakih naslednjih volitvah in se bo tudi procent žensk v parlamentu dvigal. Žal pri predlogu, da bi bile kvote višje, nismo uspeli in je bila rešitev, sprejeta v parlamentu, kompromisna in žal počasnejša.

Poslanka c

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

Za vstop v politiko me je motivirala želja pomagati ljudem in pripomoči k razvoju mojega mesta in pokrajine. Če je pri spolno specifičnih ovirah mišljeno, da sem ženska, moram reči, da na kakšne posebne ovire nisem naletela. Moški kolegi župani in tudi poslanci me imajo za enakopravnega sogovornika in sodelavca.

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Menim, da je prav, da so uvedene kvote. Čeprav se zavedam, da je zelo težko zagotoviti žensko kvoto, predvsem zato, ker se ženske v večji meri posvečajo družini in gospodinjstvu, zato se

zaradi časovno velike obremenjenosti manj odločajo za vstop v politiko oziroma si v manjši meri želijo kandidirati.

Volitve v državni zbor leta 2008 so potekale z uzakonjeno kvoto 30%. Izvoljenih je bilo 13% žensk. Kateri dejavnik je po vašem mnenju najmočnejše vplival na neučinkovitost kvot?

V Sloveniji se za vstop v politiko še vedno v večji meri odločajo moški kot ženske. Menim, da je na to najmočnejše vplivalo dejstvo, da se ženske v večji meri odločajo za skrb za družino in se posvečajo gospodinjstvu ter manj za politiko.

Poslanka d

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

Znanci so me dalj časa prepričevali, da se vključim v stranko in aktivno politiko, najprej na lokalnem nivoju. Po dogodkih v zvezi z Depalo vasjo in nekaterih drugih sem se leta 1996 res vključila v stranko, ki sem jo že prej volila in simpatizirala z njo. Aktivno sem se vključila v delo v podmladku in kasneje postala predsednica. To funkcijo sem opravljala dva mandata. V tem času sem postala v stranki prepoznavna in sledilo je povabilo predsednika stranke, da postanem podpredsednica stranke, kasneje pa kandidatka za Evropski parlament in državni zbor. Leta 2004 sem bila prvič izvoljena za poslanko, leta 2008 pa drugič. Ovir ni bilo, prej velika podpora z različnih strani. Morda so le prvo kandidaturo za državni zbor člani na lokalnem nivoju sprejeli malce z začudenjem in bojznijo, da ljudje ne bodo volili ženske, vendar so me podpirali in mi pomagali.

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Nisem najbolj navdušena nad kvotami, vendar pa bi brez njih še dolgo let čakali na bolj uravnoteženo sestavo parlamenta in lokalnih vodstev. Zaradi kvot so stranke prisiljene bolje razporejati kandidate, krepiti dejavnost ženskih odborov v stranki ... Sem glasovala za kvote v prejšnjem mandatu in že dajejo rezultate.

Volitve v državni zbor leta 2008 so potekale z uzakonjeno kvoto 30%. Izvoljenih je bilo 13% žensk. Kateri dejavnik je po vašem mnenju najmočnejše vplival na neučinkovitost kvot?

Volilni sistem. V naši stranki smo zagovarjali večinski volilni sistem, ki žal ni bil uveljavljen. Velika težava pa so tudi volilni okrajji, ki so razdeljeni nepošteno (število volivcev se giblje od 12 do 30 tisoč) in nesimetrično. V prejšnjem mandatu je bil pripravljen predlog za spremembe volilnih okrajev, ki pa žal ni bil realiziran.

Poslanka e

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

Od nekdanj me je zanimalo družbeno življenje, zato je bila odločitev za politični angažma logična posledica te naravnosti. Ker sem po osamosvojitvi zaznala poskus izriniti ženske iz javne sfere in zmanjšati njihovo participacijo pri odločanju o javnih zadevah, sem sprejela spodbudo, ki je prišla iz moje stranke, naj ustanovim in prevzamem vodenje Ženskega društva v svojem mestu pri predhodnici stranke. Leta 1992 sem prvič kandidirala za poslanko, leta 1996 zaradi predsedovanja neki komisiji nisem kandidirala, nato pa sem bila dva mandata mestna svetnica. Leta 2000 sem bila izvoljena v državni zbor, tako da mi zdaj teče tretji mandat. Bila sem predsednica Ženskega foruma svoje stranke, predsednica območne organizacije svoje stranke v svojem mestu, od leta 2009 pa sem ena od štirih podpredsednic oziroma podpredsednikov svoje stranke.

Glede na doseženo ne morem govoriti o posebnih ovirah, ki bi jih morala premagovati, kljub temu pa velja, da sem morala svoje delo opravljati zelo zavzeto, če sem hotela ohraniti oziroma pridobiti podporo. Pri tem so ženske pogosto celo bolj kritične in nezaupljive kot moški. Največja težava pri ženskah je odsotnost podpornih mrež, te so pri moških zelo goste in trdne, pogosto celo presežejo strankarske meje. Tekmovalnost znajo moški spretneje skriti, ženske to pogosto delamo na očeh vseh, kar pri kolegih vzbuja posmeh. Sprva je bilo zaznati omalovaževanje in podcenjevanje, celo sovražnost in zasramovanje, sčasoma se je to umirilo, lahko pa da sem postala na to bolj odporna. Posebej pomembno je, da te ne zlomijo zlonamerne navedbe, laži in polresnice. Sicer pa sem v poslanski skupini lahko postala članica vseh tistih

delovnih teles in delegacij, ki sem si jih izbrala. Neuspešno sem kandidirala za podpredsednico državnega zbora iz opozicijskih vrst, toda za izvolitev tako nisem imela možnosti, ker me ni sprejela tedanja koalicija. Treba je znati ločevati osebno od političnega.

Sprva te moti, da te zlahka preslišijo, če pa isto za tabo ponovi moški, je zadeva lahko celo sprejeta. Zelo pogosto je pomembneje, kdo kaj reče, ne kaj kdo reče. Mediji so praviloma bolj naklonjeni moškim, tudi mladim ženskam, ne zanima jih toliko argumentacija, ampak pričakovan sprejem pri bralcih oziroma gledalcih. Prednost imajo domislice in ekspresivne izjave. Presenetljivo je bilo zame predvsem to, da je k stereotipom nagnjen celo "ženski tisk".

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Kvota kot začasen ukrep v celoti podpiram, čeprav sem na začetku svoje politične kariere mislila drugače. Nisem namreč razumela, da kvota dajejo samo možnost za kandidiranje, ne dajejo pa nikakršnega zagotovila za izvolitev. Kvota same po sebi še ne zadoščajo, spremljati jih morajo še drugi pozitivni ukrepi. Opažam, da se naklonjenost kvotam povečuje, čeprav je še vedno mogoče zaslediti oporekanje in prepričanje, da smo ženske dovolj dobre, da lahko tekmujeemo z moškimi. Mislim, da brez možnosti, da sploh kandidiraš, tudi izvolitve ne moreš pričakovati. Naklonjenost vpeljave pozitivnih ukrepov priznavajo tudi kolegice iz drugih evropskih držav. Kvota večji delež izvoljenih žensk zagotavljajo v povezavi z zadrigo, lahko so tudi drugi načini, recimo dve listi ... Kvota so uspešne v večjih volilnih okrajih z listo, pri večinskem sistemu pa ni pričakovati učinka, ker je treba računati tudi s preferenčnimi glasovi. To je izkušnja iz minulih lokalnih volitev, ko v nekaterih okoljih celo nosilka liste ni bila izvoljena ali pa kljub zadrigi zaradi več volilnih enot ni bila izvoljena nobena ženska – oba primera veljata za mojo stranko. Iz teh izkušenj gradim prepričanje, da bodo kvota pri nas še dolgo potrebne, ker participacija žensk ni samoumevna.

Volitve v državni zbor leta 2008 so potekale z uzakonjeno kvoto 30%. Izvoljenih je bilo 13% žensk. Kateri dejavnik je po vašem mnenju najmočnejše vplival na neučinkovitost kvot?

Volitve v državni zbor so jasen primer, kako kvota ne morejo učinkovati, če niso pospremljene z ustreznimi spremljevalnimi ukrepi. Pri proporcionalnem volilnem sistemu je edino merilo volilni rezultat, od česar je odvisno število mandatov in razvrstitev kandidatke in kandidatov po

doseženem odstotku zbranih glasov. V volilni enoti je enajst volilnih okrajev in če je stranka dobila tri mandate, jih dobijo trije, ki so dosegli najboljši odstotek, ne pa absolutnega števila glasov, ker so okraji neenaki po številu volilcev. Na primer: v sedmi volilni enoti je kandidiralo pet žensk in šest moških, prav tako v osmi volilni enoti. Skupaj so dobili pet mandatov (tri v sedmi in dva v osmi). Vendar je dobila mandat samo ena ženska, ker so vse druge kandidirale v okrajih, kjer stranka nima močne podpore. Preprosto povedano, boljšo izvoljivost žensk je mogoče pričakovati samo v primeru, če bodo lahko kandidirale v izvoljivih okrajih in če bo stranka dovolj močna. Posameznica na listi šibke stranke nima možnosti biti izvoljena, prav tako kot posameznica, ki kandidira v neizvoljivem okraju močne stranke. V omenjenih okrajih smo imeli odlične kandidatke, vendar je volilno telo naklonilo glasove drugim strankam. Rešitev je v spremembi volilnega sistema, in sicer v ukinitvi volilnih okrajev, vendar predlog nima potrebne podpore.

Strokovnjakinja

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

V politiko sem vstopila zelo mlada, ker so v socializmu že v pionirski in mladinski organizaciji usmerjali mlade ljudi, da se vključijo v družbeno odločanje. V socializmu so prevladujoče družbene vrednote, enakost, solidarnost, mir bile in so ostale moje lastne vrednote, vedno se mi je zdelo samoumevno, da živim kot zavestno družbeno bitje in prevzamem tudi svoj del soodgovornosti za življenje družbene skupnosti. Seveda so bile tudi v socialistični politiki in kasneje v strankarski politiki vedno prisotne tudi spolno specifične ovire, a so bile v moji stranki tako dobro prikrite, da sem jih odkrila šele, ko sem poskušala uveljavljati ženske prioritete, ki v nekem trenutku niso bile prioritete moje stranke. Skratka, ko sem v politiki prenehala funkcionirati kot moški, sem šele odkrila, da je odstop od te "norme" vedno resno sankcioniran.

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Praktično do začetka devetdesetih nisem mislila, da so kvote res potrebne, da bi ženske uspele dobiti svojo polovico moči v politiki. V socializmu politik, političarka ni bil poklic. Funkcijo delegatke v socialistični skupščini sem opravljala kot prostovoljka, niso nam plačevali niti sejin.

Prepričana sem bila, da je pomembno, da je politik, političarka pošten, empatičen, da ima veliko znanja, da je načelen in trdno vkoreninjen v stranki, da ga spoštujejo tudi ljudje, ki niso v stranki, in da si je treba izboriti demokratične volilne procedure v stranki, te pa bodo že zagotovile, da najsposobnejši dobijo ključna mesta odločanja v politiki in da spol pri tem ne bo igral nobene vloge. Vso svojo energijo sem od leta 1982 vlagala v proces demokratizacije tedanje Zveze komunistov. Enakost spolov bi v tem procesu morala postati samoumevna. Toda po prvih večstrankarskih volitvah je postalo očitno, da je notranja strankarska demokracija začela naglo nazadovati, da moja stranka leze v center in da za to ženske v družbi plačujejo dodatno ceno. Uvidela sem, da ženske ne dobijo enakih priložnosti za izvolitev, ne glede na to, kako sposobne so, saj jih izrinejo v tihe lobije povezani moški, ki na odločilne položaje v politiki prodirajo v povezanih skupinah. Takrat, leta 1990, sem ustanovila Žensko skupino Stranke demokratične preнове in tako smo si levo usmerjene aktivistke Stranke demokratične preнове začele skupaj prizadevati za ohranitev leve drže v politiki naše stranke in se hkrati boriti za svoj del oblasti, ki bi nam omogočil resno vplivanje na strankin program in taktiko. Zato smo začele zahtevati trdo postavljene kvote v statutu naše stranke, pa tudi v volilni zakonodaji. Prepričana sem, da v Sloveniji ni stranke, ki še vedno ne bi potrebovala močne strankarske ženske organizacije in kvot oziroma pariteto za vse strankine organe odločanja in da brez take znotrajstrankarske organiziranosti tudi ne bomo uspeli uveljaviti tako postavljenih kvot, da bodo ženske dobile polovico izvoljivih mest bodisi na listah bodisi v izvoljivih okrajih.

Volitve v državni zbor leta 2008 so potekale z uzakonjeno kvoto 30%. Izvoljenih je bilo 13% žensk. Kateri dejavnik je po vašem mnenju najmočnejše vplival na neučinkovitost kvot?

Res je. Kvota je veljala za kandidatne liste, a celo pri 85% kvoti za ženske bi se ob našem sedanjem volilnem sistemu lahko zgodilo, da ne bi bila izvoljena nobena poslanka, če bi moški lobiji, ki odločajo o razmeščanju kandidat in kandidatov v volilne okraje, vse kandidatke poslali kandidirat v neizvoljive okraje. V parlamentu imamo natanko toliko žensk, kolikor imajo ženske moči v strankah; precej v moji stranki, nič v tistih strankah, ki v parlament niso pripeljale nobene ženske in zelo malo v največji opozicijski stranki. Tehnično ni problem, vemo, kaj je treba narediti: spremeniti je treba volilni sistem, predvsem odpraviti volilne okraje in vpeljati zadrgo in pravilo, da polovico list v volilnih enotah vodijo kandidatke, drugo polovico pa kandidati.

Problem tiči drugje: kako znotraj vseh strank povečati moč žensk do mere, da bodo odločilni moški ljubiji prisiljeni to spremembo volilnega sistema sprejeti.

Zakaj so ženske v Sloveniji še vedno pretežno izključene iz političnega odločanja?

Razlogi so naslednji. Prvič, v strankah so ženske še vedno odrinjene na obrobje, njihova politična moč je v večini strank zelo majhna, v eni sami stranki so dosegle stopnjo indirektnega vpliva na tiste strankine strateške odločitve, ki neposredno zadevajo enakost spolov, ne pa tudi na tozadevne strankine taktične odločitve. Drugič, volilno telo, moški in ženske skoraj enako, še vedno ne terjajo od strank, da zagotovijo dejansko enakost spolov, čeprav že sankcionirajo odkrito diskriminacijo žensk v politiki. Prikrita diskriminacija žensk je še vedno neopažena in volivke in volivci je ne sankcionirajo s preorientacijo k ženskam bolj naklonjenim strankam v svojem siceršnjem volilnem bloku. Stranke si torej še vedno lahko privoščijo prikrito diskriminacijo svojih članic in aktivistk. In tretjič, mediji še niso postali resni zavezniki v prizadevanjih za enakost žensk v politiki, prej nasprotno, še vedno prodajajo stereotipne podobe političark – puhloglave lepotice ali pretirano ambiciozne možače, ki bojda služijo najvplivnejšim moškimi. Tiste pa, ki vneto delajo za interese enakosti med moškimi in ženskami, v najboljšem primeru sploh ne prikažejo javnosti.

Na kakšne načine menite, da bi bile lahko njihove težave (podreprezentiranost, neupoštevanost) rešene?

Te rešitve so v Sloveniji znane in niso več samo na ravni akademskih resnic. Kaj je delovalo? Močna organiziranost in resnična avtonomnost znotrajstrankarskih ženskih organizacij. Uvajanje kvot za strankarske organe odločanja in sistematično šolanje aktivistk za delo v stranki in v politiki. Velike koalicije, v katere se povezujejo aktivistke in močni moški zavezniki, ko se borijo začasne pozitivne ukrepe, kot so uzakonjanje kvot ali celo paritete na kandidatnih listah. Vse te rešitve so bile v Sloveniji uspešno preizkušene, pripeljale so do spremembe ustave, ki zdaj zahteva zakone s takimi pozitivnimi ukrepi, pripeljale so do pozitivnih sprememb v volilni zakonodaji na lokalni, državni in evropski ravni, ki pa še niso dovolj močne, da bi zagotovile praktično pariteto. Ni nam torej treba odkrivati tople vode, samo vztrajati moramo in ne odnehati, dokler ne dosežemo polovice ženske moči v političnem odločanju.

Ali bi aktivistkam pristop kvot, zadrge in sendvič strategije pomagal?

Mislím, da je čas kvot minil, da je napočilo obdobje, ko je treba zahtevati pariteto in to v praksi, ne samo na kandidatnih listah. Toda za vsako raven volitev je problem drugačen. Na naslednjih lokalnih volitvah nam volilna zakonodaja zagotavlja, da bomo imeli skoraj enako število izvoljenih svetnikov in svetnic v občinah s proporcionalnim volilnim sistemom, saj bo kvota 40% in v prvi polovici list bo obvezna zadruga. Tu smo, formalno gledano, zmagale in je treba paziti predvsem na dvoje: da se zakon ne poslabša in da ženske skupine v strankah postanejo dovolj močne, da bodo na kandidatne liste na izvoljiva mesta pripeljale kandidatke, ki si res prizadevajo za enakost spolov, ne pa lutke vodilnih moških lobijev. Ta nevarnost je, žal, zlasti v začetni fazi uveljavljanja takih kvot zelo velika. Popolnoma odprto pa je ostalo vprašanje, kaj storiti, da se zviša klavrn odstotek županj. Tu bodo potrebna resna prizadevanja strankarskih ženskih skupin, da se za funkcijo županj začne dolgoročno pripravljane sposobnih in za to delo navdušenih kandidatk. Ta naloga bo lažja, ko se nabor svetnic poveča in iz kvantitete, kakor pri športu, zraste tudi kvaliteta. Kar zadeva državni zbor, je treba odpraviti okraje, kvoto dvigniti na 40%, vpeljati zadrugo za prvo polovico list in pravilo, da vsako drugo listo stranke vodi kandidat oziroma kandidatka. Za to spremembo ni politične volje ne v strankah in še manj med poslankami in poslanci. Sprememba je teoretično možna, če bi velika ženska koalicija organizirala zakonodajni referendum in zanj zbrala tako velik odstotek glasov, da bi se stranke in poslanke in poslanci morali ukloniti. Hudo zahteven, a ne nemogoč zalogaj. Predstavljam si, da bi se ga v bližnji bodočnosti lahko uspešno lotil Ženski lobi Slovenije. Kar zadeva evropsko raven, je treba dopolniti obstoječo volilno zakonodajo. Uvesti zadrugo in pravilo, da se lista začneja vsake naslednje volitve s kandidatom nasprotnega spola od tistega, ki je bil na vrhu liste na prejšnjih volitvah. Ta sprememba je možna, če se zanjo zavzame velika ženska koalicija v Sloveniji in se pri tem opre na enake koalicije z enakimi zahtevami po vseh državah članicah EU. Ženski lobi Slovenije je s to idejo že prodrl v Evropskem ženskem lobiju in akcija vseevropskega lobiranja za tako volilno zakonodajo v EU se bo predvidoma začela že naslednje leto. Tukaj bomo dejansko spet uporabili strategijo sendviča – pritiska od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor, s katerim se vodstva vseh strank stisne vmes in tako prisili, da sprejmejo odločitve, ki jih sicer zagotovo ne bi sprejeli.

PRILOGA C: INTERVJUJI NA MEDNARODNI RAVNI

Daša Šilović (S1), višja politična svetovalka v Razvojnem programu ZN (UNDP) in predsednica Evropske mreže za enakost spolov, 5.3. 2011. ZDA, Hrvaška.

Why did you enter into "political arena"? Did you experience any discrimination based on sex?

I have always been interested in politics and have engaged in the student movement of 1968.

I have not experienced direct discrimination based on sex, but looking back it has certainly been a factor in my career advancement and it has been "hidden" discrimination.

What is your opinion on quota?

I think quotas are necessary, but should have an exit strategy. They have been useful to raise awareness on gender discrimination in politics and public life, have at times tipped in favor of parity and equality and been overall useful. We should remember that they are a mechanical but also political tool.

Why do you think quotas are not effective?

Politics is a dynamic process, so circumstances and discourse change. Hence we have to adapt and use the quotas while the situation is favorable.

Why do you think (your personal opinion) women are still mainly excluded from political arena?

There are many objective and subjective factors – from the overall societal, cultural, traditional and political perspectives on gender equality to their own overwhelming burden to meet the exigencies of everyday life and their public/political activism.

Would it be possible (how) to solve under representation (lower share) of women in politics?

It is a process. Women have to be assisted to take their share in political life by the society, political parties, politicians, family...

Cecile Greboval (S2), generalna sekretarka Evropskega ženskega lobija (EWL), 15.5. 2011. Belgija.

Why did you enter into "political arena"? Did you experience any discrimination based on sex?

Although my work is very political and related to politics, I am not a politician or attached to a political party as such. Yes, like many women, I have been in different ways confronted with some types of discrimination, violence or harassment. I started being interested / working for women's rights because I have a very developed sense of justice and for me, the inequalities that still prevail between women and men today is one of the most blatant injustice in Europe (and beyond) that cuts across other types of issues, such as poverty, racial and other types of discrimination, social exclusion, unemployment etc.

What is your opinion on quota? What do you think quotas are not effective?

I am very much in favor of quotas. In relation to questions 2 to 5, my opinion is pretty much reflected by the enclosed document in particular p14-24, that you can freely use for your work.

Quotas can be ineffective if 1) the particular quota system chosen is not adapted to the particular institutional setting / political system; 2) they are not accompanied by effective sanctions. There also needs to be campaigning and awareness raising to accompany such systems.

Why do you think (your personal opinion) women are still mainly excluded from political arena?

Women are excluded for different reasons:

- Women's economic subordination: economic, social and cultural resources are necessary to attain decision-making positions
- Symbolic factors linked to traditional gender roles: decision-making seen as a male domain
- Electoral institutions, laws and functioning: list system or majority systems, holding of several mandates, political parties as gate keepers, status of elected persons etc

Would it be possible (how) to solve under representation (lower share) of women in politics?

Through quotas / parity systems + change of institutional systems in order to make them more friendly to new comers, pressure and changes in functioning of political parties, campaigning, mentoring and training for women.

The EWL (in its Lobbying Kit) defines equal representation of women and men in political decision-making as a 50/50 representation of each sex in any decision-making body. Although parity democracy implies setting a minimum for women's representation, it is conceptually different from quotas.

Quotas can be seen as a temporary means used to protect the rights of a minority and ensure its participation in the decision-making. Parity concerns the equal representation and power-sharing between women and men, for which quotas are one possible means with transforming concepts such as citizenship, equality universality, making political systems more democratic. Unlike quotas, the concept of parity democracy does not treat women as a minority group. Women represent more than half of the citizens, so they cannot be considered as a minority any more than men.

Parity democracy implies removing structural and cultural impediments for women's entry into decision-making, such as adapting the working conditions of elected representatives to the demands of modern life, dissolving gender stereotypes, and changing electoral systems which are less favorable to women.

Mary Daley Yerrick (S3), soustanoviteljica, izvršna predsednica organizacije Vital Voices Global Partnership, 13.9. 2010. ZDA.

Why did you enter into "political arena"? Did you experience any discrimination based on sex?

I entered politics, not to run for office, but to help my best friend (a woman) run for office. I was her Treasurer in her first campaign for the state legislature and I managed her first campaign for US Congress. Her name is Connie Morella. She began her career as a local advocate, was elected to the state legislature, then served 16 years in the US Congress and after that was appointed by President Bush to be an Ambassador to OECD in Paris for four years.

The year she first entered at the State level was 1976 and she did encounter gender discrimination in the United States. Connie was running for a position as a local representative in the State Legislature of Maryland. Women had to work much harder than men to be noticed and certainly to win and it was more difficult to raise money, but she worked very hard. Every free moment she had, she walked “door-to-door” and attended almost any and all gatherings to meet and talk to all the voters in her district. The first time she ran, she lost in the primary election against a man in her own party. She was not defeated, she ran again and won both the primary and the general election. Several years later, a man in her own party who occupied a State Senate seat ran for US Congress and won. His seat was up for appointment to be filled by her political party. I was with her the night the leadership of the party met to decide. At that time, she was a Delegate in the State Legislature and the open seat was in the State Senate, which would have been a step up. She was the logical choice to be appointed to that seat since she was the largest vote-getter for their party in the previous election, she worked very hard and was quite popular with voters. I recall the leadership, all men, questioned her about her responsibilities to her family, how many children she had, etc. The questions were all sexist. They did not ask the same questions to the men they were considering, none of whom had ever been elected to office. Nevertheless, we were stunned when they gave the seat in the Senate not to a proven successful political leader as Connie clearly was, but to a man who had managed the campaign for the state senator who had vacated the seat! Connie stayed on in the state legislature and won re-election campaigns and built her strength as a popular leader. She later ran for US Congress...and again, lost the first time, but did not give up and she ran later and had a strong win. Although she began as one of a handful of women who won national office, she went on to win eight successive terms and was a strong leader, especially advancing women’s rights, but also working very well with men and with people of the opposite political party. She was known and respected throughout the United States.

What is your opinion on quota? What do you think quotas are not effective?

I have very mixed feelings about quotas. Sometimes I believe they are necessary to give women the opportunity to prove their talent and allow them to break through the glass ceiling of male-dominated support (both financially and influentially). Sometimes people of a different gender

or race need a break to be able to show what they are capable of. Women are roughly half the population in most societies and yet that is not reflected in any governing body.

Having said that, I believe quotas are often mismanaged. I will use as an example, Afghanistan. Several years ago, Afghanistan set up a new Parliamentary form of government and 1/3 of its members according to a new quota system were to be women. I had the opportunity to meet many of them when my organization conducted a training of the new women Parliamentarians before they took office. What I learned was that they were appointed by the male leaders who chose very weak women. They wanted them not necessarily to fail, but they wanted to be able to control them and their votes. And, this is exactly what happened. This is not an isolated example. Quotas have failed many places because of corruption.

Why do you think (your personal opinion) women are still mainly excluded from political arena?

I am sad to see women still so far behind. Change seems to come very slowly when it comes to gender politics.

For one thing, it takes a lot of money to run for office and to win. Most women do not have that kind of personal wealth and men are often more inclined to invest their money in male candidates, rather than women. Our laws allow obscene amounts of money to go into political campaigns.

The rules of the political game are unfair and outdated. They were made hundreds of years ago and were made in the U.S. by white men who were very similar in their shared geographic concerns. But today, we are no longer a homogenous society and our jurisdictions should reflect that. Instead the only changes in jurisdictions are made by the leaders of a political party that is currently holding the highest office (governor) in every state and these changes serve only the political party making the changes. We call it gerrymandering. It's moving the district lines to ensure stronger wins/registration by the party currently in power.

It seems ridiculous to think that we still elect one person and charge them with representing 600,000 individuals of different classes, races, genders, professions and political affiliations. We all are familiar with the statistics on how low the U.S. ranks in the representation of women compared to Sweden, Germany, Norway, Scotland, Finland, Denmark, South Africa, Mexico...even, Rwanda. We are 43rd in world-wide ranking.

Our political parties in the U.S. are very limited in terms of numbers and try to divide along very broad terms...liberal and conservative (Democrat Vs Republican). Occasionally we have a 3rd or 4th party running, but they are a minority and rarely win. The major parties fail to represent the diverse interests of society. It's also a winner-take-all. 51% win takes it all, so you can't win according to the percentage of votes you capture. Proportional systems would be more equitable, but we have for whatever reason never embraced this in the U.S. I call it the Golden Rule. The people who make the "gold" make the "rules". So, why would men who lead the two major parties structures and feed the money into the system want to make changes that might compromise their strength.

Finally, it makes me sad that more women don't support women. I fail to understand why. Is it jealousy...or a lack of confidence in our gender? I hope not.

Would it be possible (HOW) to solve under representation (lower share) of women in politics?

The women Parliamentarians from Afghanistan, I am sorry to say, did not seem to like each other very much. They disagreed along lines of political party, race, tribes, religion and so on. It was very sad. I finally said to them. You are only one-third of the population of your Parliament, if you are ever going to get anything done, you need to set aside your disagreements and decide what it is you can agree on as women and then build coalitions and mount campaigns. For instance, what about "access to education for your children, both girls and boys"? What about "access to health care for women"? So, I tried to guide the discussion along those lines, but I left those meetings without a lot of hope. I understand that a new election is coming up soon and there seem to be stronger female candidates surfacing. So maybe it takes time and

quotas are simply a first step to break new ground and after that you have to give democracy a chance.

Women need to organize along gender lines around issues they care about and then identify candidates who embrace these issues and organize campaigns to fund and get out the vote for these candidates.

Do you think that civil society' parallel campaigns, pressure from civil society and pressure from the international actors, quotas help to solve this problem?

I do believe strongly in advocacy around issues coming from civil society. I have addressed quotas above so I won't address it again here. But, I think campaigns that show increasing public opinion from the general population or support coming from relevant NGOs against something like "domestic violence" does put pressure on politicians to support the public's will, as expressed by individuals, journalists and NGO leaders. As for international actors, they can be effective, if you can be sure they are genuinely popular and don't have negative baggage. Celebrities can have "skeletons in their closets" that emerge and destroy all the good will or favorable following they have built. So, be careful who you link your campaign to.

Filloreta Kodra (S4), namestnica ministra za socialne zadave in enake možnosti, 7.4. 2011. Albanija.

Why did you enter into "political arena"? Did you experience any discrimination based on sex?

I have been working for almost entire my professional life in public administration with the highest position Director of Public Administration Department in the Prime Minister office. During that period I led and directed the public administration reform in Albania that resulted one of the most successful, reforms at that time. The reason I decided to enter into politics was that I felt I could have more power to change my country, not only the public administration but also in other fields by becoming part of the engines able to do this, which are the political parties. The second reason was that I was invited to participate as a leading member of a political party by the leader of this party. This meant for me that I really could influence into political decisions

of that party. At that moment I felt honored and obliged to, as I did put at that time, better serve to my country.

What is your opinion on quota?

There are different ways to reach a political objective. Women participation into decision making process is one of the objectives to be reached in Albania, and also there exist different means to reach the objectives. The proper mean at the proper time is the quota. If I could have been into my previous profession I would have been one of the persons rejecting this mean to increase the number of women into parliament. This attitude, was because in my professional career I hadn't fill any hindrance by being a woman. When entering into politics I realize it was much more difficult for a woman, besides her excellent capacities, to compete with men and win. It is difficult but not impossible. There are possibilities and means for women to work with women, and also with men to become able to compete and win. One of those means is the obligation to fulfill the quota.

What do you think quotas are not effective?

In Albania when the law on quotas past in the Parliament was a big public debate "pro" and "against" quota. The law did pas and now is in place. I would like to mention that the process of passing that law was also a mean to strengthen the women in Albania because in the debate I did mention earlier, the women NGO were in the front line. The practice of law implementation shows the difficulties, it is shown in the figures we collect after each electoral period. For me it is important the process to continue, to be sustainable. In that way the opinion will become familiar and women elected (or selected within public administration) their capacities, and capabilities to lead the country wherever they contribute. Monitoring the process in a transparent manner, the continued public debate, and the education at schools are the means to improve the situation and change the existing stereotypes against women in public life.

Why do you think (your personal opinion) women are still mainly excluded from political arena?

- Because they are very few to participate into politics

- Because nobody urges them to enter into politics
- Because they themselves are: (i) afraid to enter (politics in Balkan region is conflictual, primitive, the party competition is perceived more like confrontation than competition, and the competitor is seen as the “enemy” to be destroyed);(ii) not interested; (iii) do not have the means to perform well (there is lack in infrastructure to support young women to enter into politics as well as public life, lack of kindergartens, nurseries and other facilities, low wages (there is a big wage gap) do not permit using of restaurants etc.

Would it be possible (how) to solve under representation (lower share) of women in politics?

I have mentioned different and many difficulties impeding women to enter into politics, avoiding most of them is a way to promote them to enter into politics and support other women to follow. I am a believer that is not true women does not support other women in political parties, I think there is another reason, it is that women are so few that they cannot influence the decisions and the elections, within parties do exist also a voting process for leaders into political parties. Women have been fighting for centuries to earn their rights. This is also a “fight” for equal opportunities that are not a gift, but the result of a combined activity, from inside and outside the parties and by putting pressure on the governments to implement its own part. And last but not the least it is needed strong and continuous willingness, creation of wider networks to maintain the status quo and always improve it.

Rada Borić (S5), izvršna direktorica Centra za ženske studije, 14.6. 2011. Hrvatska.

Kaj vas je motiviralo za vstop v politiko? Ste pri tem naleteli na kakšne spolno specifične ovire?

U politici sam kao aktivistkinja civilnog društva. Dakle, ne pripadam 'institucionalnoj formi' političkog djelovanja, tj. političkoj stranci, iako ću za sebe reći da se bavim politikom, i to još od 1993., dakle tijekom rata na ovim prostorima, zagovarajući rodnu politiku i ravnopravnost spolova. Time sam osobno izbjegla spolno/rodno specifične okvire i prepreke koje 'trpe' žene u 'oficijalnoj politici', ali sam dnevno svjedočila tim preprekama, surađujući sa ženama iz političkih stranaka.

Kakšen je bil in je zdaj vaš odnos do kvot?

Moj odnos prema kvota se nije mijenjao. Znam da su kvote nužna mjera kojom se stvaraju preduvjeti za moguću paritetnu demokraciju, tj. ravnomjernu zastupljenost muškaraca i žena. Činjenica da je u Hrv. saboru devedesetih bio malen postotak žena (5,5 -7%), i da se često na sjednicama Sabora govorilo seksistički o ženama, a da je od od 2000. Broj parlamentarki uvećan (20-24%) (posljedica je i rad sa ženama koje su se željele uključiti u pol.život putem stranaka), te da se seksizmi rjeđe pojavljuju, a žene preuzimaju značajnije uloge u pol.životu, govori da je kvota nužna. Kada žene ističu da žele biti birane 'prema svojem znanju i pameti, a ne kvot, volim citirati svoju prijateljicu Eve Ensler, da i žene imaju pravo na pola osrednjosti (mediokritetstva) (nisam čula nikada muškarce da bi tvrdili da ne bi htjeli biti birani prema kvoti!).

Kateri dejavnik po vašem mnenju najmočnije vpliva na neučinkovitost kvot?

Učinkovitost ili neučinkovitost kvota isključivo ovisi o pol. volji predsjedništva (predsjednika stranaka) koji sastavljaju liste, jer i one stranke koje imaju u statutu zapisane kvote, ne pridržavaju se svojih odluka. Pri tom ih ohrabruje izborni sistem koji ne kažnjava (Izorno povjerenstvo koje ne odbija liste s nepoštivanjem kvota) one stranke koje ne stavljaju (adekvatno!) žene na liste (ziper, ili barem 30% ili 40%) (kako je predviđeno hrvatskim Zakonom o ravnopravnosti spolova)

Zakaj so ženske še vedno pretežno izključene iz političnega odločanja?

Više je razloga zašto su žene isključene iz pol.odlučivanja, a najjednostavniji je odgovor da nisu, u dovoljnoj mjeri, angažirane u pol.životu, tj. nisu članice stranaka, ili, ukoliko jesu članice stranke marginalizirane su u svojim strankama, a u strankama nije adekvatno valoriziran njihov rad, niti stranka ima mehanizme podrške ženama u napredovanju (ostavljaju im se 'ženske sekcije' i 'ženske teme').

Na kakšne načine menite, da bi bile lahko njihove težave (podreprezentiranost, neupoštevanost) rešene?

Podzastupljenost se može riješiti stvarnom provedbom zakona (npr. o kvotama, antidiskriminaciji, ravn. spolova), kreiranjem pozitivnih mjera (kvote), ukoliko nisu zakonska obaveza, ali i pravom primjenom kvota (sistem zipera, a ne da se žene stavljaju na dnu liste), ali se njihova stvarna uključenost u pol.odlučivanje mora dogoditi u sinergiji s pol.voljom i edukacijom (i stranačkih kolega o rodnoj politici i značaju onoga što žene unose u politiku kao 'dodanu vrijednost' stranki)

Ali bi pristop kvot, zadrge in sendvič strategije pomagal k zvišanju deleža žensk v politiki?

Da!

Åsa Fritzon, koordinatorica mreže interesnih skupin na Evropskem inštitutu za enakost spolov (EIGE), 9.3. 2011. Litva.

Why did you enter into "political arena"? Did you experience any discrimination based on sex?

I have always been interested in politics and how it affects our lives, and the lives of others, on a daily basis. In today's globalised world many political decisions in one country impact societies far away with no voting power over those decisions.

As a woman I believe it is unavoidable not to suffer from structural discrimination based on sex. The only concrete example I have is related to pay, where a younger, less experienced, man have started at the same level wage as me even though I was his senior.

What is your opinion on quota?

I believe quota is the only way to achieve change in the short run. We are facing structural discrimination and changing structure and norms takes generations. We cannot wait for generations for gender balance.

Why do you think quotas are not effective?

I do believe quotas work, it is a way to push for progress before societies have undergone necessary structural and normative changes. Just look at the example of Norway.

Why do you think (your personal opinion) women are still mainly excluded from political arena?

It is a structural issue as well as an issue of norms and what we are brought up to be as young boys and girls.

Would it be possible (how) to solve under representation (lower share) of women in politics?

I believe quotas are one way. I also believe the educational system needs to be reformed to empower boys and girls to make life choices freely without any preconceived notions of what is suitable for the respective sexes. In the longer run it is a process of changing norms and that takes time, but we have already come a long way.